

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ПОГОДЖЕНО

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

_____ Савицька І.М.
«__» _____ 2025 р.

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

В.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
«__» _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

Міжнародна безпека в умовах глобального світу

Спеціальність

291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Освітня програма

«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

канд. іст. наук, доцент _____ Кравченко Н.Б.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

канд. юр. наук _____ Івченко Б.-Ю.В.
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав

_____ Александрук Б.В.
(підпис) (ПІБ студента)

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ

Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри міжнародних
відносин і суспільних наук

_____ Хвіст В.О.
« ____ » _____ 2025 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТА
Александрюка Богдана Валерійовича

Спеціальність

_____ 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії» _____

(код і назва)

Освітня програма

_____ «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні
студії» _____

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна _____

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **Міжнародна безпека в умовах глобального
світу**, затверджена наказом ректора НУБіП України від «22» листопада 2023 р. № 2086 «С».
Термін подання завершеної роботи на кафедру _____ 01 листопада 2025р. _____

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи:

Наукові дослідження з питань «Міжнародної безпеки в умовах глобального світу»

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. вивчити основні концепції та теорії міжнародної безпеки;
2. проаналізувати вплив глобалізації на систему міжнародної безпеки;
3. оцінити сучасні загрози міжнародній безпеці;
4. розглянути роль міжнародних організацій і регіональних механізмів у забезпеченні міжнародної безпеки;
5. визначити перспективи розвитку системи міжнародної безпеки в умовах глобальних змін.

Дата видачі завдання « ____ » _____

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Івченко Б.-Ю.В. _____
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Александрюк Б.В. _____
(підпис)

РЕФЕРАТ
магістерської роботи
студента магістратури гуманітарно-педагогічного факультету
спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»,
освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Александрука Богдана Валерійовича
на тему:
«Міжнародна безпека в умовах глобального світу»

Магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний об'єм роботи – 114 сторінок, з них основного тексту – 94 сторінки. Список використаних джерел та літератури складається з 14 сторінок і містить 120 найменувань.

Робота присвячена комплексному аналізу трансформації системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації, нових геополітичних реалій та стрімкого технологічного розвитку. У дослідженні розглядаються теоретичні основи поняття міжнародної безпеки, його еволюція від класичних силових парадигм до сучасних багатовимірних концепцій. Аналізуються ключові виклики, що стоять перед світовою спільнотою, зокрема криза багатосторонніх інститутів, ерозія режимів контролю над озброєннями, динаміка сучасних збройних конфліктів, а також нові загрози, пов'язані з кіберпростором та цифровими технологіями. Робота висвітлює роль міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, АСЕАН) та нових центрів сили (G7, БРІКС) у формуванні сучасної безпекової архітектури та пропонує огляд інноваційних підходів до її вдосконалення.

Міжнародна безпека у глобальному світі є складною та динамічною категорією, що вийшла далеко за межі традиційного військового виміру. Це стан міжнародних відносин, який передбачає вирішення конфліктів без застосування сили та є колективною відповідальністю всіх держав. Її зміст суттєво розширився і включає політичну, економічну, соціальну, екологічну та кібернетичну складові. Глобалізація має подвійний вплив: з одного боку, вона створює умови

для співпраці, а з іншого - породжує нові транснаціональні загрози (тероризм, кіберзлочинність, пандемії), які неможливо контролювати на національному рівні. Таким чином, міжнародна безпека перетворилася на інтегровану концепцію, де внутрішня стабільність кожної держави нерозривно пов'язана із глобальною стабільністю.

Перспективи міжнародної безпеки в роботі розглядаються через призму фундаментальної кризи існуючої архітектури та необхідності переходу до нової, більш адаптивної парадигми. Старі інститути, як-от ООН, паралізовані геополітичною конкуренцією, що стимулює розвиток інноваційних підходів. Ключовими перспективами та напрямками вдосконалення є:

- перехід до гнучких коаліцій («мінілатералізм»): формування цільових альянсів держав-одномудців для вирішення конкретних проблем там, де глобальний консенсус неможливий;
- «технологічна дипломатія»: розробка міжнародних норм для регулювання нових сфер протистояння, таких як кіберпростір та штучний інтелект, за участю держав, технологічних гігантів та експертів;
- «інтегроване стримування»: застосування скоординованого підходу, що поєднує всі інструменти державної могутності — військові, економічні, інформаційні та дипломатичні — для протидії гібридним загрозам;
- «суспільна стійкість»: визнання внутрішньої стійкості суспільства (захист критичної інфраструктури, медіаграмотність, зміцнення демократичних інститутів) ключовим елементом національної оборони.
- новий контроль над озброєннями та встановлення «правил гри»: зміщення акценту з ідеалістичного роззброєння на прагматичне зниження ризиків

Ключові слова за темою кваліфікаційної роботи: міжнародна безпека, глобалізація, геополітика, багатополлярність, гібридна війна, кібербезпека, тероризм, кібертероризм, контроль над озброєннями, ООН, НАТО, ЄС, G7, БРІКС, інтегроване стримування, суспільна стійкість, трансформація конфліктів.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	
1.1. Поняття міжнародної безпеки	14
1.2. Концепції та теорії міжнародної безпеки	18
1.3. Глобалізація та її вплив на міжнародну безпеку.....	26
Висновки до розділу 1	29
РОЗДІЛ II. ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ ТА ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	
2.1. Роль міжнародних організацій та регіональних утворень у підтриманні міжнародної безпеки.....	31
2.2. Співпраця держав у сфері контролю за озброєнням.....	47
2.3. Конфлікти, війни та проблеми розповсюдження зброї масового знищення..	53
2.4 Тероризм: нові виклики в епоху цифрових технологій.....	57
Висновки до розділу 2	64
РОЗДІЛ III. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ	
3.1. Трансформація міжнародної безпеки в умовах нових геополітичних реалій та роль нових центрів сили у формуванні сучасної безпекової архітектури.....	66
3.2. Інноваційні підходи щодо удосконалення міжнародної безпеки та перспективи міжнародної безпеки в умовах глобалізації	88
Висновки до розділу 3	96
ВИСНОВКИ	99
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	101

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРФ – Регіональний форум АСЕАН

АС – Африканський Союз

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії

БРІКС (BRICS) – Міждержавне об'єднання (Бразилія, Росія, Індія, КНР, ПАР та ін.)

ДВЗЯВ – Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань

ДЗЗСЄ – Договір про звичайні збройні сили в Європі

ДЗЯЗ – Договір про заборону ядерної зброї

ДРСМД – Договір про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності

ЄС – Європейський Союз

ЗМЗ – Зброя масового знищення

ІДІЛ – Ісламська Держава Іраку та Леванту

ІТР – Індо-Тихоокеанський регіон

МАГАТЕ – Міжнародне агентство з атомної енергії

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПВК – Приватні військові компанії

СЗБП – Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу

СПБО – Спільна політика безпеки та оборони

ШІ – Штучний інтелект

ADMM – Нарада міністрів оборони АСЕАН (ASEAN Defence Ministers' Meeting)

СНО – Договір про скорочення стратегічних наступальних озброєнь

G7 – «Велика сімка» (неформальний міжнародний клуб урядів семи високорозвинених країн світу)

ВСТУП

Міжнародна безпека є однією з фундаментальних та найскладніших категорій сучасних міжнародних відносин. Історично зосереджена на запобіганні міждержавним війнам, сьогодні вона являє собою багатовимірну концепцію, що вийшла далеко за межі традиційного військового виміру. Вона охоплює не лише політичну, а й економічну, соціальну, екологічну та кібернетичну складові, відображаючи стан стабільності та захисту в глобальній системі. Це колективна відповідальність усіх держав, що передбачає вирішення конфліктів без застосування сили та є продовженням національної безпеки на міжнародному рівні.

У нинішньому глобальному світі міжнародна безпека характеризується системною нестабільністю, глибокою трансформацією та переходом від однополярного порядку до складної, непередбачуваної багатополлярної ери. Цей процес супроводжується стиранням меж між станом війни та миру через поширення гібридних загроз, які поєднують конвенційні методи з кібератаками, економічним примусом та дезінформаційними кампаніями. Глобалізація, з одного боку, створює умови для співпраці, а з іншого — породжує нові транснаціональні виклики, такі як міжнародний тероризм та кіберзлочинність, що неможливо контролювати на національному рівні. Архітектура безпеки, сформована у XX столітті, виявилася паралізованою через геополітичну конкуренцію, що підриває ефективність універсальних інститутів, як-от ООН, та руйнує режими контролю над озброєннями.

Актуальність теми дослідження зумовлена динамічними змінами у світовому політичному, економічному та соціальному просторі. Сучасний глобалізований світ стикається з новими викликами та загрозами, які охоплюють як традиційні проблеми безпеки (збройні конфлікти, тероризм, розповсюдження зброї масового знищення), так і нові аспекти, зокрема кіберзагрози. Питання міжнародної безпеки стають актуальнішими, оскільки глобалізація, розвиток інформаційних технологій, конфлікти, тероризм та інші виклики породжують нові загрози і завдання для міжнародного співробітництва.

Усе це вимагає перегляду існуючих механізмів забезпечення міжнародної безпеки та розробки нових стратегій реагування.

Ступінь дослідженості теми «Міжнародна безпека в умовах глобального світу» полягає у комплексному аналізі цієї системної трансформації. Досліджується еволюція теоретичних підходів щодо розуміння безпеки — від класичного реалізму до сучасних парадигм. У роботі аналізується роль та криза ефективності ключових міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, АСЕАН) та розглядаються основні сучасні виклики: ерозія системи контролю над озброєннями, динаміка збройних конфліктів нового покоління, а також загрози, пов'язані з цифровою революцією та тероризмом. Дослідження висвітлює, як глобальні тенденції по-різному проявляються у ключових регіонах світу — Європі, Близькому Сході, Африці, Індо-Тихоокеанському регіоні та Арктиці, перетворюючи їх на арени для конкуренції нових центрів сили. Тема міжнародної безпеки в умовах глобального світу є предметом ґрунтовних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, що свідчить про її виняткову актуальність.

Фундаментальні підходи до розуміння міжнародної безпеки, зокрема концепції реалізму та балансу сил, були закладені у працях класичних мислителів, таких як Фукідід, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс та Г. Морґентау. Їхні ідеї отримали подальший розвиток у структурному неореалізмі К. Волтца. Альтернативний, ліберальний погляд на досягнення миру через міжнародну співпрацю та інституції обґрунтовували І. Кант та В. Вільсон.

Сучасні дослідники значно розширили класичне розуміння безпеки. Зокрема, питання економічної безпеки вивчали В. Третяк та Т. Гордієнко, соціальні аспекти — К. В. Бондаревська, екологічні — А. В. Бохан та Л. Герман, а концептуальні основи кібербезпеки — О. Баранов.

Проблеми ефективності міжнародних організацій, зокрема структурні вади Ради Безпеки ООН, знайшли відображення у працях Г. Ничипоренко. Ерозії режимів нерозповсюдження та провалу міжнародних гарантій на прикладі

Будапештського меморандуму присвячені дослідження О. Б. Качмар та М. Г. Когут.

Гібридні загрози, динаміку та причинність сучасних збройних конфліктів нового покоління аналізували О. Я. Лапка, М. М. Пендюра, Ю. Сиротюк, Ю. Олійник та А. Рудик. Феномену гібридної війни, зокрема інформаційним операціям та боротьбі за наративи, присвячені роботи Н. В. Нетеси, В. В. Мокляка та Д. Харамурзи.

Питання суперництва нових центрів сили в ключових регіонах також стали предметом детального вивчення. Специфіку безпекових викликів в Африці досліджували Т. В. Кальченко, І. Запорізька та П. Гай-Нижник. Особливості конкуренції в Арктиці та Гренландії висвітлювали А. Катеринчук, О. І. Заяць, А. Кикина та А. Грубінко.

Незважаючи на значний обсяг наукових напрацювань з окремих аспектів міжнародної безпеки, бракує комплексного аналізу системної трансформації всієї безпекової архітектури в умовах одночасної кризи інститутів, технологічної революції та посилення багатополлярної конкуренції. Саме на дослідженні цієї системної кризи та обґрунтуванні нових, інноваційних підходів до забезпечення міжнародної безпеки зосереджена ця магістерська робота.

Метою магістерської роботи є дослідження ключових тенденцій у сфері міжнародної безпеки в умовах глобалізації, аналіз загроз та викликів, а також пошук ефективних механізмів для підтримання стабільності та миру на міжнародному рівні. Робота спрямована на розкриття важливих аспектів та взаємозв'язків у глобальній безпеці, щоб сприяти кращому розумінню сучасних викликів та можливостей у сфері міжнародних відносин.

Для досягнення мети дослідження були визначені наступні **завдання**:

- вивчити основні концепції та теорії міжнародної безпеки;
- проаналізувати вплив глобалізації на систему міжнародної безпеки;
- оцінити сучасні загрози міжнародній безпеці;
- розглянути роль міжнародних організацій і регіональних механізмів у забезпеченні міжнародної безпеки;

- визначити перспективи розвитку системи міжнародної безпеки в умовах глобальних змін.

Об'єктом дослідження є система міжнародної безпеки в умовах глобалізації, яка включає в себе усі складові та фактори, що впливають на збереження та зміцнення миру та стабільності у міжнародних відносинах.

Предмет дослідження – міжнародна безпека в умовах глобального світу.

Методи дослідження. Відповідно до мети магістерської роботи та поставлених завдань була використана комплексна методологія дослідження. Вона поєднує теоретичні, емпіричні та загальнонаукові підходи.

Теоретичні методи (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння і систематизація) стали основою для Розділу 1. Вони використовувалися для вивчення, декомпозиції та критичного осмислення наукових праць, міжнародно-правових документів та доктрин. Аналіз і порівняння дозволили виокремити ключові компоненти поняття «міжнародна безпека» та зіставити різні теоретичні школи (реалізм, лібералізм, транснаціоналізм та ін.). Синтез і узагальнення допомогли сформуванню цілісного розуміння еволюції концепцій та впливу глобалізації на безпекове середовище.

Комплексні методи (сходження від абстрактного до конкретного, моделювання) забезпечили логічний зв'язок між розділами. Метод сходження від абстрактного до конкретного реалізований у переході від теоретичних основ у Розділі 1 до аналізу конкретних загроз і викликів (роль організацій, конфлікти, тероризм) у Розділі 2. Елементи моделювання застосовувалися у Підрозділі 3.2 для опису інноваційних підходів та формування нової парадигми безпеки (наприклад, моделі «інтегрованого стримування» та «мінілатералізму»).

Емпіричні методи (спостереження, опис, порівняння) були ключовими для Розділу 2, де аналізуються реальні події та процеси. Спостереження за актуальними подіями та опис їх характеристик (наприклад, війна в Україні, криза інститутів, поширення зброї масового знищення) дозволили оцінити сучасні загрози міжнародній безпеці. Порівняння використовувалося для аналізу ролі та ефективності різних міжнародних організацій (ООН, НАТО, ЄС, АСЕАН).

Метод системного аналізу застосовувався впродовж усієї роботи, але найповніше – у Розділі 3. Він дозволив розглянути міжнародну безпеку не як набір окремих проблем, а як складну, динамічну систему, що трансформується під впливом нових геополітичних реалій. Цей метод допоміг обґрунтувати перехід до нової, багатопольярної архітектури безпеки.

Метод прогнозування став основою для підрозділу 3.2 та висновків до роботи. На основі аналізу сучасних тенденцій (гібридні загрози, технологічна гонка, криза інститутів) були визначені перспективи розвитку системи міжнародної безпеки та запропоновані інноваційні підходи до її вдосконалення.

Практичне значення. Теоретична значущість дослідження полягає в поглибленні розуміння ключових аспектів міжнародної безпеки, її еволюції в умовах глобалізації та впливу нових загроз. Матеріали, представлені в дослідженні, можуть бути використані істориками та вченими у їхній професійній діяльності, а також студентами ВНЗ чи школярами для отримання більшого знання з даної тематики. Історичні дані аналізуються у хронологічній послідовності відповідно до історичних джерел, наукових статей, використаних у цій роботі. Прикладна цінність роботи полягає у тому, що результати можуть бути використані в практиці міжнародних відносин, при розробці національних і міжнародних стратегій безпеки, а також у навчальному процесі для підготовки фахівців у сфері міжнародних відносин.

Джерельна база дослідження. Джерельна база є репрезентативною, актуальною та комплексною, що забезпечує необхідну емпіричну та теоретичну глибину для досягнення поставленої мети. Загальний обсяг використаних джерел складає 120 найменувань. Цей обсяг дозволяє не лише проаналізувати класичні теоретичні підходи, а й охопити актуальні проблеми, пов'язані з трансформацією глобальної безпекової архітектури, гібридними загрозами та впливом новітніх технологій.

Сфера охоплення джерельної бази має міждисциплінарний характер, що є критично важливим для обраної теми. Дослідження, присвячене міжнародній безпеці у глобальному світі, вимагає поєднання інструментів та категорій таких

наук, як класична теорія міжнародних відносин, міжнародне право, військово-політичний аналіз, геоекономіка та кібербезпека. Комплексний аналіз цих сфер забезпечується включенням фундаментальних монографій, доктринальних документів міжнародних організацій, спеціалізованих наукових статей українських та зарубіжних авторів та найактуальніших аналітичних звітів провідних міжнародних центрів.

Наукова новизна роботи полягає у системному обґрунтуванні переходу до нової парадигми міжнародної безпеки, що формується у відповідь на кризу існуючих інститутів та підходів. Новизна визначається аналізом інноваційних концепцій, які стають основою сучасної безпекової архітектури. До них належать перехід від універсальних інституцій до гнучких коаліцій («мінілатералізм»), нагальна потреба в «технологічній дипломатії» для регулювання нових сфер протистояння, доктрина «інтегрованого стримування» як відповідь на гібридні загрози та визнання «суспільної стійкості» ключовим елементом національної обороноздатності. Робота доводить, що здатність до адаптації, технологічна перевага та внутрішня згуртованість стають вирішальними факторами виживання держав в епоху постійної невизначеності та стратегічного суперництва.

Апробація результатів дослідження. Основні ідеї та положення магістерської роботи апробовані на наукових конференціях та опубліковані у статтях, що відображають ключові ідеї дослідження, зокрема:

1. Міжнародна науково-практична конференція «Українська дипломатія: становлення, розвиток та перспективи» (м. Київ, 10 квітня 2025 р.). URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u169/zbirnik_tez_konferenciyi_ukrayinska_diplomatiya.pdf;

2. Наукова конференція-форум «United Perspectives 24/7», Міжнародний науковий проєкт «Ernst Lortikyan International Scientific Project «Global Creative Ideas Forum 3.0» (Україна, м. Харків, Німеччина, м. Циттау, Велика Британія, м. Пул, США, м. Форт-Пірс, 26 жовтня 2025 р.). URL: https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/cros_2025.pdf.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'ять підрозділів, висновку та списку використаних джерел. Магістерська робота займає 114 сторінок. Список використаної літератури містить 120 джерел.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття міжнародної безпеки

Наукові джерела у галузі міжнародних відносин та міжнародного права надають різні, неузгоджені тлумачення щодо поняття «*міжнародна безпека*». Передусім це обумовлено відсутністю єдиної методологічної основи, багатозначністю та різноманіттям підходів серед вчених.

Міжнародна безпека, загалом, стосується стану стабільності та захисту в системі міжнародних відносин. Міжнародна безпека є важливим елементом сучасних міжнародних відносин, оскільки в умовах постійних глобальних змін і зростаючої взаємозалежності між країнами та учасниками світової системи виникають нові виклики та загрози для миру і стабільності. Питання міжнародної безпеки вимагають ретельного дослідження та аналізу, адже охоплюють широкий спектр аспектів, пов'язаних із збереженням миру, запобіганням конфліктам і забезпеченням безпеки на міжнародному рівні, що є необхідними умовами для існування людства.

Відомо, що вперше термін «міжнародна безпека» з'явився у Договорі про відмову від війни як інструменту національної політики, відомому як *пакт Бріана-Келлога*, прийнятому 27 серпня 1928 року. У цьому документі поняття передбачало створення системи для запобігання війнам та уникнення їхніх причин [35, с. 43].

В Основному документі Організації Об'єднаних Націй відзначено рішучість народів світу діяти спільно задля підтримання міжнародного миру і безпеки. Прийнята в 1970 році Декларація про принципи міжнародного права, що регулюють дружні відносини та співпрацю між державами відповідно до *Статуту ООН*, визначає комплекс заходів для досягнення таких цілей:

- держави співпрацюють з іншими державами з метою підтримки міжнародного миру та безпеки;

- держави співпрацюють у встановленні загальної поваги та дотримання прав людини та основних свобод для всіх, а також у боротьбі з усіма формами расової дискримінації і релігійної нетерпимості;

- держави розвивають свої міжнародні відносини у сферах економіки, соціального розвитку, культури, технологій та торгівлі відповідно до принципів суверенної рівності та невтручання;

- держави-члени ООН зобов'язані співпрацювати з ООН у прийнятті спільних та індивідуальних заходів, передбачених відповідними положеннями Уставу [96, с.121-123].

Міжнародно-правові документи визначають основну мету міжнародної безпеки, яка полягає в її забезпеченні, та закликають держави утримуватися від будь-яких дій, що можуть становити загрозу мирному існуванню інших країн, включаючи військові заходи. Однак конкретного визначення терміну «міжнародна безпека» ці документи не містять [32]. Слід зауважити, що у доктрині міжнародного права також немає загальноприйнятого визначення, тому можна стверджувати, що така ситуація породжує неоднозначні, незакріплені міжнародним правом інтерпретації вищезгаданого поняття.

Міжнародна безпека є однією з фундаментальних категорій міжнародних відносин, що визначає відносини між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами глобального світу. Поняття безпеки має багатовимірний характер, оскільки охоплює політичні, економічні, соціальні та військові аспекти, і є інтегрованим елементом розвитку міжнародних відносин. Зміст міжнародної безпеки охоплює ряд ключових компонентів, які можна узагальнити в вищезгаданих сферах, які є невід'ємними для функціонування системи глобальної безпеки:

- *військова (воєнна) безпека*: охоплює стан збройних сил держав, наявні потенційні загрози та ймовірні конфлікти. Як аспект соціально-політичного характеру, воєнна безпека орієнтована на подолання військових загроз і, таким чином, є складовою частиною національної безпеки та оборони, інтегруючись як невід'ємний її елемент. Основною метою забезпечення воєнної

безпеки є усунення як зовнішніх, так і внутрішніх загроз для національної безпеки країни, а також створення необхідних умов для ефективного захисту її національних інтересів. На міжнародному рівні воєнна безпека визнає право кожної суверенної держави на самооборону та/або стримування військової агресії, допускаючи можливість застосування військової сили з метою захисту власного суверенітету та територіальної цілісності [39];

- *політична безпека*: забезпечення стабільності політичних режимів як у межах окремих держав, так і на міжнародній арені. Політична безпека полягає у запобіганні державним репресіям, систематичним порушенням прав людини та ризикам мілітаризації. Її основна мета – формування порядку денного, спрямованого на захист громадян від дій держав, що відмовляються від репресій, систематичних тортур, жорстокого поводження та насильства. Зокрема, політична безпека вимагає запобігання політичним кризам, дотримання прав людини, підтримки демократичних процесів та активної участі у міжнародних організаціях [7, с. 15];

- *економічна безпека*: стабільність глобальних фінансових ринків, розвиток міжнародної торгівлі та інвестицій, а також раціональне управління ресурсами. Економічна безпека передбачає запобігання економічним кризам, забезпечення рівних можливостей для розвитку та боротьбу з корупцією. Також, деякі дослідники звертають увагу на аспект «безпеки» та інтерпретують її як захист життєвих і економічних інтересів держави від впливу зовнішніх факторів. Економічна безпека визнається однією з ключових компонентів міжнародної безпеки, відображаючи важливий зв'язок між економічною стійкістю держав, їхнім військовим потенціалом та внутрішньополітичною обстановкою країн [34, с. 7];

- *соціальна безпека*: захист прав і добробуту населення в міжнародному контексті, охоплюючи сфери, такі як охорона здоров'я, освіта, житло, соціальний захист та боротьба з насильством. Більш ширше розуміння соціальної безпеки – це здатність забезпечити населенню нормальний стандарт життя, тобто відображення ступеня задоволення матеріальних і духовних потреб

людини, враховуючи розмір реальних доходів на душу населення, обсяг споживаних економічних благ, стабільні ціни на них, наявність житла, можливість отримання освіти, медичного обслуговування, забезпеченість екологічною безпекою тощо [4, с. 5-6];

- *екологічна безпека*: збереження природних ресурсів і запобігання екологічним кризам, таким як зміна клімату та забруднення довкілля. Екологічна безпека є складним та багаторівневим процесом, який включає інтеграцію, регіоналізацію, лібералізацію та демократизацію міжнародних відносин. Вона визначається комплексом екологічних умов, які впливають на життя людей і функціонування природоохоронних інституцій і екологічних організацій. Це також сприяє встановленню спеціальних режимів взаємодії між країнами з метою запобігання екологічним загрозам. Ці аспекти є фундаментом для формування стійкості у світовій економічній системі [3];

- *кібербезпека*: захист інформації та кіберінфраструктури від кібератак та інших кіберзагроз. Кібербезпека означає досягнення стану інформаційної системи, який дозволяє їй відстоювати себе від можливих кібератак, які можуть зачепити доступність, цілісність або конфіденційність даних, збережених, оброблених або переданих, а також послуг, пов'язаних з цими системами, які вони надають або роблять доступними. Зокрема, поняття «кібербезпека» можна інтерпретувати як захист кіберсистем від небажаного використання, а також від інших деструктивних атак [1, с. 55-56].

Вищенаведені компоненти міжнародної безпеки перш за все залежать від проведення далекоглядної та збалансованої національної політики держав, які співіснують в інтернаціональному вимірі. Державам потрібно забезпечувати і національну, і міжнародну безпеку, співпрацюючи з іншими країнами та враховуючи глобальні виклики, такі як тероризм, війни, кіберзагрози, зміна клімату, економічна нестабільність тощо. Досягнення гармонії між національною та міжнародною безпекою стає критично важливою умовою для збереження стабільності та миру у сучасному світі.

Висновки до підрозділу 1.1:

Отже, поняття «міжнародна безпека» є складною та багатогранною категорією, що охоплює різноманітні аспекти. Складність різних факторів, які впливають на глобальне міжнародне середовище, вимагає розробки і обґрунтування нових концептуальних підходів до розуміння та забезпечення безпеки.

Міжнародна безпека є однією з центральних концепцій, що формує основу життя та функціонування як держав, так і їх громадян. Вивчення та аналіз питань міжнародної безпеки є надзвичайно важливими, оскільки вони стосуються збереження миру, запобігання конфліктам та забезпечення безпеки на міжнародному рівні, що є необхідними для існування сучасного суспільства.

1.2. Концепції та теорії міжнародної безпеки

Розуміння реального стану міжнародної безпеки набуло глобального значення через складне геополітичне становище у сучасному міжнародному середовищі. Різноманітність підходів до розуміння цієї проблеми обумовлена процесами глобалізації, які дозволяють ученим з різними методологічними поглядами формулювати різні інтерпретації про таке явище як міжнародна безпека. Варто зазначити, що глобалізація охоплює трансформацію світових та регіональних структур, соціальних відносин і взаємодій держав на міжнародній арені. У зв'язку з цим існування плюралізму поглядів серед вчених сучасності є цілком природним. Дослідження концептуальних засад та теорій міжнародної безпеки у цьому підрозділі передбачає аналіз попередніх наукових напрацювань який спрямований на те, щоб відстежити як саме змінювались підходи щодо розуміння міжнародної безпеки відповідно до тієї чи іншої ситуації у глобальному середовищі.

Останні тенденції, що формують ключові напрямки розвитку глобальної політичної ситуації, спричинили значне розширення термінології, яка описує сучасні уявлення про міжнародну безпеку. У результаті поняття «міжнародна безпека» набуло складної структури, охопивши багато нових аспектів, про які

йшлося в попередньому підрозділі. Аналіз концептуальних основ міжнародної безпеки включає розгляд та вивчення провідних методологічних шкіл сучасності.

Однією з перших фундаментальних праць, що присвячена аналізу відносин між суверенними державами, є «Історія Пелопоннеської війни» давньогрецького історика Фукідіда. Багато положень і висновків з цього історичного матеріалу зберігають свою актуальність й до нині. Ключовим елементом методології, що використав Фукідід, є термінологія «сили», яка передбачає домінування військової могутності у відносинах між державами [107, с. 9-10].

Фукідід наголошував на важливості *балансу сил* як основного фактору, що визначає поведінку держав у міжнародних відносинах. Його концепція пояснює, як прагнення до військової переваги може призвести до конфлікту, а також показує, що відносини між державами формуються на основі конкуренції та самооборони. Аналіз причин і наслідків Пелопоннеської війни, зокрема ідеї про неминучість конфлікту між зростаючою потугою Афін і прагненням Спарти зберегти баланс, є однією з перших спроб розуміння геополітичної динаміки [107, с. 23].

Вважається, що Фукідід є засновником одного з найвпливовіших напрямків сучасної теорії міжнародних відносин — *політичного реалізму* [85, с. 66-67]. Основна мета реалізму — пояснити, як і чому держави взаємодіють одна з одною в міжнародній системі, що має анархічний характер. Реалізм наголошує на тому, що зовнішня політика держави базується на національних інтересах, які часто виражаються через бажання посилити безпеку, збільшити економічні ресурси та зберегти суверенітет. Держави приймають рішення, орієнтуючись суто на власні інтереси, а не на ідеологію чи мораль [90, с. 14].

Італійський мислитель епохи Відродження Н. Макіавеллі, який був послідовником політичного реалізму, зробив значний внесок у розвиток реалістичного підходу до політики та міжнародної безпеки. Макіавеллі відомий своєю прагматичною та навіть цинічною оцінкою політики, наголошуючи, що ефективність дій правителя важливіша за моральність. У своїх роботах він

акцентував на тому, що основною метою правителя має бути збереження влади та забезпечення стабільності держави, навіть якщо це вимагає застосування обману, маніпуляцій чи сили. Макіавеллі розглядав політику як окрему сферу діяльності, яка не завжди підпорядковується моральним нормам, а натомість підпорядковується принципам домінування та власного (егоїстичного) інтересу [26, с. 460-466].

Ідеї Н. Макіавеллі стали підґрунтям для розвитку реалістичного підходу в політиці, що акцентує увагу на національних інтересах, балансі сил та необхідності адаптації до мінливих умов міжнародного середовища. Макіавеллі був одним із перших, хто підкреслив, що успішне управління державою передбачає врахування реалій, а не ідеалів. Такий підхід знайшов відображення у формуванні сучасних концепцій міжнародних відносин, які зосереджуються на прагматичних аспектах забезпечення безпеки та стабільності.

Найбільш систематизовану методологію дослідження міжнародної безпеки запропонував Т. Гоббс, який визначив принципи егоїстичної природи людської натури і переніс їх на відносини між державами. Згідно з основними висновками науковця, люди (та держави) не є рівними за своїми можливостями, що призводить до суперництва, взаємної недовіри та прагнення до володіння матеріальними благами [11, с. 151-155].

За Гоббсом, кожна держава змушена діяти в умовах постійної загрози, що робить самозбереження її головною метою. Для запобігання хаосу Гоббс наголошував на необхідності встановлення сильного суверена, який може мінімізувати конфлікти і забезпечити відносну стабільність [11, с. 181-189]. Його ідеї стали фундаментом для розвитку реалістичної теорії міжнародних відносин, яка акцентує увагу на концепціях національного інтересу, сили та конкуренції між державами.

Вагомий внесок у сучасну методологію дослідження системи міжнародної безпеки також зробив видатний американський політолог Г. Моргентау. Він акцентував увагу на тому, що міжнародні відносини, зокрема питання міжнародної безпеки, визначаються постійними зіткненнями інтересів держав,

які змагаються за домінування та доступ до ресурсів. Згідно з його концепцією, ключовою мотивацією будь-якої державної діяльності на міжнародній арені є прагнення до нарощування власної влади, водночас обмежуючи можливості інших. Моргентау розглядав поняття «*влада*» у широкому сенсі, включаючи в нього не лише військовий потенціал, але й економічну стабільність, культурний вплив, ідеологічне домінування, духовні цінності та здатність держави забезпечувати найвищий рівень власної безпеки. Він наголошував, що боротьба за владу є природним станом міжнародних відносин, а досягнення стабільності можливе лише через баланс сил, який обмежує надмірні амбіції окремих держав [90, с. 13-15].

Дослідження Моргентау заклали основу для подальшого розвитку реалістичних теорій міжнародної безпеки, зокрема через акцент на таких аспектах, як необхідність стратегічного мислення, пріоритет національних інтересів і прагматичний підхід до взаємодії між державами. Його підхід залишається актуальним у сучасних дослідженнях міжнародної безпеки, допомагаючи аналізувати не лише традиційні військові загрози, але й нові виклики, пов'язані з економічною конкуренцією, ідеологічними конфліктами та інформаційними війнами [43, с. 46].

Лібералізм є одним із провідних напрямів, що пропонує альтернативний до реалістичного погляд на міжнародну безпеку. Цей підхід ґрунтується на ідеях співпраці, взаємозалежності та ролі міжнародних інституцій у вирішенні конфліктів і забезпеченні стабільності в міжнародній системі. Ліберальний напрям стверджує, що безпеку можна забезпечити не лише через баланс сил і військову перевагу, але й через економічне співробітництво, поширення демократії та дотримання міжнародного права.

І. Кант, один із найвизначніших філософів епохи Просвітництва, зробив значний внесок у формування ліберальної парадигми міжнародної безпеки. У своїй праці «До вічного миру» (1795) він запропонував концепцію, яка стала однією з ключових у ліберальній думці. Кант стверджував, що стійкий міжнародний мир можливий за умови створення федерації вільних,

демократичних держав, об'єднаних спільними принципами верховенства права, прав людини та взаємної поваги. Кант вважав, що демократичні республіки, завдяки своїй політичній структурі, менш схильні до ініціювання воєн, оскільки рішення про війну приймається не монархами чи елітами, а громадянами, які самі несуть тягар війни [81, с. 129-136].

Вудро Вільсон, 28-й президент США, є однією з центральних постатей у формуванні ліберальних теорій міжнародних відносин та концепцій міжнародної безпеки. Вільсон прагнув створити стабільний міжнародний порядок, заснований на співпраці, верховенстві права, колективній безпеці та демократичних принципах. Вільсон вважав, що співпраця між державами може забезпечити тривалий мир. Його ідеї були спрямовані на подолання анархічної природи міжнародної системи через створення механізмів колективної безпеки [73, с. 117-124].

На основі «Чотирнадцяти пунктів Вільсона» була утворена *Ліга Націй*, яка мала на меті створення механізму глобальної колективної безпеки для мирного вирішення конфліктів і дотримання міжнародного права. Однак Ліга Націй не змогла запобігти Другій світовій війні: США не ратифікували власну участь у Лізі Націй, водночас значні обмеження повноважень організації та нездатність ефективно реагувати на агресію призвели до колапсу системи міжнародної безпеки [44, с. 122-123].

Неореалізм виник як відповідь на обмеження класичного реалізму в поясненні міжнародних відносин, зокрема в умовах холодної війни, коли увага до системних структур міжнародної політики стала особливо актуальною. Формування як окремої теорії пов'язане з переосмисленням основних положень реалізму. Основоположником даного напрямку вважається американський політолог К. Волтц, який у своїй праці «Теорія міжнародної політики» запропонував новий підхід до аналізу міжнародних відносин [53, с. 116-119].

Волтц відмовився від акценту на людській природі та внутрішніх характеристиках держав, натомість зосередившись на структурних характеристиках системи міжнародної безпеки. Ключові положення К. Волтца:

- міжнародна система має анархічну природу;
- поведінка держав визначається структурою системи, зокрема розподілом сил між державами;
- основна мета держави – виживання, яке досягається через забезпечення безпеки [116, с. 88-93].

Анархія, у розумінні Волтца, не означає хаосу чи безладу, а вказує на відсутність центральної влади або міжнародного суверена, який міг би гарантувати виконання правил і захист всіх учасників системи. Поведінка держав визначається структурними умовами системи, а не їхніми внутрішніми характеристиками, як це передбачає класичний реалізм. Суб'єкти глобальної системи керуються головною метою — забезпеченням власного виживання. Однак, прагнення до виживання нерідко призводить до ситуації, коли заходи, спрямовані на підвищення безпеки однієї держави, розцінюються іншими державами як загроза, що створює небезпечне середовище взаємної недовіри між суверенними державами [116, с. 186-188].

Модерністська течія в теорії міжнародних відносин починаючи з 1960-х років утвердила свої позиції у вивченні світових політичних процесів. У галузі аналізу міжнародної безпеки та ширшого спектра міжнародних відносин її представники висловлювали глибоку критику щодо традиційних методологій дослідження, які часто базувалися на інтуїтивних підходах і теоретичних припущеннях. Представники цієї течії, такі як К. Райт, К. Дойч, К. Холсті, Е. Хаас та інші, намагалися надати дослідженням у сфері міжнародних відносин (у тому числі міжнародної безпеки) більш наукового характеру та системності [43, с. 91].

Представники течії *модернізму* активно впроваджували інструменти та методи точних наук, зокрема математику, формалізацію, моделювання, статистику, а також інші дослідницькі процедури. Вони прагнули замінити традиційні підходи, що базувалися на суб'єктивних судженнях, аналогіях та інтуїтивних висновках, на об'єктивний аналіз, підтверджений емпіричними даними та чіткими дослідницькими моделями. Однак модерністам все ж таки не

вдалося створити єдиної методологічної бази для свого напрямку. Їх об'єднує переважно прагнення до міждисциплінарності, інтеграції знань із різних наук, а також акцент на формуванні бази емпіричних даних, які можна перевіряти та аналізувати за допомогою сучасних дослідницьких методів [43, с. 91].

Представники *транснаціоналізму* здійснили значний вплив на формування сучасної системи міжнародної безпеки, запропонували інноваційний підхід до аналізу цього явища. Транснаціоналізм як методологічний напрям з'явився недавно і досі перебуває на етапі становлення, але його концепції вже суттєво змінили уявлення про міжнародну безпеку. Основна ідея цього підходу полягає в тому, що міжнародна безпека виходить за рамки міждержавних відносин, які традиційно базуються на національних інтересах та силовому протистоянні [43, с. 91-92].

Прихильники транснаціоналізму вважають, що роль держав як основних акторів у системі міжнародних відносин поступово знижується. На їхню думку, на світову арену виходять нові суб'єкти, серед яких індивіди, міжнародні організації, транснаціональні корпорації, громадські рухи, суб'єкти економічної діяльності та інші недержавні об'єднання. Ці *недержавні актори* відіграють дедалі важливішу роль у процесах забезпечення міжнародної безпеки, формуючи нову багатовимірну структуру взаємодії в глобальному середовищі [43, с. 91-92].

Транснаціоналізм зміщує акценти з традиційної міждержавної динаміки на аналіз діяльності недержавних інститутів, таких як міжнародні правозахисні організації, екологічні рухи, гуманітарні фонди, а також глобальні бізнес-структури, які мають значний вплив на міжнародну безпеку. В умовах зростання транснаціональних загроз, таких як тероризм, регіональні конфлікти, кіберзлочинність, зміна клімату, пандемії та інші глобальні виклики, цей підхід стає особливо актуальним. Важливим внеском транснаціоналізму є наукове осмислення новітніх явищ у сфері міжнародної безпеки, зокрема процесів глобалізації, інтеграції та міжсекторальної взаємодії. Його ключові положення продовжують розвиватися, адаптуючись до динамічних змін у світовій політиці. Завдяки цьому транснаціоналізм сприяє формуванню більш комплексного

розуміння міжнародної безпеки, яке враховує вплив не лише держав, але й широкого спектра недержавних акторів, які активно беруть участь у вирішенні глобальних проблем [43, с. 91–92].

Попри різноманітність підходів щодо визначення міжнародної безпеки, все ж таки силова парадигма залишається основним методологічним підходом, а сучасним дослідникам важко відмовитися від її впливу. Це зумовлено тим, що концепція сили є одним із фундаментальних елементів аналізу міжнародних відносин та глобальної безпеки. У межах цієї парадигми держава розглядається як головний суб'єкт міжнародної системи, який прагне посилювати свій вплив для забезпечення національних інтересів і виживання в умовах анархії. Цей підхід пояснює багато явищ у міжнародних відносинах, зокрема динаміку конфліктів, суперництво великих держав і механізми балансу сил [95, с. 254-255].

Попри розвиток альтернативних теорій, які пропонують інші підходи до аналізу міжнародних відносин, силова парадигма залишається актуальною через її здатність пояснювати реальні процеси, які часто не піддаються нормативним оцінкам. Незважаючи на спроби побудувати міжнародну систему, засновану на праві та співробітництві, боротьба за вплив і ресурси залишається одним із ключових мотиваторів дій держав [95, с. 32].

Відмовитися від впливу силової парадигми складно також через її універсальність і адаптивність. Вона пропонує дослідникам чіткий інструментарій для аналізу міжнародного середовища, що є особливо важливим у кризових ситуаціях, коли питання безпеки виходять на перший план. Таким чином, силова парадигма залишається важливою складовою сучасної методології дослідження міжнародної безпеки.

Висновки до підрозділу 1.2.

Сучасні підходи до міжнародної безпеки відображають складність і багатовимірність глобального середовища. Вивчення концепцій та теорій міжнародної безпеки демонструє еволюцію від класичних моделей,

зосереджених на військових загрозах та балансуванні сил, до сучасних парадигм, які враховують економічні, соціальні, екологічні та культурні аспекти. Зміни, спричинені глобалізацією, трансформацією світових структур та взаємодією держав на міжнародній арені, привели до розширення термінології та інструментарію для дослідження системи міжнародної безпеки.

Спочатку міжнародна безпека сприймалась через призму військових загроз і балансування сил між державами, що було характерно для класичних теорій, зокрема політичного реалізму. Проте з розвитком міжнародних відносин і глобалізацією акцент поступово зміщувався.

Незважаючи на різноманітність сучасних підходів, силова парадигма все ще зберігає свою актуальність. Це пов'язано з її універсальністю, адаптивністю та здатністю пояснювати реальні процеси, що часто не піддаються нормативним оцінкам. У результаті, силова парадигма й надалі залишається значущою частиною сучасної методології дослідження міжнародної безпеки, поєднуючи традиційні та сучасні елементи у прагненні забезпечити стабільність і безпеку в умовах глобальної анархії.

1.3. Глобалізація та її вплив на міжнародну безпеку

Глобалізація є багатогранним процесом, який глибоко впливає на різні аспекти суспільного життя, особливо на міжнародну безпеку в сучасному світі. Сьогодні міжнародна безпека набуває нових форм, оскільки традиційні загрози поступаються місцем новим викликам, таким як кібербезпека, тероризм та організована злочинність. Ці виклики підсилюються глобалізаційними процесами, що ускладнюють їх вирішення на національному рівні та вимагають координації на міжнародній арені.

Однією з головних особливостей впливу глобалізації на міжнародну безпеку є зростання взаємозалежності між державами. Економічна інтеграція, спрощення торгівлі та мобільність населення значно знизили бар'єри між країнами. Водночас економічна взаємозалежність також означає, що криза або нестабільність в одній державі може впливати на економічну ситуацію в інших

країнах, що породжує «*ефект доміно*». Відомо, що фінансова криза 2008 року, яка швидко розповсюдилась по всьому світу, вплинула на економіки різних країн та призвела до значних соціальних та політичних наслідків [45, с. 91-95]. Крім цього, глобальні ланцюги постачання роблять країни більш залежними від стабільності в інших регіонах, що може призводити до перебоїв у постачанні товарів і ресурсів в умовах конфліктів або природних катастроф.

Ще одним важливим аспектом є поширення інформаційних технологій, що є невід'ємною частиною глобалізації. Інтернет та цифрові технології сприяють швидкому поширенню інформації, але водночас створюють нові загрози. Кіберзлочини, інформаційні атаки та маніпуляції громадською думкою стають потужними інструментами для дестабілізації як окремих держав, так і цілих регіонів. *Інформаційні технології* полегшують доступ до інформації, що має позитивний вплив на розвиток суспільства та економіки, але водночас відкривають нові можливості для зловмисників. Наприклад, атаки типу «*відмова в обслуговуванні*» (*DDoS*) можуть паралізувати роботу державних установ або компаній, що може мати серйозні наслідки для безпеки. *Кібершпиунство*, спрямоване на викрадення конфіденційних даних, використовується для отримання переваг у геополітичних конфліктах. Інформаційні операції, що включають поширення дезінформації та фейкових новин, можуть впливати на громадську думку, маніпулювати політичними процесами та викликати соціальну нестабільність [28, с. 99-105].

У контексті глобалізаційної взаємозалежності, зростання мобільності населення є її одним з найважливіших елементів. Звичайно, полегшення міжнародних поїздок і міграції сприяє взаємозбагаченню культур і зміцненню міжнародних зв'язків, проте також може створювати нові загрози для безпеки. Наприклад, нерегульована міграція може спричинити соціальну напруженість у приймаючих країнах. У деяких країнах це може призводити до посилення антиіммігрантських настроїв, політичної поляризації та зростання популярності крайніх політичних сил. Потоки біженців створюють додаткове навантаження на соціальні та економічні системи приймаючих держав. Наприклад, міграційна

криза 2015 року в Європі показала, як швидке зростання кількості мігрантів може вплинути на внутрішню стабільність держав та викликати суперечки між країнами-членами ЄС щодо розподілу відповідальності [37, с. 163-169].

У контексті глобалізації, полегшення міжнародного пересування та розвиток інформаційних технологій значно спростили вербування та координацію терористичних угруповань. Відсутність ефективних механізмів контролю на міжнародному рівні сприяє поширенню небезпек, які можуть загрожувати глобальній стабільності. Терористичні організації використовують глобальні мережі для фінансування, вербування та пропаганди, що ускладнює боротьбу з ними на національному рівні [38, с. 31-37].

Крім цього, глобалізація полегшує переміщення злочинних елементів, що використовують спрощення контролю на кордонах для реалізації своїх цілей. Наприклад, міжнародні злочинні синдикати можуть використовувати полегшений рух товарів та людей для контрабанди наркотиків, зброї або людей. Також варто зазначити, що терористичні організації можуть використовувати міграційні потоки для прихованого переміщення своїх членів, що додатково дає навантаження на безпекове становище як в регіональному, так і в глобальному контекстах [20, с. 231-235].

Висновки до підрозділу 1.3.

Отже, глобалізація має як позитивні, так і негативні наслідки для міжнародної безпеки. З одного боку, вона створює умови для співробітництва між державами, швидкого розповсюдження інформації, міжнародного культурного обміну тощо. З іншого боку, зростання взаємозалежності та поширення сучасних технологій ускладнюють боротьбу з новими загрозами. Регіональні конфлікти, міграційні потоки, тероризм, міжнародні кримінальні угруповання, кіберзлочинність, інформаційні атаки та вплив на громадську думку стають впливовими інструментами для порушення стабільності як окремих держав, так і цілих регіонів.

Висновки до розділу 1

По-перше, поняття «міжнародна безпека» є складною та динамічною категорією, яка не має єдиного загальноприйнятого визначення ні в науковій доктрині, ні в міжнародно-правових документах. Історично термін, що вперше з'явився у пакті Бріана-Келлога 1928 року, був зосереджений на запобіганні війнам. Проте сьогодні його зміст суттєво розширився і включає в себе не лише традиційну військову та політичну безпеку, а й економічну, соціальну, екологічну та кібернетичну складові. Ця багатовимірність відображає зростаючу взаємозалежність у світі та показує, що стабільність у міжнародній системі вимагає комплексного підходу, який враховує широкий спектр загроз. Таким чином, міжнародна безпека перетворилася на інтегровану концепцію, що охоплює всі ключові сфери функціонування сучасного суспільства.

По-друге, дослідження концептуальних засад міжнародної безпеки демонструє еволюцію теоретичної думки від класичних підходів до сучасних, більш комплексних парадигм. Фундамент для розуміння міжнародної безпеки заклали представники політичного реалізму, такі як Фукідід, Н. Макіавеллі, Т. Гоббс та Г. Моргентау, які розглядали міжнародні відносини як анархічну арену боротьби держав за владу та виживання. У їхньому баченні ключовими інструментами забезпечення безпеки є військова міць та баланс сил. Альтернативний погляд запропонував лібералізм, представники якого, зокрема І. Кант та В. Вільсон, наголошували на ролі міжнародної співпраці, демократичних цінностей та міжнародних інституцій у досягненні «вічного миру». Згодом з'явилися нові теорії, такі як неореалізм К. Волтца, що зосередився на структурних факторах міжнародної системи, та модернізм і транснаціоналізм, які визнали зростаючу роль недержавних акторів. Незважаючи на різноманітність сучасних концепцій, силова парадигма продовжує зберігати свою актуальність, оскільки боротьба за вплив залишається ключовим мотиватором дій держав на світовій арені.

По-третє, процес глобалізації справляє глибокий і суперечливий вплив на міжнародну безпеку. З одного боку, глобалізація створює умови для економічної

інтеграції, культурного обміну та міжнародної співпраці, що може сприяти зміцненню стабільності. З іншого боку, вона породжує нові, транснаціональні загрози, які важко контролювати на національному рівні. Зростання економічної взаємозалежності робить держави вразливими до глобальних фінансових криз, подібних до тієї, що сталася у 2008 році. Поширення інформаційних технологій створює загрози у вигляді кібератак, дезінформаційних кампаній та кібершпигунства. Крім того, спрощення пересування людей та інформації полегшує діяльність терористичних угруповань та міжнародної організованої злочинності, а нерегульована міграція може провокувати соціальну напруженість та політичні кризи. Таким чином, глобалізація трансформує безпекове середовище, вимагаючи від держав та міжнародної спільноти вироблення нових, спільних механізмів реагування на сучасні виклики.

РОЗДІЛ II.

ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ ТА ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Роль міжнародних організацій та регіональних утворень у підтриманні міжнародної безпеки

У сучасному глобальному світі міжнародна безпека є одним із ключових пріоритетів міжнародного співтовариства. Система міжнародної безпеки, яка складається з суб'єктів міжнародних відносин (держави, міжнародні організації, наднаціональні утворення, безпекові альянси тощо), є фундаментом для стабільного та мирного існування усього людства. Однією з основних причин необхідності підтримання міжнародної безпеки є уникнення масштабних збройних конфліктів, що можуть призвести до значних людських втрат та економічних збитків. Також міжнародна безпека є важливим фактором для забезпечення стабільності світової економіки, адже будь-які конфлікти та акти тероризму можуть порушити глобальні торговельні ланцюги, призвести до зростання цін на енергоресурси та створити соціальну напруженість у багатьох країнах. Однак, у зв'язку з глобалізаційними процесами, виникають нові виклики міжнародної безпеки, які стають дедалі складнішими та багатогранними. Особливу увагу також варто приділити проблемам у сфері кібербезпеки, адже з розвитком технологій зростає кількість кіберзлочинів, що впливають на роботу державних та міжнародних установ, функціонування стратегічних систем управління, а також призводять до компрометації баз даних як в межах держави, так і по всьому світу.

У зв'язку з цим, міжнародна співпраця є необхідною для розробки ефективних механізмів захисту від таких загроз. Сучасні загрози, такі як війни, поширення зброї масового ураження, тероризм (в тому числі *кібертероризм*) тощо вимагають колективних дій, які неможливо здійснити на рівні окремих держав. Актуальними стають *гібридні загрози*, що включають комбінацію військових, економічних, інформаційних та кібернетичних впливів та створюють нову реальність для світового порядку. У цьому контексті ключову роль

відіграють саме міжнародні організації, які пропонують платформи для діалогу та забезпечують вироблення спільних стратегій.

У контексті сучасної системи міжнародної безпеки *Організація Об'єднаних Націй (ООН)* є її центральним елементом, що відіграє вирішальну роль у підтриманні глобального миру та розвитку дружніх відносин між державами. Відомо, що ООН прагне запобігати війнам, зміцнювати міжнародну співпрацю та забезпечувати захист основних прав людини, згідно її Статуту.

Статут Організації Об'єднаних Націй є основоположним правовим документом, що визначає цілі та принципи організації у підтриманні міжнародного миру та безпеки. Основні завдання включають налагодження дружніх стосунків між країнами, розвиток міжнародної співпраці у вирішенні глобальних проблем та координація дій держав. Згідно зі своїм Статутом, Організація Об'єднаних Націй функціонує на засадах суверенної рівності всіх країн-членів, мирного розв'язання міжнародних конфліктів та заборони погрози чи застосування сили проти територіальної цілісності або суверенітету будь-якої держави [32].

Статут розмежовує різні рамки для вирішення питань миру та безпеки:

- *Розділ VI: Мирне врегулювання суперечок (Статті 33-38)*. Цей розділ зобов'язує сторони суперечок, продовження яких може загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, спочатку шукати рішення мирними засобами. До них належать переговори, розслідування, посередництво, примирення, арбітраж, судове врегулювання тощо. Рада Безпеки має повноваження розслідувати такі суперечки та рекомендувати відповідні методи чи умови врегулювання. Миротворчі операції, що діють відповідно до Розділу VI, характеризуються згодою сторін, що беруть участь, і суворо дотримуються принципу незастосування сили, за винятком самооборони [110].

- *Розділ VII: Дії щодо загроз миру, порушень миру та актів агресії (Статті 39-51)*. Надає Раді Безпеки повноваження вживати примусових заходів, коли миру загрожує небезпека. Такі заходи можуть варіюватися від економічних санкцій, ембарго на зброю, фінансових штрафів та заборон до колективних

військових дій. Місії, розгорнуті відповідно до Розділу VII, зазвичай санкціонуються, коли агресія робить мирні переговори малоймовірними [111].

- *Розділ VIII: Регіональні домовленості (Статті 52-54).* Забезпечує конституційну основу для участі регіональних організацій у підтриманні міжнародного миру та безпеки, чітко визнаючи першочергову відповідальність Ради Безпеки. Стаття 52 заохочує регіональні домовленості до мирного врегулювання суперечок, тоді як Стаття 53 передбачає, що регіональні примусові дії вимагають чіткого дозволу Ради Безпеки. Крім того, Стаття 54 зобов'язує регіональні домовленості постійно інформувати Раду Безпеки про свою діяльність, пов'язану з підтриманням міжнародного миру та безпеки [112].

Слід зазначити, що чітке розмежування між Розділом VI та Розділом VII у Статуті ООН створює фундаментальну проблему в рамках колективної безпеки: перевага мирного вирішення проти необхідності примусових заходів, коли миру загрожує небезпека. Ця відмінність визначає оперативні параметри місій ООН, включаючи миротворчі операції, і підкреслює ключову роль Ради Безпеки як остаточного арбітра щодо того, коли і як може бути застосована сила, тим самим впливаючи на легітимність та ефективність втручань. Здатність ООН маневрувати між цими підходами або комбінувати їх породжує складнощі та ризик політичного глухого кута. Це особливо помітно, коли постійні члени Ради Безпеки мають різні погляди на характер загроз та не можуть домовитися щодо необхідних спільних дій.

Фундаментальним принципом міжнародного права, підтвердженим Статутом ООН, є *суверенітет*, що визначається як верховна влада держави над її територією та населенням, а також невтручання з боку інших. Проте міжнародне право та міжнародні організації можуть обмежувати суверенітет держав. Це відбувається шляхом накладання певних зобов'язань (наприклад, через угоди про роззброєння) або ж через сприяння колективній безпеці, що іноді може вимагати втручання у внутрішні справи. Ця напруга між суверенітетом та міжнародним правом є одним з ключових викликів, оскільки

держави постійно шукають баланс між власною автономією та необхідністю міжнародної співпраці [93].

Загалом, *архітектура ООН* розподілена між її основними органами:

- *Рада Безпеки*. Орган, що несе першочергову відповідальність за міжнародний мир та безпеку, Рада Безпеки має повноваження визначати існування загроз миру або актів агресії. Вона може закликати сторони суперечок до мирного врегулювання, рекомендувати методи врегулювання або застосовувати примусові заходи відповідно до Розділу VII Статуту ООН. До складу Ради входять 15 членів (п'ять постійних з правом вето та десять непостійних), і її рішення є юридично обов'язковими для всіх держав-членів ООН, що є унікальним повноваженням серед органів ООН. Крім того, Рада може ініціювати місії, призначати спеціальних представників та звертатися до Генерального секретаря за сприянням у мирному вирішенні спорів [100].

- *Генеральна Асамблея* - головний дорадчий, політичний та представницький орган ООН. Вона слугує форумом для держав-членів, щоб висловлювати свої погляди та досягати консенсусу щодо складних питань. Вона може розглядати загальні принципи співпраці у підтриманні міжнародного миру та безпеки, включаючи роззброєння, та видавати рекомендації у формі резолюцій, хоча вони не є юридично обов'язковими. Резолюції Генеральної Асамблеї, що стосуються миру та безпеки, вимагають більшості у дві третини голосів [86].

- *Генеральний секретар* - відіграє вирішальну та доповнюючу роль, зокрема через здійснення «добрих послуг». Це передбачає публічні та приватні кроки, що ґрунтуються на незалежності, неупередженості та доброчесності, з метою запобігання виникненню, ескалації або поширенню конфліктів. Генеральний секретар відправляє спеціальних та особистих представників, посланців та радників у зони напруженості по всьому світу для розрядки криз та посередництва у врегулюванні конфліктів шляхом переговорів. Також розгортаються цивільні політичні місії під егідою Генерального секретаря

для заохочення діалогу, співпраці, примирення та демократичного врядування [49].

Як було зазначено вище, Рада Безпеки ООН має повноваження приймати рішення, що зобов'язують до виконання всі країни-члени ООН, згідно з Главою VII Статуту ООН. Її головним завданням є забезпечення ефективного та швидкого реагування на загрози міжнародній безпеці, конфлікти та кризи. Рада Безпеки складається з 15 членів:

- *5 постійних членів із правом вето*: США, Китай, Росія, Франція та Велика Британія. Вони мають вирішальний вплив на прийняття рішень, оскільки будь-який із них може заблокувати резолюцію.

- *10 непостійних членів*, які обираються Генеральною Асамблеєю ООН на дворічний термін. Кандидати представляють різні географічні регіони, щоб забезпечити глобальне представництво.

Рада Безпеки має право аналізувати ситуації, що можуть становити загрозу міжнародному миру (збройні конфлікти, порушення прав людини, тероризм, кіберзагрози тощо). *Резолюції Ради Безпеки* можуть стосуватися різних заходів – від рекомендацій до обов'язкових до виконання рішень, таких як запровадження санкцій або санкціонування військових дій. Санкції щодо окремих осіб, держав чи організацій можуть вводитися для стримування або тиску на суб'єктів міжнародних відносин за порушення міжнародного права. У крайніх випадках, коли інші засоби виявляються неефективними, Рада Безпеки може санкціонувати використання сили для захисту глобального миру. Рада також уповноважена розгортати миротворчі місії для підтримки миру в конфліктних регіонах. Це включає моніторинг перемир'я, забезпечення гуманітарної допомоги та сприяння відновленню стабільності. Рада сприяє діалогу між конфліктуючими сторонами та організовує посередницькі процеси [100].

Розподіл обов'язків у сфері безпеки між Радою Безпеки (першочергова, обов'язкова), Генеральною Асамблеєю (дорадча, рекомендаційна) та Генеральним секретарем (дипломатична, добрі послуги) створює систему

стримувань і противаг, але також потенціал для інституційних розбіжностей. Хоча юридичний мандат ООН є широким, її практичний вплив значною мірою залежить від геополітичної динаміки. Зокрема, *право вето постійних членів Ради Безпеки*, яке дозволяє їм в односторонньому порядку блокувати будь-яку резолюцію, часто призводить до геополітичного глухого кута. Це може паралізувати дії ООН навіть у найгостріших кризах. Таким чином, формальна структура ООН часто поступається геополітичним реаліям її наймогутніших членів, що підкреслює фундаментальне обмеження: ефективність глобального управління часто залежить від узгодженості національних інтересів, а не лише від існування правових рамок [106].

Рада Безпеки ООН може застосовувати певні невійськові інструменти, які використовуються для впливу на поведінку держав. Вони є стратегічними відповідями на порушення міжнародних норм, спрямованими на примус до дотримання без застосування збройного конфлікту. Рада Безпеки може запроваджувати економічні санкції, ембарго на зброю, фінансові штрафи, заборони та блокади відповідно до Розділу VII Статуту ООН [99].

У контексті зусиль ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, *миротворчі операції* є наріжним каменем, який залучає військовий, поліцейський та цивільний персонал з усього світу. Ці операції керуються трьома фундаментальними принципами: згода сторін, неупередженість та незастосування сили, за винятком самооборони та захисту мандату. Нейтралітет, що вимагає неупередженої позиції, також є ключовим керівним принципом [118].

Слід окремо зазначити, що міжнародні організації також надають *гуманітарну допомогу* та підтримку населенням, які постраждали від збройних конфліктів, з метою полегшення страждань, збереження людської гідності та життя. Ця допомога охоплює забезпечення їжею, водою, притулком, медичним обслуговуванням та захистом [64].

Незважаючи на згаданий вище величезний потенціал, ефективність ООН часто ставиться під сумнів через відсутність консенсусу серед країн-членів Ради

Безпеки, особливо в умовах сучасної геополітичної конкуренції. Основною проблемою є право вето, яке мають п'ять постійних членів Ради Безпеки. Це право дозволяє будь-якій із цих країн блокувати резолюції, навіть якщо їх підтримує більшість, у результаті чого багато важливих питань, таких як врегулювання збройних конфліктів, запровадження санкцій або ухвалення миротворчих місій, залишаються нерозв'язаними через геополітичні інтереси окремих держав. Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, громадянська війна в Ємені та Сирії, ізраїльсько-палестинський конфлікт та інші кризи неодноразово ставали предметом суперечок у Раді Безпеки, де блокування рішень постійними членами унеможливило ефективне реагування на виклики міжнародної безпеки. Очевидно, що така ситуація підриває довіру до ООН як до глобального механізму підтримки миру та безпеки.

Крім цього, критика автора цієї магістерської роботи спрямована й на інституційну неефективність ООН, включаючи бюрократичну складність прийняття рішень. Це часто ускладнює оперативну реалізацію навіть тих рішень, які були ухвалені. У відповідь на ці виклики дедалі частіше лунають заклики до реформування системи ООН, зокрема перегляду механізму використання права вето, розширення складу Ради Безпеки для включення нових постійних членів та підвищення прозорості у прийнятті рішень. Однак через ту саму геополітичну конкуренцію реалізація таких реформ залишається надзвичайно складним завданням. Хоча ООН і залишається ключовою платформою щодо підтримки міжнародної безпеки, її ефективність значною мірою залежить від готовності країн-членів до компромісу та співпраці.

У зв'язку з цим, *політична воля* держав-членів є вирішальною для того, щоб міжнародні організації могли вживати рішучих дій. Конфліктуючі національні інтереси можуть перешкоджати досягненню консенсусу. Право вето Ради Безпеки ООН, яким володіють її п'ять постійних членів, дозволяє будь-якому з них в односторонньому порядку блокувати будь-яку резолюцію, незалежно від рівня міжнародної підтримки [29, с.350-351].

Право вето, початково створене для залучення великих держав та захисту від дій, спрямованих проти них, перетворилося на ключову перешкоду для ефективної колективної безпеки. Воно часто ставить національні стратегічні інтереси вище за глобальний мир та захист прав людини. Таке становище не лише паралізує дії ООН, а й підриває легітимність інституції. Це також може спонукати інших учасників, наприклад, регіональні організації, діяти незалежно, що потенційно фрагментує глобальні зусилля з безпеки. Отже, ефективність ООН фундаментально залежить від політичної згоди кількох потужних держав. Якщо їхні інтереси не збігаються, глобальна система колективної безпеки виходить з ладу, формуючи менш злагоджену глобальну архітектуру безпеки.

У відповідь на зазначені вище проблеми, *регіональні організації та утворення* відіграють надважливу роль у зміцненні міжнародної безпеки, адаптуючи свої стратегії до особливостей конкретних регіонів та враховуючи проблему інтересів окремих впливових держав. Серед них варто виділити *Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), Європейський Союз (ЄС), Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)* та ін.

НАТО було створено на основі *Вашингтонського договору*, підписаного 4 квітня 1949 року. На сьогодні до складу НАТО входять 32 держави, включаючи США, Канаду, країни Західної та Східної Європи. НАТО відіграє ключову роль у системі міжнародної безпеки, особливо в регіоні Європи та Північної Америки. Створення Альянсу було частиною ширших зусиль, спрямованих на досягнення трьох взаємодоповнюючих цілей: стримування радянської експансії, запобігання відродженню націоналістичного мілітаризму в Європі за рахунок сильної північноамериканської присутності на континенті та заснування євроатлантичної системи безпеки[47].

Центральним елементом Вашингтонського договору є принцип колективної оборони, закріплений у *Статті 5*. Цей принцип передбачає, що збройний напад на одного або кількох членів Альянсу в Європі чи Північній Америці вважатиметься нападом на всіх. Така домовленість зобов'язує членів до взаємного захисту та сприяє духу солідарності в Альянсі. Цей принцип

ґрунтується на праві на індивідуальну та колективну самооборону, яке кожна країна має відповідно до Статті 51 Статуту ООН [58].

Сучасні стратегічні концепції Альянсу, зокрема *Стратегічна концепція 2022 року*, прийнята у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в Україну, підтверджують колективну оборону як основну мету НАТО. Ця концепція окреслює три основні завдання: стримування та оборона, запобігання кризам та управління ними, а також колективна безпека. Ключовими викликами є нестабільність, зростаюча стратегічна конкуренція (включно з Росією та Китаєм) та посилення авторитаризму [91].

У зв'язку з цим, НАТО та ООН поділяють спільну прихильність до підтримання міжнародного миру та безпеки, співпрацюючи в цій сфері з початку 1990-х років. Північноатлантичний договір НАТО діє в рамках Статуту ООН, включаючи Статтю 51, яка встановлює невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону всіх країн-членів ООН. Практична співпраця виходить за межі операцій і включає: оцінку криз та управління ними, цивільно-військове співробітництво; навчання та освіту, боротьбу з корупцією в оборонному секторі, розмінування, контроль над озброєннями, нерозповсюдження тощо. НАТО надала значну підтримку миротворчим зусиллям ООН, зокрема через свою ініціативу з розбудови оборонного потенціалу. Глобальна контртерористична стратегія ООН та міжнародні конвенції та протоколи проти тероризму, разом з відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН, забезпечують рамки для зусиль НАТО у боротьбі з тероризмом [30].

Постійною критикою в сторону Альянсу, особливо з боку Сполучених Штатів, є проблема «безквиткового проїзду», коли європейські союзники значною мірою покладаються на військову міць США. У 2014 році члени НАТО домовилися про цільовий показник витрат на оборону щонайменше 2% ВВП. Проте протягом майже десятиліття багато держав-членів ігнорували цей показник. У 2024 році менше половини всіх членів досягли запланованого результату [69].

Проблема «безквиткового проїзду» та недофінансування з боку європейських союзників були значними критичними зауваженнями в періоди менш гострого сприйняття загрози. Однак агресія Росії проти України різко змінила сприйняття загрози, що призвело до швидкого збільшення витрат на оборону та зобов'язання досягти вищих цільових показників. Це свідчить про сильний причинно-наслідковий зв'язок: безпосередність та серйозність сприйнятої загрози безпосередньо впливають на політичну волю та фінансові зобов'язання держав-членів щодо колективної оборони.

Водночас зникнення радянської загрози після Холодної війни викликало питання про подальше існування НАТО. Існувала думка, що Альянс став непотрібним або що його адаптація спровокує негативну реакцію з боку Росії. Сполучені Штати все частіше розглядають свої стратегічні пріоритети в Індо-Тихоокеанському регіоні, тиснучи на європейців, щоб ті взяли на себе більший тягар власної оборони. Це підживлює дебати про європейську «стратегічну автономію». Проте агресія Росії проти України різко розвіяла будь-які сумніви щодо актуальності Альянсу. Вона зміцнила єдність та рішучість, навіть привабивши до Альянсу історично нейтральні держави, такі як Швеція та Фінляндія [71, с.32-33].

Слід окремо зазначити, що консенсусний процес прийняття рішень НАТО є слабкістю, яка призводить до «коливань» та розбіжностей щодо втручань. Хоча агресія Росії зміцнила єдність та рішучість НАТО, основні напруженості (наприклад, між Кіпром та Туреччиною, що блокують обмін розвідувальними даними) зберігаються. Це означає, що ефективність НАТО є постійним результатом переговорів між колективним імперативом безпеки та суверенними інтересами її різноманітних членів. Виклик для майбутнього полягає в підтримці достатньої згуртованості для рішучих дій, одночасно враховуючи притаманну різноманітність її держав-членів, особливо коли приєднуються нові члени та змінюються геополітичні пріоритети [94, с.165-167].

У порівнянні зі згаданими вище організаціями, Європейський Союз (ЄС) є унікальним утворенням на міжнародній арені, що виходить за рамки

традиційного визначення міжнародної організації. ЄС трансформувався у значущого актора глобальної безпеки, що відрізняється своїм унікальним багатогранним підходом. Його стратегічна мета полягає у формуванні «ефективної багатосторонності» для забезпечення стабільної та безпечної міжнародної системи, виступаючи колективним, принципово важливим гравцем у глобальному управлінні.

Спільна політика безпеки та оборони Європейського Союзу (СПБО) була офіційно сформована на Європейській Раді в Кельні у червні 1999 року і визначила рамки для розвитку *Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу (СЗБП)*. Її мета — надати Союзу оперативний потенціал, що спирається на цивільні та військові засоби [59].

Зовнішня та безпекова політика ЄС ґрунтується на дипломатії та повазі до міжнародних правил. Її основні цілі включають збереження миру, зміцнення міжнародної безпеки, сприяння міжнародному співробітництву, а також розвиток демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод. На відміну від традиційних військових альянсів, які зосереджуються на колективній обороні або стримуванні, ЄС інтегрує ці цінності як основні компоненти своєї безпекової стратегії. Такий підхід означає, що його безпекова політика часто передбачає використання невійськових інструментів, таких як інституційні реформи та широка дипломатична взаємодія, для створення більш передбачуваного та мирного міжнародного середовища, тим самим зменшуючи ймовірність конфліктів та нестабільності. Ця відмінна характеристика виділяє його серед інших безпекових акторів, підкреслюючи його унікальний внесок у міжнародну безпеку через поєднання «м'якої» та «жорсткої» сил [10, с.14-15].

У контексті підтримки міжнародного миру та безпеки, НАТО та ЄС відіграють доповнюючі, послідовні та взаємопідсилюючі ролі. Практична співпраця охоплює широкий спектр сфер, включаючи кіберзахист, протидію гібридним загрозам, військову мобільність, захист критичної інфраструктури та спільну готовність до криз. Співпраця між ними значно поглибилася, особливо у відповідь на повномасштабне вторгнення Росії в

Україну, яке змінило безпекове середовище Європи. НАТО залишається наріжним каменем колективної оборони, підтримуваним можливостями Сполучених Штатів, тоді як ЄС став ключовим актором та ініціатором у наданні фінансової допомоги, військової підтримки та впровадження санкцій [80].

Зростаючий акцент на тому, що ЄС бере на себе більшу відповідальність за власну безпеку та розвиток європейських оборонних можливостей вказує на значну та еволюційну зміну в сучасній архітектурі трансатлантичної безпеки. Хоча НАТО залишається головним гарантом колективної оборони, посилена роль ЄС, особливо після вторгнення Росії в Україну, свідчить про рух до більш збалансованого та взаємодоповнюючого розподілу тягаря. Це свідчить про можливу трансформацію європейської системи безпеки: від моделі, що цілком залежала від США, до структури з потужним та самодостатнім європейським компонентом. Цей зсув зумовлений як внутрішніми амбіціями ЄС щодо стратегічної автономії, так і тисками з боку США.

У зв'язку з цим, ЄС дедалі частіше формулює та реалізує зовнішню та безпекову політику в умовах внутрішніх суперечностей, регіональної фрагментації та багатополлярної конкуренції. Війна в Україні стала «переломним моментом» у міжнародних відносинах, що вимагає від ЄС більшого внеску у власний захист та розширення його здатності діяти проактивно у питаннях безпеки. Гіпотетична поразка України у нинішній війні є критичною загрозою для інтересів ЄС, а сприятливе для Росії припинення вогню стає головним ризиком.

Серед унікальних регіональних організацій слід згадати й про Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН), яка була заснована 8 серпня 1967 року. П'ять країн-засновниць – Індонезія, Малайзія, Філіппіни, Сінгапур та Таїланд – підписали *Бангкокську декларацію*, згодом до декларації доєдналися Бруней-Даруссалам (7 січня 1984), В'єтнам (28 липня 1995), Лаос (23 липня 1997), М'янма (23 липня 1997) та Камбоджа (30 квітня 1999). Першочергові цілі Асоціації були багатогранними, охоплюючи прискорення економічного зростання, соціального прогресу та культурного розвитку в регіоні. АСЕАН

відіграє ключову роль у підтриманні миру та стабільності в регіоні та за його межами. З моменту свого заснування у 1967 році, Асоціація прагнула прискорити економічне зростання, соціальний прогрес та культурний розвиток, одночасно сприяючи регіональному миру та стабільності через повагу до справедливості та верховенства права [119].

Наріжним каменем дипломатичного компоненту АСЕАН є так званий «Шлях АСЕАН», принципи якого були закріплені в *Договорі про дружбу та співробітництво в Південно-Східній Азії*, підписаному в 1976 році. Цей договір став першим юридично обов'язковим документом АСЕАН. Основні принципи «Шляху АСЕАН» включають: взаємну повагу до незалежності, суверенітету, рівності та територіальної цілісності всіх націй, право кожної держави на національне існування без зовнішнього втручання, підривної діяльності чи примусу, невтручання у внутрішні справи одна одної, врегулювання розбіжностей або спорів мирними засобами, відмова від загрози або застосування сили. У зв'язку з цим, процес прийняття рішень в АСЕАН значною мірою ґрунтується на консультаціях та консенсусі, часто через «неформальну дипломатію», уникаючи публічного обговорення розбіжностей. Цей підхід є відмінною рисою організаційної роботи АСЕАН [75, с.2-4].

«Шлях АСЕАН» демонструє парадоксальну природу в управлінні безпекою. З одного боку, ці принципи, особливо невтручання та консенсус, широко визнані за їхню роль у підтримці внутрішньої гармонії та запобіганні великомасштабним конфліктам між державами-членами. Така дипломатична культура сприяла довірі та дозволила співіснувати різномірній групі держав, включаючи абсолютні монархії, соціалістичні однопартійні держави, військові хунти та ліберальні демократії [75, с.9-11].

З іншого боку, ті самі принципи, коли вони застосовуються жорстко, можуть обмежувати рішучі колективні дії щодо складних та суперечливих питань, таких як суперечка в Південно-Китайському морі або внутрішні кризи, як-от ситуація в М'янмі. Це може призвести до сприйняття бездіяльності або

слабких відповідей, що створює напругу між внутрішньою згуртованістю та зовнішньою ефективністю [75, с.15-16].

У зв'язку з цим, створення *Спільноти політичної безпеки АСЕАН (APSC)* у 2015 році формалізувало зобов'язання блоку щодо всеосяжної безпеки, охоплюючи економічний розвиток, запобігання конфліктам, врегулювання спорів та боротьбу з нетрадиційними загрозами, такими як тероризм, кіберзлочинність та транснаціональна злочинність. Також механізми, такі як *Регіональний форум АСЕАН (ARF)*, *Нарада міністрів оборони АСЕАН (ADMM)* і *ADMM-Plus* слугують життєво важливими платформами для діалогу, зміцнення довіри та оборонної співпраці з широким колом партнерів-держав, тим самим посилюючи центральну роль АСЕАН у регіональній архітектурі безпеки [52].

ARF, заснований у 1994 році, є ключовою платформою для конструктивного діалогу та консультацій з політичних питань та питань безпеки між державами-членами АСЕАН та її 17 партнерами по діалогу. Його цілі включають сприяння зміцненню довіри та посиленню дипломатичних зусиль в Індо-Тихоокеанському регіоні. ARF досяг взаємного зміцнення довіри через спільні дії та сприяв прозорості шляхом обміну інформацією про оборонну політику та публікації «білих книг» [50, с.172-179].

ADMM, заснована у 2006 році, є найвищим консультативним інструментом у сфері оборони в АСЕАН, спрямованим на сприяння взаємній довірі та впевненості через обговорення викликів міжнародної безпеки. ADMM-Plus, скликана у 2010 році, розширює цю співпрацю на вісім партнерів по діалогу (Австралія, Китай, Індія, Японія, Нова Зеландія, Республіка Корея, Росія та Сполучені Штати). Вона зосереджується на семи сферах практичної співпраці: морська безпека, боротьба з тероризмом, гуманітарна допомога, управління катастрофами, миротворчі операції, військова медицина, гуманітарне розмінування та кібербезпека. Ці механізми передбачають спільні військові навчання та обмін розвідувальними даними [48].

АСЕАН також відіграє активну роль у сприянні нерозповсюдженню зброї масового знищення. *Договір про зону, вільну від ядерної зброї в Південно-Східній*

Азії (SEANWFZ) був підписаний у 1995 році та набрав чинності у 1997 році. Цей договір є ключовим правовим інструментом, що підтримує мету АСЕАН щодо збереження Південно-Східної Азії як зони, вільної від ядерної зброї та всіх інших видів зброї масового знищення. Держави-учасниці зобов'язуються не розробляти, не купувати, не володіти, не розміщувати, не транспортувати, не випробовувати та не використовувати ядерну зброю в межах зони, а також використовувати ядерні матеріали виключно в мирних цілях [108].

Критичним випробуванням АСЕАН є суперечка в Південно-Китайському морі. Нездатність представити єдиний фронт та вразливість до зовнішнього впливу безпосередньо підбивають «центральною роль» АСЕАН у регіональній архітектурі безпеки. Принципи АСЕАН (консенсус, невтручання), розроблені для гармонії, у цьому випадку, коли конфлікт є зовнішнім і залучає велику державу (Китай), призводять до паралічу та внутрішніх розбіжностей. Це виявляє фундаментальну слабкість у здатності АСЕАН діяти рішуче, коли основні національні інтереси деяких членів суперечать колективній позиції, тим самим ставлячи під сумнів її роль «рушійної сили» у регіональній безпеці [51, с.165-167].

Враховуючи усе вищезгадане, діяльність міжнародних і регіональних організацій стикається з численними викликами, незважаючи на їхній значний потенціал. Суворая реальність, яка може підірвати «теоретичну» прихильність міжнародних організацій до забезпечення глобальної колективної безпеки, перетворює систему міжнародного співробітництва на «геополітичну гру», яка ненаправлена на реальні колективні зусилля заради глобального миру та процвітання.

Хоча співпраця між міжнародними та регіональними організаціями є важливою для розподілу відповідальності за глобальну безпеку, однак реальність сповнена складнощів координації. Внутрішня напруга між глобальними нормами та регіональними особливостями, у поєднанні з політичними інтересами різноманітних держав-членів, частіше призводить до

фрагментаційних тенденцій, ніж до безперешкодної співпраці на благо мирного існування людства.

У зв'язку з цим, еволюція характеру глобальних загроз, що виходять за межі традиційних міждержавних конфліктів і охоплюють складні транснаціональні проблеми, такі як зміна клімату та кібервійни, становить значний адаптивний виклик для існуючих міжнародних організацій та регіональних утворень. Багато організацій, розроблених для боротьби з традиційними загрозами, стикаються з труднощами через міжгалузевий, недержавний та часто невидимий характер цих нових викликів. Це вимагає фундаментального переосмислення мандатів, інструментів та міжвідомчої співпраці. Ефективне вирішення сучасних викликів безпеки вимагає не лише більших ресурсів чи кращої політичної волі, але й інституційних інновацій. Все це вимагає більшої гнучкості та адаптивності від міжнародних та регіональних організацій.

Висновки до підрозділу 2.1.

Отже, міжнародні організації та регіональні утворення є ключовими елементами системи глобальної безпеки. Їхня діяльність сприяє врегулюванню конфліктів, зміцненню довіри між державами та реагуванню на нові виклики. Водночас для підвищення ефективності цих структур необхідно забезпечити їхню адаптацію до змін у міжнародному середовищі, розширити можливості співпраці та вдосконалити механізми прийняття рішень. Подальший розвиток інструментів, таких як миротворчі місії, регулювання кіберпростору та попередження конфліктів, має стати пріоритетом для міжнародного співтовариства.

Міжнародні організації та регіональні утворення відіграють незамінну роль у підтриманні міжнародної безпеки. ООН використовує широкий спектр інструментів — від миротворчих операцій та превентивної дипломатії до санкцій та роззброєння — для вирішення конфліктів та сприяння миру. Регіональні організації, такі як НАТО, ЄС, АСЕАН доповнюють ці зусилля,

пропонуючи контекстуальні знання, оперативну гнучкість та механізми розподілу тягаря, що часто дозволяють швидше реагувати на кризи у їхніх безпосередніх регіонах.

Однак, незважаючи на їхні значні внески, ці організації стикаються з глибокими та постійними викликами. Фундаментальна напруга між державним суверенітетом та необхідністю втручання часто перешкоджає рішучим діям, особливо у випадках військових конфліктів. Дефіцит політичної волі, особливо у формі права вето постійних членів Ради Безпеки ООН, може паралізувати колективні зусилля, підриваючи довіру до інститутів.

Складність координації між міжнародними та регіональними акторами ще більше ускладнюють співпрацю, призводячи до фрагментації. Ефективність цих організацій, таким чином, є функцією їхніх мандатів, наявних ресурсів та політичної волі держав-членів. Коли ці елементи узгоджуються, колективні дії можуть бути надзвичайно ефективними; коли вони розходяться, потенціал для «паралічу» та невдач значно зростає.

2.2. Співпраця держав у сфері контролю за озброєнням

Вирішення питань міжнародної безпеки залежить від взаємодії ключових суб'єктів – держав, міжнародних організацій, безпекових альянсів тощо. Держави несуть основну відповідальність за виконання зобов'язань, взятих на себе у рамках міжнародних договорів. Посилення конкуренції між великими державами, таких як США, Китай та Росія, ускладнює досягнення консенсусу у вирішенні глобальних проблем, особливо це спостерігається на тлі Російсько-української війни, подій на Близькому Сході та ситуації в Південно-китайському морі. У зв'язку з цим, *контроль за озброєнням* є надважливим аспектом міжнародних відносин, спрямованим на регулювання розробки, виробництва та розгортання летальної зброї. Сфера контролю охоплює широке коло діяльності, включаючи скорочення ядерних арсеналів, *запобігання ядерному розповсюдженню*, обмеження звичайних озброєнь, заходи зміцнення довіри, а також механізми моніторингу.

З моменту свого заснування Організація Об'єднаних Націй визначила багатостороннє роззброєння та обмеження озброєнь центральними у своїх зусиллях з підтримки міжнародного миру та безпеки. Це фундаментальне зобов'язання підкреслює визнання того, що неконтрольоване розповсюдження зброї становить найсерйозніші загрози для людства. Було укладено численні багатосторонні договори та інструменти, такі як *Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ)*, *Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ)*, *Конвенції про біологічну та хімічну зброю* тощо [65].

Історія контролю за озброєнням тісно пов'язана з Холодною війною, коли катастрофічний потенціал зброї масового знищення (ЗМЗ) стимулював безпрецедентну співпрацю. Перша резолюція, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1946 році, заснувала Комісію для вирішення проблем, пов'язаних з атомною енергією, та забезпечення її використання виключно в мирних цілях. Приклади також включають резолюцію Генеральної Асамблеї 1961 року, яка оголосила використання ядерної або термоядерної зброї таким, що суперечить міжнародному праву, угоди про обмеження стратегічних наступальних ядерних озброєнь між Сполученими Штатами та Радянським Союзом на початку 1970-х років. Двосторонні зусилля, такі як *Договір про ліквідацію ракет середньої та меншої дальності (ДРСМД)* та *Договори про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО)*, призвели до значного скорочення арсеналів та сприяли певній стабільності та прозорості у відносинах США-СРСР. Кардинальні зміни після падіння Берлінської стіни та розпаду комуністичного блоку призвели до поновлення зобов'язань щодо скорочення різних видів зброї та розробки нових договорів і конвенцій, утворюючи новий баланс сил [77, с.60-71].

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), який набув чинності у 1970 році та був безстроково продовжений у 1995 році, вважається наріжним каменем режиму ядерного нерозповсюдження. Він функціонує на трьох стовпах: заборона неядерним державам набувати ядерну зброю, зобов'язання ядерних держав прагнути роззброєння та сприяння мирному використанню ядерної

енергії під гарантіями *Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ)*. Його майже універсальне членство було вирішальним для його успіху у запобіганні широкому розповсюдженню ядерної зброї [78, с.4-5].

Договір про заборону ядерної зброї (ДЗЯЗ) прийнятий у 2017 році та набув чинності у 2021 році. ДЗЯЗ всебічно забороняє підписантам розробляти, випробовувати, виробляти, виготовляти, набувати, володіти, накопичувати, передавати, використовувати або погрожувати використанням ядерної зброї. Договір відображає невдоволення багатьох неядерних держав сприйнятою повільною швидкістю роззброєння з боку ядерних держав. Однак він не є обов'язковим для держав, які його не підписали та не ратифікували [109, с.17-19].

Двосторонні договори між США та СРСР, а також між США та Росією, включаючи *SALT I & II (1970-ті)*, *ДРСМД (1987)*, *СНО I та II (1990-ті)*, *SORT (2002)* та *Новий СНО (СНО III) (2010)*, значно скоротили їхні стратегічні та тактичні ядерні арсенали. Ці угоди забезпечили вирішальну стабільність та прозорість під час Холодної війни та після неї. Новий СНО, останній чинний двосторонній договір, мав закінчитися у лютому 2026 року без можливості подальшого продовження [114].

Враховуючи згадане вище, контроль за озброєнням слугує подвійній меті: не лише як засіб для зменшення кількості зброї, але й як інструмент для управління ризиками та забезпечення стратегічної стабільності в глобальному світі. Початкове сприйняття контролю за озброєнням може обмежуватися лише скороченням арсеналів. Однак, проведений аналіз показує його складнішу мету, яка включає регулювання розробки, виробництва та розгортання зброї для запобігання війн. Крім того, його можна описати як «військову співпрацю між потенційними ворогами», яка спрямована на зменшення ймовірності війни, її масштабу та насильства у разі її виникнення, а також політичних та економічних витрат на готовність до неї. Це вказує на те, що контроль за озброєнням виходить за межі ідеалістичного роззброєння до прагматичного управління ризиками, встановлення передбачуваності та управління конкуренцією в невід'ємно

анархічній міжнародній системі. У періоди інтенсивного геополітичного суперництва, контроль за озброєнням зберігає свою актуальність, не обов'язково для досягнення повного роззброєння, а для управління ризиками, запобігання ескалації та зменшення неконтрольованої *гонки озброєнь*. Контроль перетворюється з суто ідеалістичного прагнення до миру на прагматичний інструмент зменшення ризиків для стратегічної стабільності, що є вирішальним для розуміння його подальшої користі у сучасному глобальному світі.

Отже, глобальні режими контролю за озброєнням побудовані на стовпах довіри, діалогу, прозорості, взаємної поваги та консенсусу між великими державами. Однак нинішній міжнародний ландшафт відзначається серйозною ерозією цих фундаментальних елементів. Співпраця США та Росії у сфері контролю за озброєнням різко погіршилася останніми роками, причому Росія призупинила свою участь в СНО III [40]. Це свідчить про небезпечну ерозію стратегічної стабільності та потенційне повернення до неконтрольованої ядерної конкуренції.

Окремо слід наголосити на значний розрив між нормативною заборонаю та реальною ситуацією на полі бою, що створює виклики для дотримання контролю за звичайними озброєннями. Договори, такі як Конвенція про протипіхотні міни та Конвенція про касетні боєприпаси, встановлюють міжнародні норми та юридично обов'язкові заборони. Однак, відомо про широке використання касетних боєприпасів у війні в Україні як російськими, так і українськими силами, а також поставки цієї зброї в Україну Сполученими Штатами та іншими державами [36]. Це демонструє чіткий розрив між встановленими правовими рамками та реаліями збройного конфлікту. Це свідчить про те, що досягнення універсального дотримання та надійного виконання, особливо в зонах активних конфліктів, залишається критичним викликом у контролі за звичайними озброєннями, що призводить до серйозних гуманітарних наслідків, незважаючи на правові рамки.

У контексті контролю за озброєнням слід також згадати про сумнозвісний *Будапештський меморандум*, офіційно відомий як «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї», який був підписаний 5 грудня 1994 року в Будапешті. Його основною метою було надання конкретних гарантій безпеки ядерними державами Україні, Білорусі та Казахстану в обмін на їх відмову від ядерної зброї, успадкованої від СРСР, та приєднання до ДНЯЗ як без'ядерних держав. На той час Україна володіла третім за величиною ядерним арсеналом у світі, що робило її роззброєння ключовим для глобального нерозповсюдження у контексті ДНЯЗ. Основними підписантами, що надавали ці запевнення Україні, були Сполучені Штати Америки, Сполучене Королівство та Російська Федерація [56].

Критичним аспектом природи Меморандуму є його визначення як політичної угоди, що пропонує «запевнення безпеки» (*security assurances*), що є свідомим розрізненням від юридично обов'язкових «гарантій безпеки» (*security guarantees*), які зазвичай передбачають військову інтервенцію, як, наприклад, Стаття 5 Північноатлантичного договору. Меморандум значною мірою повторював існуючі зобов'язання згідно із загальним міжнародним правом, зокрема ті, що закріплені в Статуті ООН [22, с.30-32].

Незважаючи на ці запевнення, Росія, один із ключових підписантів та гарантів безпеки України, грубо порушила свої зобов'язання. Це почалося з анексії Криму у 2014 році та продовжилося агресією на сході України, яка переросла у повномасштабне вторгнення у 2022 році. Ці дії прямо суперечили обіцянкам Росії поважати суверенітет та територіальну цілісність України та утримуватися від застосування сили або погрози нею [17].

Вочевидь, ігнорування положень Меморандуму ядерною державою глибоко підірвало довіру до міжнародних запевнень безпеки та глобального режиму нерозповсюдження, створивши «небезпечний прецедент». Ця ерозія довіри призвела до посилення занепокоєння щодо ядерного розповсюдження та фундаментальної переоцінки стратегій безпеки без'ядерними державами по всьому світу. Досвід України яскраво демонструє критичну необхідність того,

щоб майбутні міжнародні угоди включали надійні, юридично обов'язкові гарантії безпеки для держав, які вирішують відмовитися від ядерної зброї або відмовитися від її розробки, замість того, щоб покладатися на «запевнення». Провал Будапештського меморандуму є суворим уроком, але також і можливістю переосмислити та посилити межі контролю над озброєннями.

Висновок до підрозділу 2.2.

Отже, контроль за озброєннями є критично важливим, але водночас складним і багатогранним аспектом міжнародних відносин, який постійно стикається з викликами в сучасному геополітичному ландшафті. Хоча роззброєння та контроль над озброєннями є довгостроковим підходом щодо зміцнення міжнародної безпеки, його повна реалізація часто обмежена.

Історично склалося так, що контроль за озброєннями, особливо після Холодної війни, стимулював безпрецедентну співпрацю, що призвело до численних багатосторонніх договорів, таких як Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), та двосторонніх угод між США та Росією, які значно скоротили арсенали та сприяли стабільності. Проте, існують значні розбіжності та напруга, зокрема між ядерними та неядерними державами щодо ДНЯЗ, що призвело до появи Договору про заборону ядерної зброї (ДЗЯЗ). Приклад Будапештського меморандуму, який передбачав «запевнення безпеки» Україні в обмін на відмову від ядерної зброї, але був порушений Росією, яскраво демонструє небезпечний прецедент та підрив довіри до міжнародних угод. Цей випадок підкреслює критичну потребу в надійних, юридично обов'язкових гарантіях безпеки для подібних угод у майбутньому.

Хоча багатосторонні договори встановлюють важливі глобальні норми, конкретний прогрес у скороченні озброєнь та стратегічній стабільності може все більше залежати від прагматичних двосторонніх домовленостей. Завдання полягає в тому, щоб забезпечити взаємне дотримання цих підходів державами, а не їхню конкуренцію, оскільки контроль за озброєнням перетворюється з ідеалістичного прагнення до миру на прагматичний інструмент

зменшення ризиків для стратегічної стабільності в умовах багатопольярного світу.

2.3. Конфлікти, війни та проблеми розповсюдження зброї масового знищення

Сучасні збройні конфлікти характеризуються складністю та динамічністю. Глибинні причини сучасних конфліктів включають соціально-економічні та соціально-демографічні зміни, значний розрив у доходах як між країнами, так і всередині них, стрімке зростання населення в найменш розвинених країнах тощо. Ці фактори створюють умови для виникнення та ескалації конфліктів, що часто є продовженням давніх протиріч [25, с.215-216].

Динаміка сучасних збройних конфліктів демонструє зростання інтенсивності та масштабності, яскравим прикладом чого є *Російсько-українська війна*, яка стала наймасштабнішим конфліктом у Європі з 1945 року за інтенсивністю технічних засобів. Паралельно з цим, *Палестино-ізраїльська війна* перетворилася на одну з найбільш суперечливих та кривавих війн сучасності. Спостерігається також поширення та множення конфліктів на різних континентах, де Росія активно посилює нестабільність [18, с.7-13].

Сучасні конфлікти відзначаються відновленням конвенційних засобів ведення війни з фронтовим зіткненням армій, при цьому стратегічне значення технологічного прогресу, особливо у сфері точності та швидкості передачі даних, стає очевидним. Сучасні конфлікти розглядаються як частина глобального зіткнення, де поряд із протистоянням держав, активно втручаються регіональні лідери. Це свідчить про посилення тренду на використання сили як способу досягнення політичних цілей, що призводить до руйнівних наслідків [18, с.7-13].

Сучасні конфлікти мають значний та багатогранний вплив на регіональну та глобальну безпеку. Війна в Україні стала каталізатором змін, що призвела до переформатування політичної та регіональної мапи світу. Глобальна система безпеки, побудована на принципах колективної відповідальності, зазнає суттєвої

трансформації, ставлячи під питання спроможність адекватно реагувати на нові системні кризи. Неспроможність ліберально-демократичних засад впливати на перебіг подій та реагувати на нові загрози, такі як насильницькі зміни кордонів, нові види тероризму та неконтрольована міграція, призводить до встановлення гібридних авторитарних режимів [15, с.35-37].

На регіональному рівні сучасні війни вимагають кардинальних змін у державній політиці, включаючи захист країни від агресії та ефективності переведення мирного життя на воєнний лад. Це передбачає введення воєнного стану, розширення повноважень органів влади та місцевого самоврядування для потреб обороноздатності, використання ресурсів підприємств тощо. Конфлікти призводять до колосальних людських втрат та масових переміщень населення, що знижує трудовий потенціал країни. Війна завдає значних матеріальних збитків критичній інфраструктурі, житловому фонду, а також призводить до втрат від упущеної вигоди через відтік інвестицій та підвищення ризиків для бізнесу. У зв'язку з цим, економіка переводиться на воєнний лад, включаючи релокацію підприємств та орієнтацію на виробництво товарів подвійного призначення [16, с.27-28].

У контексті згаданого вище, *зброя масового знищення (ЗМЗ)* є однією з найсерйозніших загроз міжнародній безпеці, особливо в нинішню епоху конфліктів. Під ЗМЗ розуміється ядерна, хімічна, радіологічна або біологічна зброя, тобто будь-яка зброя, що може спричинити масові жертви та руйнування. Загрози застосування ЗМЗ походять як від держав, так і від недержавних акторів [33, с.4-5].

За даними Стокгольмського міжнародного інституту досліджень проблем миру (SIPRI), станом на січень 2025 року дев'ять держав володіли 12 241 ядерною боеголовкою. З цієї кількості 9 614 одиниць знаходились на військових складах для потенційного використання. Приблизно 3 912 боеголовок були розгорнуті на ракетах та літаках, а близько 2 100 з них перебували у стані підвищеної бойової готовності. Згадано, що Китай значно нарощує свої ядерні запаси, і SIPRI

припускає, що до кінця десятиліття КНР може зрівнятися за кількістю міжконтинентальних балістичних ракет з США та РФ [84, с.177-178].

У контексті нерозповсюдженні ядерної зброї, МАГАТЕ відіграє ключову роль, сприяючи мирному використанню атомної енергії та забезпечуючи, щоб ядерні технології не застосовувалися у військових цілях. Проте, ефективність Агентства залишається суттєво обмеженою. МАГАТЕ не має прямих повноважень для впливу на своїх членів і може лише «моніторити» та сприяти виконанню зобов'язань, спираючись на добровільну співпрацю. Якщо країна відмовляється співпрацювати, МАГАТЕ не має інструментів впливу, а виконання Договору про нерозповсюдження та заходи проти порушників залишаються в компетенції ООН та окремих зацікавлених держав. Прикладами обмежень є вислання інспекторів МАГАТЕ Північною Кореєю у 2002 році, відсутність моніторингу Ізраїлю, Індії та Пакистану, які не підписали ДНЯЗ, а також періодичні порушення Іраном своїх зобов'язань [103].

Повномасштабна агресія РФ проти України, що супроводжується актами ядерного тероризму, створила безпрецедентні виклики для МАГАТЕ, оскільки механізми Агентства не були розраховані для випадків військових дій на ядерних об'єктах. Ситуація на Запорізькій АЕС, де вимоги МАГАТЕ ігноруються російськими агресорами, яскраво демонструє безсилля організації, коли країна-учасниця свідомо порушує міжнародні норми. Присутність російських представників у керівництві МАГАТЕ також створює парадокс, підриваючи довіру до її неупередженості [27, с.162-164].

Враховуючи згадане вище, ризики ескалації конфліктів через ЗМЗ значно зростають. Російські погрози ядерної ескалації в контексті війни в Україні та рішення РФ призупинити свою участь у СНО III, а також заяви про наміри розмістити тактичну ядерну зброю в Білорусі, є провокативними кроками, що підривають засади ДНЯЗ та систему міжнародної безпеки. Це свідчить про те, що ЗМЗ використовується не лише як засіб стримування, а й як інструмент примусу та управління ескалацією у конвенційних конфліктах, що робить

конфлікти більш непередбачуваними та веде до вкрай небезпечної дестабілізації [40].

У сучасному глобальному світі забезпечення міжнародної безпеки та протидія розповсюдженню ЗМЗ є завданням, що вимагає рішучості та скоординованих дій різних акторів – держав, міжнародних організацій та недержавних суб'єктів. Держави є головними акторами міжнародних відносин, на яких лежить основна відповідальність за підтримання порядку та безпеки як усередині своїх кордонів, так і на міжнародній арені. Їхні зовнішньополітичні амбіції значною мірою визначають характер цих відносин. Основоположний принцип міжнародного права встановлює заборону на застосування сили, що загрожує територіальній цілісності, суверенітету чи життю громадян іншої держави. Ця заборона є абсолютною, за винятком двох легітимних випадків – реалізація права на самооборону або наявність відповідної резолюції Ради Безпеки ООН. Однак вищенаведений аналіз доводить, що цей принцип систематично порушується, а його дотримання є радше питанням політичної волі та балансу сил, аніж безумовним правовим обов'язком [32].

У зв'язку з цим, міжнародні організації переважно оперують через нормативні рамки, моніторинг та дипломатичний тиск, але їм бракує незалежних механізмів примусу. Їх «м'яка сила» є важливою для встановлення норм та моніторингу, але часто недостатньою для протидії «жорсткій силі» державної агресії або розповсюдженню ЗМЗ, коли потужні держави відмовляються дотримуватися норм міжнародного права.

Висновок до підрозділу 2.3.

Отже, співпраця держав у сфері контролю за озброєнням залишається невід'ємним елементом міжнародної безпеки, особливо під час викликів, які виникли внаслідок мінливого геополітичного ландшафту та швидкого технологічного прогресу. Це підкреслює подвійну роль контролю за озброєнням: як інструменту для роззброєння та як механізму для встановлення стратегічної стабільності та передбачуваності в умовах конкуренції.

Сучасний світ переживає період значної дестабілізації, що характеризується зростанням кількості та інтенсивності збройних конфліктів. Ці конфлікти, спричинені глибокими соціально-економічними та політичними суперечностями, руйнують існуючу систему міжнародної безпеки. Водночас загроза розповсюдження та застосування зброї масового знищення стає дедалі реалістичнішою, а міжнародні механізми контролю демонструють свою обмежену ефективність перед лицем агресивної політики окремих держав. Таким чином, спостерігається небезпечна тенденція до посилення ролі військової сили у вирішенні питань між державами, що ставить під загрозу глобальну стабільність та безпеку.

Нинішній світовий порядок характеризується ерозією довіри, відродженням конкуренції великих держав та зростанням випадків невиконання зобов'язань, що підриває довіру до існуючих режимів контролю. Виявлено, що дотримання угод зрештою є політичним рішенням, що підкреслює вразливість юридично обов'язкових договорів перед національними інтересами держав. Глобальний світ характеризується тотальною недовірою та посиленням гонки озброєнь між державами, що є значною перешкодою для подальшого мирного існування людства.

2.4. Тероризм: нові виклики в епоху цифрових технологій

Цифрова епоха кардинально змінила методи роботи терористичних організацій. Вони вийшли за рамки традиційних підходів і тепер використовують можливості сучасного глобалізованого світу. Це створює серйозні виклики для глобальної безпеки та вимагає нових стратегій протидії. *Кібертероризм* — це, по суті, політично вмотивовані кібератаки, що мають на меті дестабілізувати уряди та суспільства, спричиняючи моральні та економічні збитки. Водночас цей термін також охоплює будь-яку онлайн-діяльність для підтримки тероризму, таку як збір грошей, вербування та поширення пропаганди. У зв'язку з цим, ООН підкреслює, що технології мають подвійне призначення: вони можуть сприяти розвитку, але також можуть використовуватися зі злочинними намірами [63].

Транскордонний характер цифрових технологій призводить до того, що терористична активність в онлайн-просторі може створювати миттєві та масштабні міжнародні наслідки. Це вимагає перегляду підходів до міжнародної безпеки, зміщуючи фокус з традиційних державних загроз на розповсюджені й часто анонімні виклики з боку недержавних суб'єктів у кіберпросторі. У глобалізованому світі, що дедалі більше покладається на цифрову інфраструктуру, вразливість до цих нових загроз суттєво зростає.

У зв'язку з цим, терористичні організації усвідомлюють цінність ефективної пропаганди для натхнення прихильників, залучення новобранців та демонстрації власних намірів і сили «ворогам». Інтернет надав їм практично нерегульований простір для безперешкодного створення та поширення пропагандистських матеріалів через численні вебсайти та соціальні мережі. Сучасні пропагандистські кампанії досягли промислових масштабів: відбувся перехід від створення контенту вручну до автоматизованого або напівавтоматизованого розповсюдження через мережі фейкових акаунтів. Це дає змогу значно розширити охоплення та ефективно сіяти розбрат у суспільстві [61, с.1-2].

Відповідно до цього, групи, такі як, наприклад, *Ісламська держава Іраку та Леванту (ІДІЛ)*, створюють «технологічно просунуту пропаганду», використовуючи голлівудські прийоми виробництва та спецефекти, щоб зобразити терористів як героїв, а життя на їхній території як гламурне та утопічне, спеціально націлюючись на молодь через соціальні мережі. Ця стратегія, що поєднує високу якість виробництва з глибоким розумінням психології цільової аудиторії, стала однією з найнебезпечніших та найефективніших форм вербування в історії сучасного тероризму [72, с.3-5].

Передові технології генерації контенту, зокрема *нейронні мовні моделі (НММ)* та *штучний інтелект (ШІ)*, становлять значну та актуальну загрозу. Терористичні організації активно шукають способи експлуатації ШІ для підтримки різноманітних тактик насильницького екстремізму. Це включає використання ШІ-чатботів для взаємодії з потенційними новобранцями, надаючи

їм індивідуальну інформацію на основі їхніх інтересів та переконань, що робить екстремістські повідомлення більш релевантними [51, с.5-7].

ШІ дійсно становить серйозну загрозу, оскільки дозволяє створювати надзвичайно реалістичні тексти, зображення, відео та аудіо, відомі як *дінфейки*. За допомогою ШІ пропагандистський контент може створюватися і розповсюджуватися з безпрецедентною швидкістю та ефективністю. У руках пропагандистів ШІ-технології перетворюються на потужну зброю, що породжує контент, який майже неможливо відрізнити від правди. Такий підхід не лише робить пропаганду більш ефективною та правдоподібною, але й може серйозно підірвати довіру до засобів масової інформації та суспільних інститутів [117].

Враховуючи згадане вище, використання цифрових інструментів, особливо ШІ, знижує бар'єр для створення пропаганди, роблячи її низьковартісним розмиттям правди та брехні та такою, що більше не вимагає значних ресурсів, а її поширення відбувається швидше та ефективніше. Ця «демократизація» поширення пропаганди означає, що навіть невеликі групи з обмеженими ресурсами можуть запускати складні дестабілізуючі кампанії [117].

Слід окремо наголосити на тому, що терористичні організації експлуатують благодійний сектор для збору та переміщення коштів, надання логістичної підтримки та заохочення вербування. *Краудфандинг* через такі платформи, як PayPal, GoFundMe та Amazon, став популярним способом збору коштів для екстремістських груп, навіть після спроб платформ їх заблокувати. Значним зрушенням у цій сфері є активне використання *криптовалюти*. Привабливість криптовалют для фінансування тероризму полягає в їхній децентралізованій та значною мірою анонімній природі, що дозволяє групам розширювати та маскувати свої зусилля зі збору коштів. У зв'язку з цим, зусилля з протидії фінансуванню повинні бути гнучкими, постійно адаптуючись до нових методів цифрових платежів та використовуючи передову аналітику, включаючи ШІ, для виявлення незаконних фінансових потоків [62, с.3-5].

У контексті сучасного кібертероризму, *даркнет* забезпечує анонімність злочинним угрупованням, сприяючи незаконній діяльності, такій як вербування, збір коштів та планування терористичних та кібератак. У зв'язку з цим, поява «кіберзлочинності як послуги» (*Cybercrime as a service - CaaS*) є парадигматичним зрушенням у кібертероризмі. CaaS значно знижує бар'єри для входу для зловмисних акторів, дозволяючи окремим особам або групам з обмеженими технічними навичками отримувати доступ до широкого спектру інструментів, ресурсів та експертизи, необхідних для проведення складних кібератак. Тобто CaaS дозволяють терористичним угрупованням не створювати власні хакерські інструменти з нуля, а просто купувати доступ до передових технологій та послуг фахівців. Це ефективно підвищує рівень їхніх кібератак без необхідності мати власну команду розробників чи експертів. Тому, зусилля з боротьби з тероризмом повинні зосереджуватися не лише на прямих можливостях терористичних груп, а й на руйнуванні ширшої екосистеми кіберзлочинності, яка надає ці можливості. Це вимагає посиленого обміну розвідувальними даними та транскордонної співпраці правоохоронних органів [54, с.3-5].

Слід зазначити, що недержавні актори навряд чи становитимуть постійну кіберзагрозу для національної критичної інфраструктури через значні витрати та інфраструктуру, необхідні для справді руйнівних атак. Однак кіберпростір привабливий для державних та недержавних акторів через його асиметричний характер, відсутність атрибуції, низьку вартість входу та правову невизначеність. Більш імовірним та тривожним сценарієм є поєднання прихованого державного актора та терористів як виконавців атак. У найближчі роки розвиток нових та руйнівних технологій може змінити можливості терористів, ускладнюючи розслідування та реагування на кібератаки. Терористи можуть використовувати нові технології для подальшого вербування, розширення можливостей планування та застосування нових, віддалених методів атак [54, с.22-24].

У контексті розвитку інформаційних технологій, ШІ вже може автоматизувати досить складні процеси. ШІ вміє аналізувати величезні масиви даних, щоб знаходити найефективніші способи психологічного впливу на людей. Крім того, він може самостійно створювати дипфейки для маніпуляції громадською думкою, що значно посилює ефективність кібератак. Наприклад, у 2022 році було поширено фейкове відео Президента України Володимира Зеленського, на якому він закликав українських солдатів скласти зброю [70, с.16].

У найближчому майбутньому можна очікувати, що дипфейки стануть не відрізними від реальності. Такий сценарій вимагає проактивного та адаптивного підходу від міжнародної спільноти, який передбачає варіації майбутніх загроз, а не лише реагує на поточні. Це включає розробку етичних рамок та регуляторних механізмів, які повинні «йти в ногу» з технологічними інноваціями, а також зміцнення співпраці між урядами та академічною спільнотою, що може сприяти медіаграмотності суспільства [70, с.37].

У контексті сучасних цифрових технологій, дезінформаційні кампанії становлять серйозну загрозу для демократичних суспільств. Такі кампанії руйнують довіру до інститутів та засобів масової інформації, сприяючи *поляризації суспільства*. У зв'язку з цим, здатність ШІ генерувати великі обсяги переконливого, але неправдивого контенту швидко та дешево, знижує бар'єр для невеликих терористичних груп щодо запуску складних дезінформаційних кампаній, не кажучи вже про держави, які в порівнянні з терористами мають набагато більше ресурсів [70, с.28-29]. Тому, така ситуація вимагає розробки надійних програм підвищення обізнаності громадськості та медіаграмотності, щоб надати людям можливість критично оцінювати контент, який вони споживають.

Відомо, що Рада Безпеки ООН прийняла кілька резолюцій, які стосуються цифрового тероризму та міжнародної співпраці. Резолюції закликають держави збирати та зберігати цифрові докази для проведення розслідувань, а також наголошують на необхідності посилення міжнародної співпраці у зборі

цифрових даних та доказів з інтернету. *Конвенція ООН про кіберзлочинність* (доповнена у 2024 році) має на меті надати державам інструменти для боротьби з нею та посилити міжнародну співпрацю в обміні електронними доказами [105, с.23-25].

Незважаючи на ці зусилля, боротися з кібертероризмом дуже складно. Транснаціональний характер кібертероризму створює юрисдикційні проблеми, оскільки дії виходять за межі національних кордонів, що призводить до питань про те, яка правова система має повноваження переслідувати злочинців. Уявіть: хакер сидить у країні А, використовує сервери в країні Б, а атакує ціль у країні В. Хто має його заарештувати? За чікими законами судити? Це перша проблема.

Збір та збереження цифрових доказів є особливо складним, оскільки цифрові докази є нестабільними та можуть бути легко спотворені. Будь-який цифровий слід можна стерти за секунду, наче його й не було. Це друга проблема.

І наостанок третя, мабуть, найголовніша проблема — це співпраця між державами. Країни матимуть труднощі у спробах домовитись про спільні дії через відмінності в правових системах та загальну взаємну недовіру у сучасному глобальному світі.

Висновок до підрозділу 2.4

Отже, цифрова епоха радикально трансформувала ландшафт терористичної діяльності, перетворивши її на багатогранну загрозу. Терористичні організації ефективно адаптувалися до нових реалій, використовуючи інтернет та передові технології для досягнення своїх цілей на глобальному рівні.

Аналіз показує, що цифрові інструменти стали центральними для ключових аспектів тероризму: від поширення пропаганди та вербування до фінансування та планування атак. Інтернет надав терористам нерегульований простір для ведення інформаційної війни, де високоякісний пропагандистський

контент, створений за допомогою голлівудських технік, націлений на вразливі аудиторії. Поява генеративного штучного інтелекту та дідфейків значно посилила цю загрозу, демократизувавши можливість створювати переконливу дезінформацію, що розмиває межу між правдою та брехнею.

Водночас відбулися значні зміни у фінансуванні тероризму, зокрема через використання криптовалют та краудфандингових платформ, що ускладнює відстеження фінансових потоків. Модель «кіберзлочинність як послуга» та анонімність даркнету знизили поріг входу для проведення складних кібератак, дозволяючи терористичним групам купувати необхідні інструменти замість того, щоб розвивати їх самостійно.

Попри зусилля, боротьба з цифровим тероризмом наштовхується на три ключові виклики: юрисдикційні проблеми транснаціональних кіберзлочинців, нестабільність цифрових доказів та неефективна міжнародна співпраця через недовіру і законодавчі розбіжності. Все це вимагає комплексної, проактивної стратегії, яка поєднує новітні технології, гнучке право, глобальне партнерство та медіаграмотність суспільства.

Висновки до розділу 2

По-перше, архітектура глобальної безпеки, що спирається на міжнародні організації та регіональні утворення, переживає глибоку кризу легітимності та ефективності. З одного боку, інститути, такі як ООН, НАТО, ЄС та АСЕАН, залишаються незамінними платформами для діалогу, миротворчості та вироблення спільних стратегій. ООН, як універсальна організація, володіє широким мандатом для підтримки миру, проте її діяльність часто паралізується через фундаментальну суперечність між принципом колективної безпеки та національними інтересами її найвпливовіших членів, що найяскравіше проявляється у використанні права вето в Раді Безпеки. Регіональні утворення, такі як НАТО і ЄС, демонструють більшу оперативну гнучкість у відповідь на локальні загрози, проте також стикаються з внутрішніми викликами, пов'язаними з необхідністю консенсусу та нерівномірним розподілом оборонних витрат. Таким чином, існуюча система виявляється недостатньо адаптованою до реалій світу, де геополітична конкуренція та розбіжність інтересів часто переважають над колективними зобов'язаннями.

По-друге, система контролю над озброєннями та нерозповсюдження, що слугувала основою стратегічної стабільності протягом десятиліть, зазнає систематичної ерозії через стрімке падіння довіри між провідними державами. Хоча історично договори, як-от ДНЯЗ та двосторонні угоди між США та Росією, відіграли ключову роль у стримуванні гонки озброєнь, сьогодні цей режим перебуває під загрозою. Вихід Росії з ключових угод, припинення участі в Новому договорі про СНО та посилення конкуренції між США та Росією разом з Китаєм руйнують основи передбачуваності та прозорості. Провал Будапештського меморандуму став небезпечним прецедентом, який продемонстрував, що політичні «запевнення безпеки» є недостатніми без юридично зобов'язуючих гарантій, що глибоко підірвало довіру до глобального режиму нерозповсюдження. Це створює умови для нової гонки озброєнь, де прагматизм та національні інтереси переважають над ідеалістичними цілями роззброєння.

По-третє, характер сучасних збройних конфліктів трансформувався, демонструючи посилення інтенсивності, зростання ролі технологій та розмиття межі між війною та миром. Конфлікти нового покоління характеризуються не лише поверненням до конвенційних бойових дій високої інтенсивності, але й активним використанням гібридних методів, що ускладнює ідентифікацію порогу війни. Глибинні причини таких конфліктів криються у соціально-економічній нерівності, боротьбі за ресурси та ідеологічних розбіжностях. Водночас загроза розповсюдження та застосування зброї масового знищення залишається надзвичайно актуальною. Агресія РФ проти України, що супроводжується актами ядерного тероризму та погрозами ескалації, продемонструвала безпорадність міжнародних інститутів, зокрема МАГАТЕ, коли держава-агресор свідомо порушує міжнародні норми. Це свідчить про те, що ЗМЗ використовується не лише як інструмент стримування, а і як засіб примусу в конвенційних конфліктах. Такий підхід робить застосування ядерної зброї набагато ймовірнішим.

По-четверте, цифрова революція створила новий вимір загроз, докорінно змінивши методи та можливості терористичних організацій. Тероризм еволюціонував, використовуючи сучасні цифрові технології для пропаганди, вербування, фінансування та планування атак. Технології, зокрема штучний інтелект, дозволили «індустріалізувати» створення пропагандистського контенту, роблячи його більш реалістичним та персоналізованим. Фінансування тероризму також адаптувалося, перейшовши до використання криптовалют та анонімних цифрових платформ, що ускладнює його відстеження. Особливу небезпеку становить поява «кіберзлочинності як послуги», що дозволяє терористичним групам з обмеженими технічними навичками «орендувати» складні кіберінструменти для здійснення атак. Ці асиметричні загрози вимагають від міжнародної спільноти розробки нових, адаптивних стратегій, що поєднують технологічні контрзаходи, міжнародну правову співпрацю та підвищення медіаграмотності суспільства.

РОЗДІЛ ІІІ

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Трансформація міжнародної безпеки в умовах нових геополітичних реалій та роль нових центрів сили у формуванні сучасної безпекової архітектури

Сучасний ландшафт міжнародної безпеки переживає глибоку трансформацію, відходячи від однополярного та прогнозованого до більш складного, невизначеного та багатопольярного глобального середовища. Мінливість та постійна турбулентність є характерними ознаками поточного стану глобальної безпеки. Конвергенція економічних, військово-політичних та технологічних факторів обумовлює нагальну необхідність у ревізії старих підходів щодо забезпечення міжнародної безпеки, які втрачають свою актуальність і вимагають докорінного перегляду, враховуючи сучасні тенденції в кожному проблемному регіоні світу.

XXI століття вводить ширший спектр загроз глобальної безпеки, включаючи кібератаки, торгівельні війни та санкційні режими, які виходять за межі національних кордонів. Як було зазначено в попередніх розділах, міжнародна безпека еволюціонувала за межі простого захисту територіальних кордонів, охоплюючи нові загрози, такі як кібертероризм та гібридні конфлікти. Ця трансформація перетворила поняття безпеки з суто військового явища на багатовимірне, де об'єктом захисту є не лише держава, а й її критична інфраструктура, економічна стабільність, інформаційний простір тощо [87, с.165-167].

У зв'язку з цим, *багатопольярність* стає двосічним мечем глобальної стабільності. Вона надає як можливості, такі як посилення співпраці та диверсифікація глобальної економіки, так і значні виклики, включаючи посилення конкуренції, підвищення потенціалу виникнення конфліктів, складність управління загрозами та ризики посилення *глобальної фрагментації*. Це вказує на те, що, хоча влада розподіляється більш широко, це не обов'язково

призводить до більш мирного чи стабільного світу, а радше створює нові точки напруги та робить систему міжнародних відносин більш непередбачуваною. З огляду на це, сучасний перехідний період до нового багатопольярного порядку є за своєю суттю нестабільним [15, с.36-37].

У контексті сучасного багатопольярного геополітичного ландшафту, що стрімко змінюється, два ключові міждержавні об'єднання — «Велика сімка» (G7) та BRICS (БРІКС) — уособлюють два різні бачення світового порядку та підходи до міжнародної безпеки. G7, що складається з провідних індустриальних демократій (США, Японія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Італія, Канада), виступає як захисник існуючого ліберального порядку, заснованого на правилах, тоді як БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, КНР, ПАР та ін.), що об'єднує великі економіки, які розвиваються, позиціонує себе як голос Глобального Півдня, що прагне до більш справедливого та багатопольярного світу [89].

G7 та БРІКС — це не тільки про суперництво, а й відображення глибинного структурного зсуву у глобальному розподілі влади. G7, маючи спільну ціннісну основу, діє як згуртований політичний блок, що здатний швидко координувати політику (як це було продемонстровано у відповідь на війну в Україні). Його сила полягає у домінуванні у світових фінансових ринках та технологічній перевазі. Натомість БРІКС, незважаючи на внутрішню політичну гетерогенність та стратегічні суперечності, зокрема між Китаєм та Індією, кидає виклик гегемонії Заходу через свою сукупну економічну вагу, яка вже перевищує вагу G7 за паритетом купівельної спроможності. БРІКС створює альтернативні фінансові інститути та просуває засади державного суверенітету і невтручання, що знаходить відгук у багатьох країнах, що розвиваються [89].

Фундаментальною характеристикою G7 є її гомогенність: це об'єднання заможних демократій, що поділяють спільні цінності, такі як свобода, права людини та верховенство права. Слід зазначити, що у період з 1998 по 2014 рік група функціонувала у форматі G8 за участю Росії, але її членство було призупинено після анексії Криму, що підкреслило ціннісну основу клубу [104].

На відміну від G7, БРІКС характеризується значною політичною різноманітністю, об'єднуючи демократії (Індія, Бразилія, ПАР) та авторитарні режими (Китай, Росія). Єдність БРІКС базується не на спільних цінностях, а на спільних економічних інтересах та спільному бажанні кинути виклик існуючому світовому порядку, який його члени вважають несправедливим [89]. Розширення БРІКС у 2024 році, що включило великих виробників енергоресурсів (Іран, ОАЕ) та провідні африканські країни Африки (Єгипет, Ефіопія), а на додаток ще й вступ Індонезії у січні 2025 року – все це посилює геополітичну вагу БРІКС як представника інтересів Глобального Півдня. Важливо, що БРІКС не прагне повністю зруйнувати існуючу систему, а скоріше реформувати її, щоб вона краще відповідала новому розподілу сил у світі [55].

Враховуючи вищезгадане, у сфері міжнародної безпеки G7 залишається більш згуртованим та дієздатним актором, здатним до швидкої колективної відповіді на загрози. Однак ефективність цієї реакції обмежена: вона не завжди може ліквідувати загрозу повністю, що особливо помітно у військових протистояннях. Також вплив G7 обмежується відносно невеликою групою країн. В свою чергу БРІКС, незважаючи на внутрішні конфлікти (Китай та Індія, Єгипет та Ефіопія), має значний потенціал впливу завдяки своїй економічній вазі. Протистояння між цими двома блоками визначатиме контури нової архітектури міжнародної безпеки. Світ перейшов в епоху багатополлярності, де G7 та БРІКС стали двома найважливішими, хоча й дуже різними, центрами сили [55].

У контексті згаданої вище багатополлярності, яка створює напругу між державами та об'єднаннями, стрімко розвиваються й передові технології, такі як штучний інтелект, напівпровідники, інфраструктура 5G, квантові обчислення та робототехніка, які докорінно змінюють динаміку глобального середовища та стають ключовими у глобальній конкуренції. Сполучені Штати та Китай беруть участь у «цифровій гонці озброєнь» за технологічну гегемонію, де дані є «новою нафтою», а інновації – «валютою впливу». При цьому досягнення в галузі ШІ полегшує обробку великих даних, що дає змогу «геополітичним гравцям» аналізувати вразливості міжнародної торгівельної системи, ефективно планувати

та здійснювати кібератаки на інформаційну інфраструктуру, а у військовому плані – інтегрувати передові технології з новітнім військовим озброєнням (безпілотні літальні апарати, керовані ракети тощо) [57, с.9-11].

У контексті цифрової гонки озброєнь, *напівпровідники* виступають фундаментом сучасної цифрової економіки та ключовим компонентом передових військових систем, у зв'язку з чим могутні держави ведуть боротьбу за доступ до них. Від смартфонів і центрів обробки даних до автомобілів і систем наведення ракет — усе залежить від цих мікроскопічних схем. З огляду на це, найбільш критичним виробником напівпровідників є *Тайвань*. Концентрація передового виробництва на острові, який Китай вважає своєю територією, робить глобальну економіку надзвичайно вразливою до будь-якої ескалації в регіоні. *Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC)*, яка виробляє чіпи для більшості провідних технологічних компаній світу, розглядається як «кремнієвий щит» Тайваню — актив настільки важливий для світової економіки, що він, як вважається, може стримувати потенційну китайську агресію [102, с.45-49].

Слід також згадати й про кібератаки, підтримувані деякими державами, які поєднують шпигунство з пошуком вразливостей національної безпеки, підкреслюючи темну сторону сучасних новітніх інформаційних технологій. Такі новітні технологічні досягнення не просто є інструментами економічного прогресу, а активно сприяють геополітичній фрагментації та появі новим формам міжнародних конфліктів [87, с.165].

Враховуючи згадане вище, можна констатувати, що у цифрову епоху стираються межі між військовими та невійськовими загрозами, а кіберпростір став новою ареною для міжнародних конфліктів. Держави ведуть боротьбу, що варіюється від шпигунства до диверсій на об'єктах критичної інфраструктури. Ці дії, які подекуди не досягають рівня відкритої війни, змінюють природу сучасних міжнародних відносин та глобальної безпеки. Кібербезпека, управління даними та контроль над критично важливими технологічними секторами є одними із ключових проблем, особливо на національному рівні держав. Це вимагає

міжнародного співробітництва щодо створення та імплементації норм і стандартів використання технологій, що є викликом, враховуючи сучасне глобальне конкурентне середовище [87, с.166-168].

Слід також зазначити, у контексті багатополлярності, що економічна взаємозалежність можливо колись розглядалася як стабілізуюча сила, проте все частіше вона використовується як геополітична зброя через торговельні війни, санкції та роз'єднання ланцюгів поставок у критично важливих галузях. Приклади включають довготривалі складні відносини США-Китай, безпрецедентні тарифи Д.Трампа, економічні санкції Європейського Союзу проти Російської Федерації тощо. Економічна взаємозалежність замість того, щоб сприяти економічному процвітання усіх сторін, стала інструментом примусу та, подекуди, джерелом вразливості. Економічні зв'язки активно експлуатуються для досягнення геополітичного впливу, що призводить до геоекономічної фрагментації, тобто до розпаду світової економіки на окремі, конкуруючі блоки [87, с. 167].

Для більш детального розуміння впливу вищезгаданих чинників на міжнародну безпеку, слід їх розглядати окремо в кожному регіоні, де поняття «трансформація міжнародної безпеки» набуває неабиякого практичного значення. У цьому контексті, *Європа* стала яскравим прикладом того, як ілюзії про «вічний мир» на континенті були щент зруйновані через війну в Україні, що змусило європейських акторів переосмислити власне бачення регіональної безпеки та екстрено адаптуватися до реалій жорсткої геополітики та високоінтенсивної війни.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало не просто регіональним конфліктом, а каталізатором фундаментальної та, ймовірно, незворотної трансформації Європейського Союзу. ЄС розгорнув наймасштабніший санкційний режим у своїй історії, спрямований на підрив економіки Росії та її здатності вести війну, а також вперше ухвалив безпрецедентне рішення про фінансування закупівлі та доставки летального військового обладнання до третьої країни, виступаючи у ролі

потужного «донора» військового озброєння. Крім того, країни G7 також запровадили безпрецедентні скоординовані санкції проти Росії, заморозили її активи та надали Україні значну фінансову та військову допомогу [68, с.17-19].

Санкції ЄС еволюціонували від індивідуальних заходів, які спрямовані на замороження персональних активів та заборону щодо в'їзду окремих осіб на територію ЄС, до комплексних пакетів санкцій, які охоплюють ключові сектори: фінанси, торгівля, технології, енергетика тощо. Санкційний режим ЄС перетворюється з набору статичних обмежень на динамічний інструмент, що постійно адаптується до спроб Росії його обійти. Це перетворило санкції з простого карального заходу на складний інструмент глобальної економічної та дипломатичної боротьби. Росія відповідає на обмеження через створення механізмів обходу, наприклад, через так званий «*тіньовий флот*» для транспортування нафти та схему реекспорту санкційних товарів (в тому числі товарів подвійного призначення) через треті країни, такі як Туреччина, ОАЕ та Вірменія [71, с.7-9].

У відповідь на це, ЄС почав вводити вторинні санкції та інструменти протидії обходу, що є значним розширенням географії та складності санкційної політики. Це, в свою чергу, створює напруженість у відносинах з цими третіми країнами, які стають полем битви між ЄС та Росією. В результаті ЄС змушений розвивати нові компетенції: дипломатичний тиск на треті країни та моніторинг складних логістичних ланцюгів [101, с.2-4].

Незважаючи на потужний економічний тиск з боку європейських держав, енергетична залежність Європи від РФ спостерігається й до нині під час геополітичного протистояння у війні в Україні та підкреслює неоднозначність сучасної економічної взаємодії, де економічні інтереси можуть переважати над політичними та безпековими ризиками. Ця ситуація стала прикладом того, як десятиліттями вибудовані торговельні зв'язки та прагнення до економічної вигоди можуть створити небезпечні вразливості, що підривають єдність, рішучість і здатність демократичного світу протистояти агресії авторитарної держави [92, с.74-75].

Концепція регіональної безпеки в Європі постійно еволюціонує, охоплюючи нові загрози, такі як кібератаки та *гібридні війни*, що виходять за рамки традиційного територіального захисту. Відомо, що гібридна війна передбачає одночасне використання звичайних та нерегулярних методів, включаючи дипломатію, політику, терористичні акти та злочинну діяльність. У гібридній війні активно використовуються передові системи озброєнь, руйнівні технології та масові комунікації для розповсюдження пропаганди [83, с.5-7].

Яскравим прикладом використання вищенаведених методів є російська військова агресія проти України з 2014 року. Окрім суто військових та інтервенціоністських методів, РФ використовує інструменти, такі як кібератаки, пропаганда, дезінформація тощо. Тим не менш, технологічний прогрес в галузі ШІ, космічних технологій та автономних систем озброєнь трансформує тактику та ведення війни, розширюючи наступальні, розвідувальні та оборонні можливості обох держав [83, с.5-7].

Невід'ємною частиною гібридної війни є *боротьба за інформаційний простір*. У сучасному конфлікті дискурс і наративи перетворилися на повноцінну стратегічну зброю, що використовується для формування громадської думки, легітимізації злочинних дій та делегітимізації супротивника. Наприклад, Росія активно використовує наратив про «захист російськомовного населення» для виправдання своєї агресії проти сусідніх держав, а Китай просуває наратив про «історичні права» для обґрунтування своїх територіальних претензій у Південно-Китайському морі [83, с.9-11].

У контексті боротьби за інформаційний простір, сучасні технології, зокрема соціальні мережі та алгоритми ШІ, значно посилили ефективність операцій впливу. Вони дозволяють здійснювати мікротаргетинг, доставляючи спеціально підготовлені повідомлення конкретним групам населення для досягнення максимального психологічного ефекту та розпалювання суспільних суперечностей [83, с.12].

Це все має глибокі наслідки для поняття державного суверенітету. У цифрову епоху суверенітет залежить не лише від контролю над фізичною територією, а й від здатності контролювати та захищати власний інформаційний простір. Систематичні дезінформаційні кампанії, що проводяться зовнішніми акторами, є прямою атакою на «інформаційний суверенітет». Підриваючи довіру до державних інституцій, розколюючи суспільство та маніпулюючи демократичними процесами (такими як вибори), зовнішні сили можуть фактично позбавити державу контролю над власним політичним дискурсом, не здійснюючи при цьому жодного фізичного вторгнення. Таким чином, захист від дезінформації та операцій впливу перетворюється на один з ключових елементів національної безпеки, що ще більше стирає межі між внутрішньою та зовнішньою політикою, а також між військовими та невійськовими загрозами.

На тлі російської військової агресії проти України, НАТО адаптує свою стратегічну концепцію, щоб реагувати на загострення геополітичної конкуренції та посилення політико-економічної нестабільності в Європі. Стратегічна концепція НАТО 2022 року підтверджує колективну оборону як свою ключову мету, зосереджуючись на стримуванні та обороні, запобіганні та управлінні кризами, а також співробітництві у сфері безпеки. Концепція чітко визначає агресію Росії як головну загрозу мирного існування, поряд з амбіціями Китаю, тероризмом у сукупності з новітніми технологіями [115].

НАТО посилює так звану *політику «стримування»* та власну оборону шляхом зміцнення інтегрованої протиповітряної та протиракетної оборони, розміщення боєприпасів та сучасного військового обладнання на території європейського континенту. США, у свою чергу, вимагає від союзників значно збільшити оборонні витрати, з новою ціллю в 5% ВВП, що відображає повернення до рівня витрат часів Холодної війни. Це показує, що НАТО не просто повертається до старих позицій, а намагається інтегрувати відповіді на більш складне, багатогранне загрозливе міжнародне середовище, демонструючи еволюційне розуміння регіональної безпеки на європейському континенті.

Водночас така адаптація створює значне навантаження на наявні ресурси та політичну волю держав-членів, що спостерігається у наявності проблем, з якими деякі держави стикаються при досягненні цільових показників оборонних витрат [60].

Враховуючи вищезгадане, війна в Україні призвела до безпрецедентного переформатування трансатлантичного альянсу. ЄС та США тісно координували свої дії щодо санкцій, підтримки України через формат «Рамштайн» та забезпечення енергетичної безпеки Європи. Це відродило роль НАТО як основи європейської колективної оборони та посилило співпрацю між НАТО та ЄС [6, с.86-88]. Однак повернення Д.Трампа на посаду президента США у 2025 році створює нову невизначеність, посилюючи в ЄС побоювання щодо надійності американських безпекових гарантій та можливої торговельної війни, що знову актуалізує дебати про «стратегічну автономію» [74, с.24-26].

На противагу Європі, досить проблемним регіоном у контексті підтримки міжнародної безпеки також виступає й *Близький Схід*, де динамічно й жорстоко виконуються контури нового, багатопольярного світового порядку. Зменшення впливу єдиної гегемонічної сили відкрило можливості для встановлення хаотичного міжнародного середовища, в якому регіональні актори маневрують у складній мережі альянсів і суперництва між США, Китаєм та Росією.

Однією із геополітичних цілей США на Близькому Сході є збереження існуючої архітектури безпеки, яка створювалася десятиліттями для забезпечення регіональної стабільності, захисту вільного потоку нафти та стримування супротивників, таких як Іран. До довгострокових інтересів належать боротьба з тероризмом, нерозповсюдження зброї масового знищення та забезпечення свободи судноплавства. З часів Холодної війни ключовим завданням було запобігання появі потужного регіонального суперника та протидія впливу зовнішніх конкурентів — спочатку Радянського Союзу, а тепер Росії та Китаю [82, с.3-5].

Вашингтон прагне залишатися головним гарантом безпеки для ключових партнерів, зокрема Саудівської Аравії та інших держав Перської затоки. Попри свою мінливу природу, енергетична безпека в регіоні незмінно залишається в колі першочергових інтересів. Незважаючи на те, що США самі є великим виробником енергоресурсів, стабільність світових енергетичних ринків, на які значною мірою впливає видобуток на Близькому Сході, є питанням національної безпеки. Щоденне світове споживання понад 100 мільйонів барелів нафти підкреслює системну важливість цієї стабільності, що змушує США продовжувати відігравати роль гаранта безпеки морських шляхів [82, с.6-8].

Головною метою присутності КНР в регіоні є розбудова економічного впливу для задоволення внутрішніх потреб Китаю. Вона зосереджена на забезпеченні стабільних потоків енергоресурсів (40–50% імпортованої Китаєм енергії надходить з Близького Сходу) та розширенні ринків для китайських товарів, технологій та інфраструктурних проєктів. Інвестиції, торгівля та технології є ключовими важелями. Китай є найбільшим торговельним партнером для більшості великих країн Близького Сходу. Пекін використовує свою фінансову потужність для фінансування інфраструктури, а технологічну — для експорту таких систем, як 5G та технології спостереження, створюючи довгострокову залежність. Прямий тиск з боку Сполучених Штатів ускладнює амбіції Китаю. Вашингтон активно попереджає своїх союзників про ризики використання китайських технологій та небезпеку передачі критичної інфраструктури китайським державним підприємствам [46, с.122-124].

Російська стратегія на Близькому Сході є опортуністичною і використовує обмежений, але потужний набір військових та дипломатичних інструментів для підриву американського впливу, проєкції сили та забезпечення власних інтересів. Водночас її дії суттєво обмежуються слабкою економікою та війною в Україні. У зв'язку з цим, Іран став критично важливим постачальником військово озброєння для Росії, яке використовується проти України. Співробітництво включає поставку дронів-«камікадзе» типів Shahed-131 та Shahed-136, а також БПЛА типу Mohajer-6. Ці системи використовуються для

перевантаження української протиповітряної оборони та нанесення ударів по цивільній інфраструктурі, що надає Росії економічно ефективну альтернативу її дорожчим крилатим ракетам. Окрім передових систем, Іран також постачає Росії величезну кількість боєприпасів, включаючи балістичні ракети та артилерійські снаряди [109].

У контексті опортуністичної стратегії РФ, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) стали критично важливим хабом для обходу Росією західних санкцій. Компанії, зареєстровані в ОАЕ, закупають значні обсяги російської нафти, яка потім через нафтовий термінал Фуджейра реекспортується до країн Азії, Африки та Південної Америки. Для транспортування часто використовується так званий «тіньовий флот» танкерів, щоб приховати походження нафти. ОАЕ відіграють вирішальну роль у постачанні до Росії високотехнологічних товарів, які є критично важливими для її військово-промислового комплексу. Йдеться про мікročіпи, напівпровідники та іншу електроніку, яка використовується у виробництві зброї. Ці товари часто виробляються та закупаються на Заході, а потім реекспортуються до Росії через Емірати [88, с.34-36].

Військове втручання Росії в Сирію у 2015 році було центральним елементом її близькосхідної стратегії, однак падіння режиму Асада в грудні 2024 року стало катастрофічним стратегічним провалом РФ, що підірвало престиж держави та поставило під загрозу її найважливіші активи в регіоні – військові бази. Москва веде тісну дипломатичну діяльність з новим сирійським керівництвом, намагаючись зберегти свою присутність у Тартусі та Хмеймімі, але її важелі впливу значно ослабли. Туреччина, як головний покровитель опозиційних сил, що прийшли до влади у Сирії, має величезний вплив на нове керівництво в Дамаску і виступає проти збереження російської військової присутності [98, с.2-5].

У контексті безпекової ситуації на Близькому Сході, напад ХАМАС у жовтні 2023 року та подальше оголошення Ізраїлем війни стали найзначнішою ескалацією за кілька десятиліть протистояння. Війна в Секторі Газа кардинально змінила динаміку конфлікту, який роками перебував у стані напруженості, але

без повномасштабних бойових дій. Це включає безпрецедентну гуманітарну катастрофу: масове переміщення людей, голод, колапс системи охорони здоров'я та понад 68,000 загиблих станом на жовтень 2025 року. Повна блокада гуманітарної допомоги Ізраїлем викликала різку критику з боку ООН, яка назвала нову систему розподілу допомоги порушенням гуманітарних принципів. Ця війна не лише спричинила безпрецедентну гуманітарну катастрофу, але й викликала глибоку регіональну кризу, докорінно змінивши динаміку конфлікту [79].

У зв'язку з цим, США відіграють центральну та багатоаспектну роль у війні в Газі, поєднуючи функції головного військово-дипломатичного союзника Ізраїлю, ключового посередника та значного постачальника військового озброєння. У свою чергу Китай зайняв позицію, яка різко контрастує з позицією США, позиціонуючи себе як нейтрального миротворця, захисника прав палестинців та лідера Глобального Півдня. А позиція Росії у війні в Газі значною мірою визначається її глобальним протистоянням зі США та прагненням зміцнити свої позиції на Близькому Сході. Слід також зазначити, що ні Пекін, ні Москва не засудили напади ХАМАС в жовтні 2023 року, однак офіційно закликають Ізраїль до негайного припинення вогню [66, с.135-139].

Враховуючи вищевикладене, Близький Схід перетворився на ключову арену формування нового багатопольярного світового порядку, де зменшення американської гегемонії відкрило простір для маневрів регіональних держав та посилило конкуренцію між США, Китаєм і Росією. Кожна зі сторін переслідує власні, часто антагоністичні інтереси. Такі ключові події, як війна в Газі та падіння режиму Асада, не лише спричинили гуманітарні катастрофи, а й стали каталізаторами глибоких геополітичних зсувів. Вони посилили розбіжності у підходах великих держав і продемонстрували зростаючу самостійність регіональних гравців, що робить цей регіон епіцентром глобальної нестабільності та непередбачуваності.

Беручи до уваги складну архітектуру глобальної безпеки, *Індо-Тихоокеанський регіон (ІТР)* також виступає ареною серйозної геополітичної

конкуренції і в центрі цієї складної динаміки знаходиться *Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)*, яка намагається зберегти свою центральну роль і виступити стабілізуючою силою на тлі зростаючого суперництва між великими державами, насамперед Сполученими Штатами та Китаєм. З одного боку, Китай активно просуває свої зовнішньоекономічні ініціативи та посилює військову присутність. З іншого боку, США разом із союзниками просувають концепцію «вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону», що розглядається як стратегія протидії зростаючому впливу Пекіна [41, с.2-5].

У зв'язку з цим, Китай наполегливо утверджує свій контроль, що проявляється у мілітаризації Південно-Китайського моря. Центральним елементом претензій Китаю є так звана «*лінія дев'яти пунктирів*» — демаркаційна лінія, що охоплює близько 80-90% акваторії Південно-Китайського моря. Фактичним втіленням територіальних амбіцій Китаю стала безпрецедентна за масштабами кампанія з наміву штучних островів, яку охрестили «*Великою піщаною стіною*». Така стратегія принесла Китаю значні успіхи, встановивши домінуючу присутність, яку неможливо усунути без масштабного військового конфлікту. Пекін досяг високого рівня *de facto* контролю над величезними морськими просторами [12, с.2-6].

Не можна ігнорувати факт потужного економічного впливу Китаю в менш розвинених країнах регіону (Камбоджа, Лаос, М'янма тощо), який реалізується завдяки ініціативі «*Один пояс, один шлях*» (англ. *Belt and Road Initiative – BRI*). Пекін втілює інфраструктурні проекти в країнах Південно-Східної Азії (і не тільки) з метою розширення китайської присутності та консолідації підтримки китайської позиції на міжнародній арені за рахунок економічно залежних держав-учасниць вищезгаданої ініціативи [42, с.119-121].

У свою чергу США та їхні союзники активно протидіють зростаючому впливу Китаю, просуваючи власну стратегію, спрямовану на забезпечення вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону. На противагу мілітаризації з боку КНР, Сполучені Штати посилюють свою військову присутність та зміцнюють власні безпекові союзи. Одним з головних

інструментів є проведення регулярних операцій зі свободи судноплавства (FONOPs) у Південно-Китайському морі, якими США демонструють невизнання надмірних морських претензій Китаю [113, с.103-104].

Розуміючи потужність китайської ініціативи «Один пояс, один шлях», США у взаємодії з країнами G7 запустили власні програми для фінансування інфраструктурних проєктів у країнах, що розвиваються. Ключовою з них є «Партнерство заради глобальної інфраструктури та інвестицій» (*Partnership for Global Infrastructure and Investment – PGII*). Ця ініціатива позиціонується як альтернатива китайським проєктам, які часто критикують за створення «боргових пасток» для країн-учасниць. PGII фокусується на високоякісних проєктах у сферах клімату, охорони здоров'я, цифрових технологій та гендерної рівності, пропонуючи країнам регіону альтернативну модель розвитку, що базується на міжнародних стандартах та приватних інвестиціях [31, с.50-52].

У відповідь на таке становище в ІТР, країни-члени АСЕАН підтримують хороші відносини як з Китаєм, так і з США, не віддаючи перевагу жодній стороні. Стратегія, яку застосовують ці країни відома в міжнародних відносинах як «хеджування» (*hedging*). Це підхід, який спрямований на уникнення жорсткого вибору між великими державами, що конкурують, з метою максимізації власної стратегічної гнучкості та отримання вигод від обох сторін. Хеджування дозволяє їм одночасно розвивати економічні відносини з Китаєм та зміцнювати безпекові зв'язки зі США, зберігаючи при цьому простір для маневру в сучасному мінливому геополітичному середовищі. Успіх чи невдача АСЕАН у збереженні своєї центральної ролі та підтримці стабільності матиме далекосяжні наслідки для майбутнього всього регіону [41, с.2-5].

У контексті сучасного багатопольярного глобального світу, Африка стикається зі все більш складними викликами безпеки, адже вона стала критично важливою ареною, де розгортається боротьба за майбутні контури глобального порядку. Континент опинився в епіцентрі міжнародної конкуренції, яка спричинена внутрішньою крихкістю систем управління та безпеки, а також впливом нетрадиційних загроз, таких як зміна клімату.

Зміни клімату в Африці проявляються через екстремальні погодні явища, такі як посухи та повені, що призводять до дефіциту води та орних земель. Це посилює конкуренцію, особливо між скотарськими та землеробськими громадами в Сахелі та Західній Африці. Сильна залежність від кліматично чутливих секторів, таких як сільське господарство та рибальство, робить африканські економіки дуже вразливими. Кліматичні потрясіння призводять до продовольчої небезпеки та значних економічних труднощів. Водночас внутрішньополітичні та економічні проблеми можуть підвищити ризик збільшення впливу озброєних угруповань та підсилити рівень суспільного невдоволення державою [9, с.299-300].

Незважаючи на проблему клімату, корупція має найруйнівніший вплив на легітимність африканських держав та ефективність їхніх інституцій. Гучні корупційні скандали в таких країнах, як Малаві та Мозамбік, демонструють, як корупція може підривати управління державними фінансами та викликати кризи довіри. Також спостерігається чітка тенденція «демократичних відкатів» африканських держав, що найбільш драматично проявляється в «поясі переворотів», який простягається через Західну Африку та Сахель (Малі, Буркіна-Фасо, Нігер, Гвінея, Чад). Ці перевороти часто зумовлені неспроможністю обраних урядів вирішити внутрішні проблеми, зокрема у сферах безпеки та боротьби з корупцією. Політичні нестабільності африканських держав посилюють експлуатаційні амбіції державних та недержавних акторів. Крихкі африканські держави особливо характеризуються нездатністю надавати базові суспільні блага та послуги, включаючи безпеку, правосуддя та економічні спроможності. Недієздатність такого роду посилює соціальну напругу та підриває суспільний договір, що стає каталізатором для виникнення конфліктів [120, с.31-33].

У зв'язку з цим, угруповання пов'язані з Аль-Каїдою та ІДІЛ розширюють свою присутність, особливо в Сахелі, Чад та Сомалі. Їхній успіх безпосередньо пов'язаний зі здатністю експлуатувати місцеві невдоволення, пов'язані з поганим врядуванням та відсутністю можливостей мати достойне життя. Сахель зараз є

найсмертоноснішим театром ісламістського бойового руху в Африці. Незаконний обіг (наркотики, зброя, люди) та морське піратство, особливо в Гвінейській затоці, підривають державні інституції та стабільність. Організована злочинність активно розвивається на територіях зі слабкими державними інституціями, де може вступати у взаємовигідну співпрацю з повстанськими рухами [19, с.62-64].

У зв'язку з цим, зростання потужних *джихадистських угруповань* є не просто проблемою безпеки – це симптом глибокої регіональної кризи в Африці. Ці угруповання все частіше виконують державні функції. Держави не можуть забезпечити безпеку та базові послуги, і джихадистські групи експлуатують вразливості врядування та невдоволення суспільства. У контрольованих ними районах ці групи не лише застосовують насильство, але й пропонують власне бачення порядку, правосуддя (хоч і жорстокого) та вирішення суперечок, фактично замінюючи державне управління. Змагання за легітимність та врядування між державою та повстанцями стає поширеним в африканському просторі. У зв'язку з цим, традиційні контртерористичні підходи, зосереджені виключно на військових діях, приречені на провал. Держави борються із симптомом (озброєною групою), а не з першопричиною (неспроможністю адекватного державного управління). Без радикального покращення врядування та надання послуг будь-які військові успіхи будуть тимчасовими [14, с.86-90].

Незважаючи на вищезгадані виклики, стратегічне значення Африки підкреслюється її демографічною вагою, потужністю голосуючого блоку в ООН та величезними природними ресурсами, що чітко усвідомлюють зовнішні сили. Конкуренція в африканському просторі є багатопольною і включає не лише США, Китай та Росію, але й ЄС, Туреччина та країни Перської затоки.

Стратегія Пекіна в Африці є переважно геоекономічною. Китай використовує ініціативу «Один пояс, один шлях» для забезпечення доступу до природних ресурсів, захисту інвестицій та поширення свого впливу. Стратегія Китаю полягає не лише в будівництві морських портів – вона спрямована на створення залежної екосистеми. Китай є найбільшим

будівельником критичної інфраструктури в Африці і багато з цих проєктів, особливо порти, мають потенціал подвійного військового використання. Комплексна залежність від Китаю — в інфраструктурній, фінансовій, технологічній та безпековій сферах — суттєво обмежує політичну автономію африканських держав. Слід окремо зазначити, що Китай є найбільшим торговим партнером багатьох держав Африки [5, с.4-7].

Підхід Москви в африканському ландшафті є опортуністичним і часто деструктивним, використовуючи особливості та вразливості регіональної безпеки. Російська стратегія зосереджується на продажу зброї, політичних партнерствах з ізольованими режимами, дезінформаційних кампаніях та розгортанні *приватних військових компаній (ПВК)*, таких як «Вагнер» («Африканський корпус») [8, с.59-62].

У свою чергу стратегія США офіційно переорієнтувалася з основного фокусу на боротьбі з тероризмом в Африці на конкуренцію великих держав. Вашингтон прагнув протидіяти китайському та російському впливу через багатосторонні економічні ініціативи постійну військову присутність (наприклад, навчання AFRICOM). Водночас, у зв'язку з повторним приходом Д.Трампа до влади у США, зростає ризик зменшення американської залученості та скорочення допомоги у сфері демократизації африканських держав [24, с.27-29].

Стратегія ЄС в Африці спрямована на розвиток співробітництва, просування засад належного врядування та забезпечення безпеки. Водночас ЄС конкурує з меркантилістичним підходом Росії, виступаючи за розбудову інституцій та порядок, заснований на правилах. ЄС також дедалі більше зосереджується на забезпеченні альтернативних джерел енергії з Африки для зменшення залежності від Росії, однак внутрішні розбіжності заважають реальному прогресу на шляху енергетичної диверсифікації [67, с.89-91].

Туреччина ж позиціонує себе як стратегічний партнер африканських країн, використовуючи комплексний підхід, що поєднує економічні, військові, гуманітарні та культурні інструменти для розширення свого впливу. На відміну

від великих світових держав, Анкара часто пропонує партнерство без жорстких зобов'язань, що робить її привабливою альтернативою для багатьох африканських урядів. Зміцнюючи зв'язки з 54 країнами Африки, Туреччина прагне посилити свій вплив у багатосторонніх організаціях, зокрема в ООН, де африканські країни становлять значну частину голосів [2, с.46-48].

Враховуючи вищезгадане, геополітична конкуренція в Африці ведеться не на рівних умовах. На відміну від західних країн, таких як США та члени ЄС, Росія та Китай активно співпрацюють з нестабільними та авторитарними режимами. Виникнення так званого «поясу переворотів» у Західній Африці створює сприятливі умови для посилення позицій Росії та Китаю, чії моделі взаємодії краще адаптовані до роботи з нестабільними режимами. Це призводить до геополітичного зсуву, де вплив Заходу в стратегічно важливому континенті слабшає. Ця динаміка створює порочне коло: внутрішня нестабільність стає «магнітом» для зовнішніх сил, таких як Росія та Китай, а їхнє втручання, у свою чергу, допомагає зміцнити антидемократичні режими, що ще більше руйнує довгострокову стабільність і робить африканський простір беззахисним перед майбутніми кризами.

Іншим, але не менш значним, прикладом арени глобальної конкуренції виступає *Арктика*. Вона перетворилася з зони співпраці на критично важливий регіон з глобальним суперництвом щодо доступу до ресурсів та контролю над новими судноплавними маршрутами. Цей зсув зумовлений військовими досягненнями Росії та Китаю, на відміну від повільніших зусиль США та НАТО. Зміцненню геополітичної конкуренції також посприяла зміна клімату в Арктиці, яка кидає виклик панарктичній співпраці в умовах швидко змінюваного арктичного середовища. Доступність до раніше недоступних районів через танення льодів відкриває нові можливості для економічного та стратегічного використання, посилюючи конкуренцію за ресурси та судноплавні маршрути [21, с.89-91].

Головна особливість полягає в тому, що танення полярної криги — це не просто географічне явище. Це руйнування величезного природного бар'єра, який

раніше захищав регіон від прямих військових конфліктів та економічної конкуренції. Протягом століть суворий клімат та лід Арктики були природною перешкодою, що робила військову та комерційну діяльність не вигідною і практично неможливою, створюючи де-факто демілітаризовану зону. Зміна клімату усуває цю перешкоду, роблячи регіон доступнішим. Доступність регіону перетворює абстрактні геополітичні питання, такі як навігаційні маршрути та територіальні претензії, на конкретні об'єкти суперництва.

Водночас повномасштабне вторгнення Росії в Україну стало подією, яка остаточно зруйнувала ілюзії «арктичної винятковості». Цей акт агресії мав негайні та глибокі наслідки для регіональної архітектури безпеки в Арктиці. Війна спонукала Фінляндію та Швецію відмовитися від десятиліть нейтралітету та подати заявки на вступ до НАТО. Їх приєднання кардинально змінило європейську геополітичну стратегію в Арктиці, створивши ситуацію, де блок із семи союзників по НАТО протистоять Росії. Таким чином, Арктика з зони співпраці перетворилася на чітко визначений північний фланг протистояння між НАТО та Росією.

Для Російської Федерації Арктика є не просто одним із геополітичних напрямів, а ключовим елементом економічного виживання. У відповідь на танення льодів та зростаючу активність інших держав Москва реалізує комплексну стратегію з ремілітаризації своїх арктичних територій та встановлення жорсткого контролю над Північним морським шляхом [21, с.89-91].

Водночас Китай проводить витончену та довгострокову стратегію для отримання доступу та впливу в регіоні. Основним інструментом Китаю в регіоні є економічна потужність. В умовах західних санкцій, запроваджених після 2014 року і значно посилених після 2022 року, Росія стала критично залежною від китайських інвестицій для реалізації своїх арктичних проєктів. Це надає Пекіну значні економічні важелі впливу на Москву та забезпечує довгострокові поставки енергоресурсів [97, с.24-26].

Партнерство між Росією та Китаєм поширюється і на військову сферу. Країни проводять спільні військово-морські навчання в арктичних та субарктичних водах, зокрема в Беринговому морі поблизу узбережжя Аляски. Співпраця спрямована на спільне протистояння впливу США та НАТО в регіоні. Для підтримки своїх амбіцій Китай активно розбудовує власний криголамний флот, що є ключовим інструментом для забезпечення наукової, економічної та потенційно військової діяльності в полярних умовах [97, с.24-26].

Слід також зауважити, що відносини між Росією та Китаєм в Арктиці є не партнерством рівних, а радше симбіотичним, але асиметричним альянсом. Росія, як занепадаюча держава, надає географічний доступ, тоді як Китай, як держава, яка багата на капітал, забезпечує фінансування та технології, необхідні для освоєння регіону. Така динаміка особливо посилилася після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, що призвело до посилення міжнародної ізоляції Москви та її залежності від Пекіна. Росія отримує короткостроковий порятунк для розвитку своїх ресурсів, але в довгостроковій перспективі Китай отримує стратегічні та економічні плацдарми в регіоні, який Росія традиційно вважає своєю «вотчиною». Це створює потенціал для майбутніх суперечностей, якщо інтереси Китаю, спрямовані на вільний доступ, зіткнуться з прагненням Росії до абсолютного контролю над арктичними шляхами та ресурсами [97, с.74-75].

На тлі глобальної конкуренції великих держав в арктичній площині, *Гренландія* стає полем для складної геополітичної партії. Сам острів — це шахівниця, а кожна зацікавлена сторона — гравець, що прагне контролювати ключові клітинки. «Ходи» робляться за допомогою певних економічних, дипломатичних та військових інструментів.

У зв'язку з цим, США повернулися до гренландського питання, що зумовлено насамперед необхідністю протистояти китайському та російському впливу. Неодноразові заяви Д.Трампа про намір придбати острів, хоч і були відкинуті Данією, проте стали свідченням стратегічної зацікавленості Вашингтону. Цей інтерес пояснюється міркуваннями власної безпеки для

запобігання ситуації, де суперники отримують доступ до стратегічного плацдарму на задньому дворі Північної Америки. Мета США полягає в тому, щоб Гренландія залишалася міцно пов'язаною із Заходом, а також у забезпеченні доступу до її стратегічного розташування, американської військової авіабази «Пітуффік» та потенційних ресурсів [13, с.222-223].

Хоча пряма взаємодія Росії з Гренландією обмежена, її мілітаризація докорінно змінює регіональне безпекове середовище. Присутність російських військово-морських та повітряних сил в Арктиці вимагає відповідної реакції з боку НАТО. Така ситуація підвищує ризики військового протистояння у регіоні та перетворює Гренландію на потенційний плацдарм. Сценарії майбутнього конфлікту між Росією та НАТО все частіше визначають Арктику як потенційну гарячу точку [13, с.224].

Китай, не маючи власного арктичного узбережжя, проголосив себе «навколоарктичною державою» і реалізує довгострокову стратегію посилення впливу через ініціативу *«Полярного шовкового шляху»*. Його основними інструментами є економіка та наука. Активність китайських компаній, які вкладують кошти у видобувну промисловість Гренландії, є чітким свідченням стратегічного інтересу Пекіна до сировинних ресурсів арктичного регіону. Китай також висловлював підтримку суверенітету Данії над Гренландією. Такий дипломатичний крок, ймовірно, спрямований на забезпечення сприятливих умов для майбутньої економічної співпраці. Ця економічна стратегія є довгостроковим викликом усталеному домінуванню Заходу в регіоні [23, с.17-20].

Враховуючи викладене вище, суперництво великих держав за вплив на Гренландію є глибоко асиметричним, оскільки кожен гравець використовує кардинально різні підходи та інструменти. У зв'язку з цим, можна окреслити наступні тенденції та мотиви держав:

- США роблять ставку на «жорстку силу», спираючись на свою військову присутність та історичний альянс із Данією. Їхня головна мета — стратегічне стримування, тобто недопущення посилення конкурентів у регіоні.

- Китай, навпаки, застосовує «м'яку силу» економічної дипломатії. Не маючи військових баз, він використовує свій фінансовий капітал як головний козир, пропонуючи Гренландії інвестиції.

- Росія ж діє опосередковано, зосереджуючись на мілітаризації всієї Арктики. Її дії створюють загальну атмосферу напруги, що змушує США та Данію посилювати свій контроль над островом.

У підсумку, Гренландія опиняється в дійсно складному становищі. Прагнучи до самостійності, Гренландія стає об'єктом трьох різних стратегій, які, парадоксальним чином, лише обмежують її власний простір для політичного маневру, нівелюючи шанси на реальну автономію.

Висновки до підрозділу 3.1.

Отже, сучасний світ переживає фундаментальну трансформацію міжнародної безпеки, переходячи від прогнозованого однополярного порядку до складної, непередбачуваної та багатополлярної ери. Ця трансформація характеризується не лише появою нових центрів сили, як-от G7 та БРІКС, що уособлюють різні бачення світового устрою, але й докорінною зміною самої природи загроз у сучасному міжнародному безпековому середовищі.

Відомо, що межі між військовими та невійськовими конфліктами стрімко стираються через поширення гібридних воєн, кібератак, економічного примусу у вигляді санкцій і торговельних війн, а також використання дезінформації як стратегічної зброї. Технологічний прогрес, зокрема в галузі штучного інтелекту та напівпровідників, перетворився на ключову арену глобального суперництва, насамперед між США та Китаєм, створюючи нові вразливості та інструменти геополітичного впливу.

Ці глобальні тенденції по-різному проявляються в ключових регіонах світу. В Європі війна в Україні зруйнувала ілюзії про «вічний мир», змусивши ЄС та НАТО екстрено адаптуватися до реалій високоінтенсивної війни та посилювати колективну оборону. На Близькому Сході та в Африці зменшення гегемонії однієї держави (США) відкрило простір для посилення конкуренції між

глобальними та регіональними гравцями, що часто призводить до посилення нестабільності, експлуатації внутрішніх криз та боротьби за вплив і ресурси. В Індо-Тихоокеанському регіоні розгортається головне стратегічне протистояння між США та Китаєм, що виражається у військовій, економічній та технологічній конкуренції. Навіть Арктика, що раніше була зоною співпраці, через зміну клімату та танення льодів перетворилася на арену геополітичного суперництва за контроль над новими маршрутами та ресурсами.

Таким чином, міжнародна безпекова архітектура вступила в епоху системної нестабільності, де стара система, заснована на правилах, втрачає свою ефективність, а нова лише формується через жорстку конкуренцію, що охоплює всі сфери — від військової до інформаційної та економічної.

3.2. Інноваційні підходи щодо удосконалення міжнародної безпеки та перспективи міжнародної безпеки в умовах глобалізації

Існуюча архітектура міжнародної безпеки, спроектована в умовах геополітичних реалій ХХ століття, демонструє фундаментальну невідповідність викликам ХХІ століття. Попередній аналіз виявив систему, що перебуває у стані глибокої кризи, яка характеризується паралічем багатосторонніх інституцій, ерозією режимів контролю над озброєннями, появою багатодомених гібридних загроз тощо. Міжнародна безпека в глобальному світі зазнає фундаментальної трансформації внаслідок посилення геополітичної конкуренції. У цих умовах часткові реформи вже не є достатніми. Тому, для поліпшення сучасної безпекової ситуації в міжнародному контексті необхідний концептуальний зсув, зокрема перехід від реактивного управління кризами до розробки проактивних, адаптивних та стійких інструментів співпраці у сфері безпеки, здатних функціонувати в сучасному нестабільному світі.

Така потреба зумовлена конвергенцією кількох системних трансформацій. По-перше, світ остаточно перейшов від однополярної до складної багатополярної структури, де нові центри сили, такі як Китай та коаліції країн Глобального Півдня, кидають виклик усталеному ліберальному порядку[89].

По-друге, універсальні інститути, насамперед ООН, виявилися неспроможними ефективно реагувати на агресію, коли вона здійснюється одним із постійних членів Ради Безпеки [29, с.349-351]. По-третє, крах довіри до міжнародних угод, яскравим прикладом якого є провал Будапештського меморандуму, підірвав саму основу режимів нерозповсюдження та контролю над озброєннями [56]. Нарешті, технологічна революція створила нові домени протистояння. Державні та недержавні актори ведуть боротьбу за допомогою кібератак, дезінформаційних кампаній та операцій впливу, стираючи межі між війною та миром [70, с.27-30]. Всі ці загрози вимагають кардинально нових підходів до стримування, оборони та міжнародного співробітництва.

У зв'язку з цим, діагноз інституційного паралічу є відправною точкою для пошуку інновацій. Як було викладено вище, Рада Безпеки ООН, нарижний камінь системи колективної безпеки, виявилася структурно неспроможною діяти проти агресії, коли її здійснює або підтримує один із п'яти постійних членів. Право вето, задумане як механізм залучення великих держав, перетворилося на інструмент блокування міжнародного правосуддя та підриву самої ідеї колективної відповідальності. Ця фундаментальна вада робить малоімовірним, що ООН у її нинішньому вигляді зможе стати ефективним арбітром у конфліктах за участю великих держав, що змушує шукати альтернативні шляхи для співпраці [29, с.350-353].

Водночас на зміну старим жорстким альянсам приходять нова, гнучкіша архітектура безпеки, яку можна назвати системою «ситуативних коаліцій». У такій системі держави одночасно беруть участь у різних, часто взаємопов'язаних форумах залежно від конкретного питання. Наприклад, держава може брати участь у широких діалогах щодо кліматичної безпеки в рамках ООН, покладатися на жорсткі гарантії безпеки в рамках НАТО, координувати економічні санкції через G7 та розробляти стандарти для штучного інтелекту в коаліції технологічно розвинених демократій. Цей підхід є менш ідеологічним, але більш прагматичним та адаптивним до реалій сучасного багатопольярного світу [68, с.14-19].

Таким чином, перехід до *мінілатералізму* є не просто ознакою невдачі ООН, а структурною адаптацією до багатополярності. Система, яка створювала ілюзію можливості досягнення універсального консенсусу, остаточно занепала. Влада тепер розпорошена між кількома полюсами з різними, а іноді й антагоністичними інтересами та цінностями. У цих умовах майбутнє ефективного міжнародного співробітництва полягає не у спробах реанімувати застарілий універсалізм, а в побудові стійкої мережі гнучких, взаємодоповнюючих коаліцій. Цей підхід не є недоліком, а є характерною рисою нового світового порядку, що дозволяє досягати прогресу з конкретних питань, не стаючи заручником вето глобального конкурента [84, с.180-189].

Враховуючи складність сучасного глобалізованого світу, геополітична конкуренція за домінування у сфері новітніх технологій перетворилася на центральний елемент міжнародної безпеки в умовах глобального світу. Традиційні моделі дипломатії та контролю над озброєннями, розроблені для епохи ядерної зброї, виявилися неадекватними для нового домену. Особливо гострою є проблема регулювання військового застосування ШІ [57, с.9-11]. Міжнародне співтовариство стоїть перед нагальною необхідністю розпочати діалог щодо запобігання розробці та розгортанню повністю автономних систем озброєнь. Інноваційний підхід, що вимагається сьогодні, – це *«технологічна дипломатія»*: багатосторонні зусилля за участю урядів, приватного сектору та академічної спільноти, спрямовані на встановлення глобальних норм, етичних стандартів та рамок врядування для пом'якшення ризиків дестабілізуючої технологічної гонки озброєнь. Мета технологічної дипломатії полягає не в повній забороні використання ШІ у військових цілях, а у встановленні чітких міжнародних норм та принципів, що гарантують значущий людський контроль над застосуванням летальної сили та забезпечують відповідальність за його наслідки [57, с.9-11].

Водночас, у відповідь на гібридні загрози та дезінформаційні кампанії, виникає потреба у інноваційній концепції *«інформаційного суверенітету»*. Вона передбачає розробку міжнародних стандартів для протидії іноземному

втручання у вибори та державному маніпулюванню інформаційними просторами. Це складне завдання вимагає знаходження балансу між потребами національної безпеки та фундаментальними принципами свободи слова та вільного потоку інформації, що робить його ключовим напрямком для сучасної дипломатії [83, с.5-11].

Ключовою особливістю наведених вище концепцій є визнання того, що держави самотужки не можуть керувати цифровим доменом. Ефективне врядування вимагає тісної співпраці з технологічними гігантами, які створюють, володіють та контролюють глобальну цифрову інфраструктуру. Цей багатосторонній підхід, що залучає недержавних акторів до процесу прийняття рішень, є необхідною інновацією, оскільки саме на їхніх платформах поширюється терористичний контент, здійснюються кібератаки та ведуться інформаційні війни.

Враховуючи сказане вище, поява нових технологій фундаментально переосмислює саму концепцію «стримування». У інформаційному просторі межі між шпигунством, саботажем та актом війни є розмитими. Традиційна модель стримування, що базується на чіткій атрибуції та загрозі пропорційної військової відповіді, в цих умовах є менш ефективною [83, с.7-11]. У відповідь на сучасні гібридні загрози, що розмивають межі між війною та миром, існує нагальна потреба у створенні доктрини *«інтегрованого стримування»*. Створюючи спільні глобальні стандарти та вбудовуючи їх у саму технологічну архітектуру, міжнародне співтовариство може підвищити ціну зловмисної поведінки акторів. Держава, що порушує такі норми, ризикує бути ізольованою від глобальної цифрової економіки [71, с.7-12]. Замість того, щоб покладатися лише на один інструмент, наприклад, військову силу, цей підхід гармонійно поєднує всі важелі національної та колективної могутності: від економічних санкцій та технологічних обмежень до дипломатичного тиску та інформаційних кампаній. Мета такого підходу — створити потужний, багатосаровий механізм стримування, який робить будь-яку форму агресії надто «дорогою» для агресора, незалежно від того, де і як саме він вирішить діяти [83, с.9-13].

У зв'язку з цим, доктрина інтегрованого стримування має базуватися на трьох ключових принципах інтеграції. По-перше, це інтеграція між доменами: скоординоване використання можливостей на землі, на морі, в повітрі, в космосі та кіберпросторі, щоб створити синергетичний ефект. По-друге, інтеграція між інструментами внутрішньодержавного управління та зовнішньої політики: одночасне застосування військової сили, економічних санкцій, експортного контролю, обміну розвідданими, стратегічних комунікацій та дипломатичного тиску. По-третє, безпосередня інтеграція між союзниками: створення гнучких коаліцій для колективної відповіді на сучасні загрози глобальній безпеці [71, с.9-15].

Міжнародна реакція на повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стала практичним випробуванням цієї доктрини. Світ став свідком безпрецедентної координації дій, зокрема військова підтримка України через формат «Рамштайн», масштабні економічні та фінансові санкції, запроваджені країнами G7 та ЄС, ізоляція Росії в багатьох аспектах глобального середовища, активна інформаційна протидія російським нарративам тощо. Така скоординована відповідь продемонструвала, як інтеграція різних інструментів може створити потужний тиск на агресора, навіть за відсутності прямого військового втручання з боку третіх сторін [68, с.14-19].

Враховуючи вищевикладене, інтегроване стримування виходить із розуміння того, що артерії сучасної глобалізації — фінансові системи, ланцюги постачання, інформаційні потоки — мають подвійне призначення. Всі ці елементи є джерелом як суспільного добробуту, так і цариною вразливостей, оскільки їх можна перетворити на потужну зброю. Відповідно, ця доктрина розглядає усі елементи критичної інфраструктури (цифрову, військову, енергетичну, економічну тощо) як єдиний театр протистояння [71, с.7-14].

Водночас гібридні методи ведення війни державами-агресорами спрямовані на використання вразливостей всередині держави-суперника. Кібератаки на критичну інфраструктуру, таку як енергосистеми чи фінансові установи, можуть паралізувати економіку та викликати суспільний хаос.

Економічний примус, наприклад, через маніпулювання енергопостачанням або розрив ланцюгів постачання, створює тиск на уряд та населення. А когнітивна війна, що ведеться за допомогою дезінформаційних кампаній, має на меті поляризувати суспільство, підірвати довіру до інститутів та маніпулювати громадською думкою, послаблюючи державу зсередини [83, с.5-11]. Оскільки держави-агресори все частіше націлюються на внутрішню згуртованість націй, їх критичну інфраструктуру та демократичні процеси – *«суспільна стійкість»* стає першочерговим стратегічним активом держав, які є жертвами у конфліктах. Суспільна стійкість є невід'ємним доповненням до вищезгаданої доктрини інтегрованого стримування.

Суспільна стійкість повинна спиратися на кілька стовпів. Економічна стійкість передбачає зменшення стратегічних залежностей від геополітичних суперників у критичних секторах, таких як енергетика, сировина та технології. Інфраструктурна стійкість вимагає зміцнення енергетичних мереж, комунікаційних систем та фінансових ринків для захисту від кібернетичних та фізичних атак. Когнітивна стійкість означає інвестування в медіаграмотність та критичне мислення, щоб створити *«суспільний імунітет»* проти маніпуляцій та пропаганди. Нарешті, політична стійкість полягає у зміцненні демократичних інститутів, щоб зробити їх менш вразливими до іноземного втручання та внутрішньополітичної поляризації.

Попередній аналіз доводить, що традиційне розмежування між *«національною безпекою»* (зовнішні загрози) та *«внутрішньою безпекою»* (внутрішні проблеми) стає застарілим в умовах сучасного глобального світу. Загрози, що виникають ззовні, такі як кібератаки чи дезінформація, безпосередньо проявляються всередині країни, впливаючи на повсякденне життя громадян [70, с.30-36]. Це означає, що *«лінія фронту»* більше не є віддаленим кордоном – вона проходить через наші енергосистеми, соціальні мережі та суспільно-політичні дебати. З огляду на всі ці чинники, ефективна сучасна стратегія безпеки повинна бути *«загальносуспільною»*, інтегруючи зусилля різних міністерств (освіти, енергетики, економіки, закордонних справ, оборони

тощо) в єдину *систему національної безпеки*. Це вимагає фундаментального переосмислення бюрократичних структур та суспільного усвідомлення того, що такі заходи, як диверсифікація джерел енергії чи викладання медіаграмотності в школах, є такими ж важливими для національної оборони, як і утримання регулярної армії.

У контексті сучасного стану міжнародної безпеки слід окремо зазначити, що система контролю над озброєннями часів Холодної війни безповоротно зруйнована. Крах старого режиму контролю є очевидним. Також слід звернути увагу на те, що у сучасному глобальному світі, який характеризується відродженням конкуренції великих держав, які активно модернізують свої арсенали, ідеалістична мета повного роззброєння, закладена в Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї, є політично недосяжною. Держави розглядають свою зброю як необхідний інструмент для виживання сучасному небезпечному світі, де силова парадигма залишається домінуючою [84, с.179-185]. У зв'язку з цим, найбільш реалістичним та інноваційним підходом є переосмислення самої мети контролю над озброєннями. Йдеться мова вже не стільки про ліквідацію зброї, скільки про встановлення жорстких *«правил гри»*. Мета полягає в тому, щоб зробити цю конкуренцію менш небезпечною та більш передбачуваною, зменшуючи ризик випадковостей, неправильних уявлень та ненавмисної ескалації. Запропонований підхід щодо контролю над озброєннями є прагматичним, реалістичним та адаптованим до сучасних геополітичних реалій.

Висновки до підрозділу 3.2.

Існуюча архітектура міжнародної безпеки, створена у ХХ столітті, виявилася абсолютно нездатною протистояти викликам ХХІ століття, таким як багатополлярність, гібридні загрози та технологічні революції. Глобальні інститути, зокрема ООН, паралізовані через право вето та геополітичну конкуренцію, а договори з контролю над озброєннями втратили свою силу.

У відповідь на цю кризу формується нова парадигма безпеки, яка вимагає переходу від реактивних дій до проактивних та адаптивних стратегій. Можна виділити наступні пропозиції, які сприятимуть поліпшенню ефективності функціонування сучасної архітектури міжнародної безпеки:

- замість неефективних універсальних організацій виникає потреба у менших та цільових союзах, де держави-однодумці матимуть змогу вирішувати ефективно конкретні (локальні) проблеми;

- з'являється нагальна потреба у співпраці між державами, технологічними гігантами та експертами для регулювання нових сфер протистояння, таких як кіберпростір та штучний інтелект, щоб запобігти неконтрольованій гонці озброєнь;

- доктрина інтегрованого стримування мала б поєднувати всі інструменти державної могутності (військові, економічні, інформаційні, дипломатичні тощо) для протидії гібридним загрозам, які сприймаються міжнародним співтовариством нижче порогу відкритої війни;

- так як обороноздатність держави залежить не лише від армії, а й від внутрішньої спроможності суспільства протистояти кібератакам, дезінформації, економічному тиску тощо, суспільна стійкість повинна стати центральним елементом національної безпеки та державного управління;

- майбутнє міжнародної безпеки в умовах глобального світу також потребує у новому контролі над озброєннями, зокрема через встановлення жорстких рамок регулювання.

Таким чином, глобальний світ переходить до більш складної, фрагментованої та прагматичної системи безпеки, де здатність до адаптації, технологічна перевага та внутрішня стійкість стають вирішальними факторами для виживання держав в епоху постійної невизначеності та стратегічного суперництва.

Висновки до розділу 3

Аналіз, проведений у даному розділі, дозволяє зробити комплексний висновок про те, що сучасна архітектура міжнародної безпеки переживає епоху фундаментальної та, ймовірно, незворотної трансформації. Світ перейшов від відносно прогнозованого однополярного порядку до значно складнішого, непередбачуваного та багатопольярного середовища, що характеризується системною нестабільністю та жорсткою конкуренцією. Інститути та підходи, розроблені у ХХ столітті, виявляються дедалі менш ефективними, що змушує державних і недержавних акторів шукати нові стратегії для забезпечення власного виживання та впливу. Ключові аспекти цієї трансформації можна узагальнити в кількох основних тезах.

По-перше, змінилася сама природа загроз і конфліктів. Сучасний світ характеризується стиранням меж між станом війни та миру. На зміну традиційним військовим протистоянням прийшли гібридні війни, які поєднують конвенційні та неконвенційні методи, включаючи кібератаки на критичну інфраструктуру, економічний примус у вигляді санкцій і торговельних війн, а також використання дезінформації та пропаганди як повноцінної стратегічної зброї для підризу соціальної згуртованості та «інформаційного суверенітету» держав. Водночас технологічний прогрес, особливо в галузі штучного інтелекту, напівпровідників та квантових обчислень, перетворився на центральну арену глобального суперництва, насамперед між США та Китаєм, створюючи нові геополітичні вразливості та важелі впливу.

По-друге, глобальна трансформація проявляється унікальним чином у кожному ключовому регіоні світу, перетворюючи їх на арени для конкуренції центрів сили. В Європі повномасштабна війна в Україні остаточно зруйнувала ілюзії про «вічний мир» і змусила ЄС та НАТО екстрено адаптуватися до реалій високоінтенсивної війни та посилювати колективну оборону. На Близькому Сході та в Африці зменшення гегемонії однієї держави відкрило простір для посилення суперництва між глобальними (США, Китай, Росія) та регіональними (Туреччина, країни Перської затоки) гравцями, що часто призводить до

загострення нестабільності та боротьби за вплив і ресурси. Індो-Тихоокеанський регіон став епіцентром стратегічного протистояння між США та їхніми союзниками з одного боку, та Китаєм — з іншого, що виражається у військовій, економічній та технологічній конкуренції. Навіть Арктика, що раніше вважалася зоною співпраці, через зміну клімату та танення льодів перетворилася на стратегічно важливий регіон геополітичного суперництва за контроль над новими транспортними маршрутами та природними ресурсами.

По-третє, криза старих підходів стимулює появу інноваційних концепцій та форм міжнародного співробітництва. Універсальні інститути, насамперед ООН, виявилися паралізованими через право вето та глибокі розбіжності між великими державами, що підриває їхню здатність ефективно реагувати на агресію. У відповідь на це спостерігається розквіт «мінілатералізму» — створення більш гнучких, цільових коаліцій держав-однодумців для вирішення конкретних безпекових проблем там, де глобальний консенсус неможливий. Паралельно виникає нагальна потреба в «технологічній дипломатії» — новій формі багатосторонньої взаємодії за участю урядів, технологічних гігантів та експертного середовища для розробки глобальних норм і стандартів, здатних регулювати нові сфери протистояння, як-от кіберпростір та штучний інтелект.

По-четверте, фундаментально змінюється сама філософія національної безпеки. Доктрина «інтегрованого стримування» - це нагальна потреба, яка передбачає скоординоване використання всіх інструментів державної могутності для протидії гібридним загрозам. У рамках згаданої вище доктрини, інноваційним елементом виступає концепція «суспільної стійкості», оскільки сучасні загрози спрямовані на розкол суспільства зсередини, здатність держави захистити свою критичну інфраструктуру, зміцнити демократичні інститути та підвищити медіаграмотність населення для протидії дезінформації стає таким же важливим стратегічним активом, як і збройні сили.

Таким чином, міжнародна безпекова архітектура вступила в тривалу епоху системної турбулентності. Старий порядок, заснований на правилах, втрачає свою ефективність, а новий лише формується через жорстку та багатовимірну

конкуренцію, що охоплює всі сфери людської діяльності. В цих умовах здатність до швидкої адаптації, технологічна перевага, внутрішня згуртованість та готовність до створення гнучких прагматичних альянсів стають вирішальними факторами, що визначатимуть долю держав у ХХІ столітті.

ВИСНОВКИ

1. Поняття «міжнародна безпека» зазнало фундаментальної трансформації. Історично поняття зосереджене на запобіганні міждержавним війнам, однак сьогодні воно перетворилося на комплексну та багатовимірну концепцію. Сучасні загрози виходять далеко за межі військової сфери, охоплюючи економічну, соціальну, екологічну та кібернетичну складові. Ця еволюція відображає зростаючу глобальну взаємозалежність, де стабільність міжнародної системи вимагає комплексного підходу для вирішення широкого спектра сучасних викликів.

2. Архітектура глобальної безпеки, створена після Другої світової війни, переживає глибоку кризу легітимності та ефективності. Інститути, насамперед ООН, виявилися структурно неспроможними ефективно реагувати на агресію, коли вона здійснюється одним із постійних членів Ради Безпеки. Використання права вето для блокування колективних дій, що найяскравіше продемонструвала повномасштабна війна Росії проти України, паралізувало систему та підірвало довіру до принципу колективної безпеки.

3. Глобальний світ остаточно перейшов від однополярного порядку до епохи багатополарності та жорсткої геополітичної конкуренції. На світовій арені з'явилися нові центри сили, зокрема Китай та об'єднання БРІКС, які кидають виклик усталеному ліберальному порядку на чолі з G7. Це суперництво розгортається у всіх ключових регіонах світу — від Європи та Близького Сходу до Індо-Тихоокеанського регіону та Арктики — і охоплює всі сфери: військову, економічну, технологічну та інформаційну, роблячи міжнародне безпекове середовище значно більш нестабільним та непередбачуваним.

4. Система контролю над озброєннями, що слугувала основою стратегічної стабільності, зазнає систематичної ерозії. Глибока недовіра між провідними ядерними державами, вихід Росії з ключових договорів та стрімке нарощування арсеналу Китаєм зруйнували основи передбачуваності. Провал Будапештського меморандуму став небезпечним прецедентом, продемонструвавши неефективність політичних «запевнень безпеки» та підірвавши довіру до режиму

нерозповсюдження. Це створює умови для нової, неконтрольованої гонки озброєнь, де ядерна зброя все частіше використовується не лише як інструмент стримування, а і як засіб примусу.

5. Характер сучасних конфліктів трансформувався через розмиття межі між війною та миром. Конфлікти нового покоління поєднують реальні бойові дії з невійськовими інструментами, такими як кібератаки на критичну інфраструктуру, економічний тиск, дезінформаційні кампанії тощо. Ці дії, що часто ведуться у «сірій зоні» нижче порогу відкритої війни, спрямовані на підриг держави зсередини, що кидає виклик традиційним моделям оборони та стримування.

6. Цифрова революція створила новий вимір загроз, докорінно змінивши методи та можливості терористичних організацій та інших зловмисних акторів. Передові технології, зокрема ШІ, дозволили «індустріалізувати» створення пропаганди, роблячи її більш реалістичною та персоналізованою. Фінансування тероризму адаптувалося до використання криптовалют, а поява «кіберзлочинності як послуги» (SaaS) дозволяє навіть групам з обмеженими навичками «орендувати» складні інструменти для здійснення атак, перетворюючи кіберпростір на глобальне поле бою.

7. У відповідь на кризу старих підходів формується нова парадигма міжнародної безпеки, яка має бути заснована на інноваційних та прагматичних підходах. У зв'язку з існуванням паралізованих універсальних інститутів, необхідною у спробі поліпшення міжнародної безпеки є концепція «мінілатералізму», тобто створення гнучких коаліцій держав-однорумців, які матимуть змогу вирішувати конкретні проблеми. Виникає нагальна потреба в «технологічній дипломатії» для регулювання новітніх сфер протистояння. У свою чергу доктрина «інтегрованого стримування» має поєднувати всі інструменти державної могутності у боротьбі з агресією, а концепція «суспільної стійкості» може покращити здатність суспільства протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Всі ці підходи відображають загальну потребу в адаптації до складного, фрагментованого та небезпечного глобального світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баранов О. А. Про тлумачення та визначення поняття «кібербезпека». *Правова інформатика*. 2014. № 2(42). С. 54–62. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/14boavpk.pdf>.
2. Беспала В. І., Зайченко І. А. Зовнішньополітична стратегія Туреччини в Африці в умовах змін сучасного світопорядку. *Empirio*. 2025. Т. 2, № 2. С. 43–52. URL: <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.2.43-52>.
3. Бондаревська К. В. Оцінка соціальної безпеки: міжнародний та національний досвід. *Економіка і організація управління*. 2023. № 4 (48). С. 4–18. URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.4.1>.
4. Бохан А. В. Міжнародна екологічна безпека: сучасні виміри та принципи реалізації. *Ефективна економіка*. 2009. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=42>.
5. Будник С. Співробітництво Китаю та Африки: сучасний стан і перспективи. *Society and Security*. 2024. Т. 6, № 6. С. 3–8. DOI: 10.26642/sas-2024-6(6)-3-8. (дата звернення: 11.06.2025)
6. Бузаров А. Еволюція військово-політичного співробітництва в Рамштайнському форматі (2022-2024). Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2025. Вип. 161, ч. 1. С. 84–90. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/view/3936/3586>.
7. Висоцький О. Політична безпека держави в умовах нестабільності міжнародно-політичного середовища. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2021. Т. 24, № 2. С. 13–23. URL: <https://doi.org/10.15421/172110>.
8. Гай-Нижник П. Африканська геополітика Кремля: тактика дезінформації і "зернових" маніпуляцій у стратегії визиску і керованого хаосу. *Гілея: науковий вісник*. 2025. Вип. 203-204. С. 55–69. URL: https://hainyzhnyk.in.ua/downloads/2025doc_africa.pdf

9. Герман Л. Міжнародні міграційні процеси в умовах кліматичних змін. Міжнародна економіка в умовах кліматичних змін: глобальні виклики. 2024. С. 299–301. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/51848>.
10. Гірман А. П., Волкова В. А., Ковальчук А. О. Зовнішня політика та міжнародні зв'язки Європейського Союзу. Політикус. 2020. № 6. С. 13–16.
11. Гоббс Т. Левіафан, або суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ: Дух і Літера, 2000. 600 с.
12. Гриценко А. Динаміка конфлікту в Південнокитайському морі. Національний інститут стратегічних досліджень. Центр зовнішньополітичних досліджень. 2024. 6 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-09/ukr-the-dynamics-of-conflict-in-the-south-china-sea-1.pdf>.
13. Грубінко А. В. Правовий статус Гренландії як чинник сучасної міжнародної політики. Наукові записки. Серія: Право. 2025. № 18. С. 220–226. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/587/612>
14. Запорізька І. Перевороти в Західній Африці: чи є кінець регіональній нестабільності? Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2024. № 49. С. 84–97. URL: <https://mhpi.chnu.edu.ua/mhpi/article/view/16/8>
15. Затоковенко М. В., Прихненко М. І. Російсько-українська війна: причини та вплив на трансформацію міжнародної безпеки. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету ім. В. Стуса. Міжнародні відносини. 2023. Т. 2, № 15. С. 35–39.
16. Захарченко В. І. Зміни в регіональній політиці України як відповідь на виклики війни та потреби відновлення від її наслідків. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2025. № 1 (31). С. 17–31. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2025/No1/17.pdf>.
17. Заява МЗС України з нагоди 30-річчя з часу підписання Будапештського меморандуму. Міністерство закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/news/zayava-mzs-ukrayini-z-nagodi-30-richchya-z-chasu-pidpisannya-budapeshtskogo-memorandumu> (дата звернення: 11.07.2025)

18. Індекс війни. Річник 2024 / Ю. Сиротюк та ін. Недержавний аналітичний центр «Українські студії стратегічних досліджень». Київ, 2025. 76 с. URL: <https://ussd.org.ua/wp-content/uploads/2025/02/indeks-vijny-2024.pdf>.
19. Кальченко Т. В. Сучасні трансформації в регіоні Сахелю в контексті формування багатопольярного світу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2024. № 50. С. 60–66. URL: http://visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/50_2024ua/12.pdf.
20. Канцір В. Взаємообумовленість нелегальних міграційних процесів та міжнародної терористичної активності. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки. 2017. № 884. С. 230–236. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2018/jun/13353/36.pdf>.
21. Катеринчук А. Геополітичні виклики міжнародній безпеці в Арктичному регіоні. Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців. 2025. № 9. С. 87–92. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/handle/123456789/42298>.
22. Качмар О. Б., Когут М. Г. Аналіз положень Будапештського Меморандуму з точки зору їх ефективної реалізації в умовах повномасштабної війни. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. с. 28–33. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/310746>.
23. Кикина А. Б., Заяць О. І. Китайська дипломатія ресурсів в Арктиці: наслідки для Гренландії. Причорноморські економічні студії: Науковий журнал. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2023. № 82. С. 15-21. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/items/4cb39668-1faa-4228-b734-50f80a487eb3>.
24. Корнійчук Л. В., Боднаренко Х. В. Африканський регіон у геополітичних інтересах Сполучених Штатів Америки на сучасному етапі. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. 2024. № 14. С. 19–37. URL: <http://international-relations.knukim.edu.ua/article/view/319348/310065>
25. Лапка О. Я., Пендюра М. М. Особливості сучасних збройних конфліктів: теоретико-правова характеристика. Міжнародне гуманітарне право та основи

- безпеки у період збройних конфліктів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Київський інститут Національної гвардії України, 2025. С. 213–217. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24920/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80.%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA.-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87.%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84.06.02.25_%D0%9A%D0%86%D0%9D%D0%93%D0%A3.pdf.
26. Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець. Харків: Фоліо, 2007. 511 с.
27. Максименко І. В. Ядерна загроза у війні Росії проти України: позиція МАГАТЕ та ЄС. Політикус. 2024. № 1. С. 160–168. URL: http://politicus.od.ua/1_2024/26.pdf.
28. Нетеса Н. В., Мокляк В. В. Спеціальні інформаційні операції проти України як елемент гібридної війни та напрями протидії їм. Інформація і право. 2023. № 3(46). С. 98–107. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3\(46\).287168](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.3(46).287168).
29. Ничипоренко Г. Право вето членів Ради безпеки ООН як інструмент блокування діяльності ООН. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право, 2023. Т. 2, № 80. С. 348–353. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/297091/290027>.
30. Себок Е. Відносини між НАТО і ООН: подальший шлях після 10 років поглиблення співпраці. Організація Північноатлантичного договору (офіційний веб-сайт). URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/09/28/vdnosini-my-o-nato-oon-podal-shij-shlyah-pslya-10-rokv-pogliblennya-spvrats/index.html>. (дата звернення 11.05.2025)
31. Сімонов М. Глобальні інфраструктурні ініціативи «Один пояс, один шлях» та «PGII» як новітній аспект політичного суперництва КНР та США. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Питання

- політології. 2023. № 44. С. 49–53. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/view/23805/21680>.
32. Статут Організації Об'єднаних Націй. Організація Об'єднаних Націй (офіційний веб-сайт). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
33. Тамбе Н. Посібник з оцінки ризиків фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Королівський інститут об'єднаних служб (RUSI). Лондон, 2023. 31 с. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B8/RUSI%20-%20Final%20Proliferation%20finance%20risk%20assessment%20special%20resource.pdf>
34. Третяк В. В., Гордієнко Т. М. Економічна безпека: сутність та умови формування. Економіка та держава. 2010. № 1. С. 6–8. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2010/3.pdf.
35. Трушкіна Н. Концептуальні підходи до визначення поняття «міжнародна безпека». Věda a perspektivy. 2023. № 4(23). С. 37–51. URL: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4\(23\)-37-51](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-4(23)-37-51).
36. Україна застосовує касетні бомби коректно й ефективно – США. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-66265155>.
37. Фісанов В. Міграційна криза 2015 року як стимул переосмислення сучасної регуляторної політики Євросоюзу: організаційний та безпековий виміри. Історико-політичні проблеми сучасного світу. 2017. № 35-36. С. 161–172. URL: <https://doi.org/10.31861/mhpi2017.35-36.161-172>.
38. Харамурза Д. Інформаційний тероризм як інструмент гібридної війни та фактор руйнації медіапростору. Інтегровані комунікації. Київ, 2023. № 2 (16). С. 29–37. URL: <https://doi.org/10.28925/2524-2644.2023.163>.
39. Харук А. І. Безпека воєнна. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Безпека_воєнна. (дата звернення: 03.07.2025)

40. «Це вони розв'язали війну!» і ядерна зброя. Що сказав Путін в своєму посланні. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64716600>. (дата звернення: 10.07.2025)
41. Чернишова Л. Суперництво США та Китаю: наслідки для Асоціації держав Південно-Східної Азії. Економіка та суспільство. 2022. №37. 6 с. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1252>.
42. Чу Ч. Стратегія «Один пояс, один шлях» у міжнародних відносинах: історичне підґрунтя та результати. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління, 2024. № 4(76). С. 118–122. URL: [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-4\(76\)-15](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2024-4(76)-15).
43. Шамраєва В. М. Основні теоретичні підходи до дослідження еволюції концепту міжнародна безпека. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2018. № 8. С. 88–94. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhMv_2018_8_11.
44. Шебаніц Д. М. Діяльність Ліги Націй у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки: історико-правовий аналіз. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Т. 1, № 24. С. 121–124. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/7155>.
45. Шумська С. С. Світова криза 2008-2009 років: від групової терапії до самолікування. Наукові записки НаУКМА. Серія: Економічні науки. 2010. Т. 107. С. 90–95. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/3787>.
46. 2024 Report to Congress of the U.S.-China Economic and Security Review Commission / Castellano M. et al. Washington: U.S. Government Publishing Office, 2024. 781 p. URL: https://www.uscc.gov/sites/default/files/2024-11/2024_Annual_Report_to_Congress.pdf.
47. A short history of NATO. North Atlantic Treaty Organization (official website). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm.
48. About the ASEAN Defense Ministers' Meeting Plus. ASEAN Defense Ministers' Meeting Plus (official website). URL: <https://admm.asean.org/index.php/about-admm/about-admm-plus.html>.

49. About the Role of the United Nations Secretary-General. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/sg/en/content/the-role-of-the-secretary-general>.
50. Acharya A. Constructing a Security Community in Southeast Asia: ASEAN and the problem of regional order. 3rd ed. New York : Routledge, 2014. 234 p.
51. Algorithms and Terrorism: The Malicious Use of Artificial Intelligence for Terrorist Purposes. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI) & United Nations Office of Counter-Terrorism (UNOCT). 2021. 57 p. URL: https://unicri.it/sites/default/files/2021-07/Algorithms_and_Terrorism.pdf
52. ASEAN Political Security Community. Association of Southeast Asian Nations (official website). URL: <https://asean.org/our-communities/asean-political-security-community/>.
53. Baylis J., Smith S., Owens P. The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations. 4th ed. New York : Oxford University Press, 2008. 636 p.
54. Beneath the Surface: Terrorist and Violent Extremist Use of the Dark Web and Cybercrime-as-a-Service. United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (official website). 2024. 41 p. URL: <https://unicri.org/beneath-surface-terrorist-and-violent-extremist-use-dark-web-and-cybercrime-service-june-2024>.
55. BRICS Expansion and the Future of World Order: Perspectives from Member States, Partners, and Aspirants / S. Patrick et al. Carnegie Endowment for International Peace. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/03/brics-expansion-and-the-future-of-world-order-perspectives-from-member-states-partners-and-aspirants?lang=en>.
56. Budjeryn M., Bunn M. Budapest Memorandum at 25: Between Past and Future. Belfer Center for Science and International Affairs. 2020. URL: <https://www.belfercenter.org/publication/budapest-memorandum-25-between-past-and-future>.
57. Chari S. G. Power, Pixels and Politics: The Geopolitics of Emerging Technologies in the Digital Age. London Journal of Research in Humanities & Social Science. 2025. Vol. 25, iss. 2. 100 p. URL: https://journalspress.com/LJRHSS_Volume25/Power-

[Pixels-and-Politics-The-Geopolitics-of-Emerging-Technologies-in-the-Digital-Age.pdf](#).

58. Collective defence and Article 5. North Atlantic Treaty Organization (official website). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_110496.htm.
59. Cologne European Council (3-4 June 1999): Conclusions of the Presidency. European Parliament (official website). URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm.
60. Cook L., Corder M., Quell M. NATO leaders are set to agree on a historic defense spending pledge, but the hike won't apply to all. AP News. URL: <https://apnews.com/article/nato-spending-spain-trump-defense-ukraine-ac3c24bc71ca0aaf4d3c07f468d828ba>.
61. Counter-Terrorism in Cyberspace. United Nations (official website). 2021. 6 p. URL: https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www.un.org.securitycouncil.ctc/files/ctc_cted_factsheet_ct_in_cyberspace_oct_2021.pdf.
62. Crowdfunding for Terrorism Financing. The Financial Task Force. Paris : FATF, 2023. 60 p. URL: <https://www.fatf-gafi.org/content/dam/fatf-gafi/reports/Crowdfunding-Terrorism-Financing.pdf>.
63. Cybersecurity and New Technologies. United Nations (official website). Office of Counter-Terrorism. URL: <https://www.un.org/counterterrorism/cybersecurity>.
64. Deliver Humanitarian Aid. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/our-work/deliver-humanitarian-aid>
65. Disarmament. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/global-issues/disarmament>.
66. Dunne C. Russia and China in the Gaza Crisis: Trying to Beat Washington at Its Own Game. IEMed Mediterranean Yearbook 2024. Dossier: Israel-Palestine Conflict. 2024. P. 134-139. URL: <https://www.iemed.org/publication/russia-and-china-in-the-gaza-crisis-trying-to-beat-washington-at-its-own-game/>.
67. Dzhuman V., Shynkaruk N. The African Vector of the EU's Foreign Policy Against the Background of Growing Geopolitical Competition. Acta De Historia & Politica:

68. Fella S. The EU response to the Russian invasion of Ukraine: Research Briefing. House of Commons Library. UK Parliament (official website). 2022. 46 p. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9503/CBP-9503.pdf>.
69. Funding NATO. North Atlantic Treaty Organization (official website). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67655.htm.
70. Gandhi M. Terrorism, Extremism, Disinformation and Artificial Intelligence: A Primer for Policy Practitioners. Institute for Strategic Dialogue. 2024. 47 p. URL: https://www.isdglobal.org/wp-content/uploads/2024/01/Terrorism-extremism-disinformation-and-artificial-intelligence_A-primer-for-policy-practitioners.pdf.
71. Genini D. How the war in Ukraine has transformed the EU's Common Foreign and Security Policy. Oxford University Press. Yearbook of European Law. 2025. 43 p. URL: <https://academic.oup.com/yel/advance-article/doi/10.1093/yel/yeaf003/8112000>.
72. Gerstel D. ISIS and Innovative Propaganda: Confronting Extremism in the Digital Age. Swarthmore International Relations Journal. 2015. Iss. 1. P. 1-9. DOI: [10.24968/2574-0113.1.5](https://doi.org/10.24968/2574-0113.1.5)
73. Gonfried P. Wilsonianism: The Legacy That Won't Die. The Journal of Libertarian Studies. 1990. Vol. 9, no. 2. P. 117–126. URL: https://cdn.mises.org/9_2_7_0.pdf.
74. Haavik P. H. The Trump Effect on EU: Strategic Autonomy and Normative Power Dynamics. Norwegian University of Science and Technology. 2024. 34 p. URL: <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/3137480/no.ntnu%3Ainspera%3A187809216%3A89076721.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
75. Heng P. K. The “ASEAN Way” and Regional Security Cooperation in the South China Sea. Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper. 2024. No. 2014/121. 22 p.
76. Hilgenstock B., Hrybanovskii O. and Kravtsev A. Assessing Russia's Shadow Fleet: Initial Build-Up, Links to the Global Shadow Fleet, and Future Prospects. KSE

- Institute. 2024. 51 p. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/Global-Shadow-Fleet-June-2024.pdf>.
- 77.Hoffman D. E. The Dead Hand: The Untold Story of the Cold War Arms Race and Its Dangerous Legacy. New York : Doubleday, 2009. 577 p.
- 78.IAEA Safeguards Serving Nuclear Non-Proliferation. International Atomic Energy Agency (official website). 2025. 21 p. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/18/09/sg-serving-nuclear-non-proliferation.pdf>.
- 79.Israel-Gaza war death toll: Live tracker. Al Jazeera. Israel-Palestine conflict. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2025/3/18/gaza-tracker>.
- 80.Joint Declaration on EU-NATO Cooperation by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. North Atlantic Treaty Organization (official website). 2023. 2 p. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm.
- 81.Kant I. Perpetual Peace: A Philosophical Essay (1795). London : George Allen & Unwin Ltd., 1903. 204 p. URL: <https://www.gutenberg.org/files/50922/50922-h/50922-h.htm>.
- 82.Katulis B. US Policy in the Middle East: Second Quarter 2025 Report Card. A Mid-Year Assessment of the Trump Administration's Regional Foreign Policy. Middle East Institute. 2025. 11 p. URL: <https://www.mei.edu/sites/default/files/Katulis%20-%20Mid%20Year%20Report%20Card%202025.pdf>.
- 83.Khakwani A., Saleem M., Malik M. M. Hybrid Warfare, Grey Zone Conflicts, and the Battle of Narratives: Discourse as a Strategic Weapon. Social Prism. 2025. Vol. 2, iss. 2. P. 1–14. URL: <https://doi.org/10.69671/socialprism.2.2.2025.37>
- 84.Kristensen H., Korda M. World nuclear forces. SIPRI Yearbook 2025: Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm International Peace Research Institute, 2025. Ch. 6. P. 177–201. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/SIPRIYB25c06.pdf>

85. Lebow R. N. *The Tragic Vision of Politics: Ethics, Interests and Orders*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 424 p.
86. Maintain International Peace and Security. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/our-work/maintain-international-peace-and-security>.
87. Marinov R. *The Dynamics of Military Security - Challenges and Forecasts in the Conditions of Global (in)Security*. Environment. Technology. Resources : Proceedings of the 16th International Scientific and Practical Conference. 2025. Vol. 5. P. 163–170. DOI: <https://doi.org/10.17770/etr2025vol5.8467>
88. McCrae N., Millard F., Swift J. *Why the UAE is Becoming a Liability: The Case of Russian Sanctions Evasion*. London: The Bruges Group, 2024. 42 p. URL: https://tacticsinstitute.com/wp-content/uploads/2024/07/Why-the-UAE-is-Becoming-a-Liability-The-Case-of-Russian-Sanctions-Evasion_compressed.pdf.
89. Mooradian M. G. *The BRICS Challenge to the G7 Established International Order*. Foreign Policy Research Institute. 2024. URL: <https://www.fpri.org/article/2024/09/the-brics-challenge-to-the-g7-established-international-order/>.
90. Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York : The University of Chicago, 1949. 387 p. URL: [http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/04%20Conflict%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Morgenthau%20-%20Politics%20among%20nations%20\(selected%20chapters\).pdf](http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps240/04%20Conflict%20with%20States%20as%20Unitary%20Actors/Morgenthau%20-%20Politics%20among%20nations%20(selected%20chapters).pdf).
91. NATO 2022 Strategic Concept. North Atlantic Treaty Organization. 2022. 11 p. URL: <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
92. Peštová V. *Energy Cooperation Between the EU and Russian Federation Amid Current Geopolitical Changes*. *Studia commercialia Bratislavensia*. 2025. Vol. 18, no. 62. P. 67–76. URL: https://scb.euba.sk/archiv_scb/scb0125_vfinal.pdf#page=67.
93. Philpott D. *Sovereignty*. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. 2024. URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2024/entries/sovereignty/> (6yB 92)

94. Procházka J., Olejníček A., and Odehnal J. NATO Cohesion in Global Power Competition: A Quantitative Cluster Analysis. *Obrana a strategie (Defence and Strategy)*. 2024. No. 2. P.157-178 . DOI:10.3849/1802-7199.24.2024.02.157-178.
95. *Realism Reconsidered: The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations* / ed. by M. C. Williams. New York : Oxford University Press, 2007. 278 p. URL: <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/5939/1/77.pdf>.
96. Resolutions adopted on the reports of the Sixth Committee. General Assembly: Twenty-fifth Session. United Nations (official website). 1970. P. 121-124. URL: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/348/90/pdf/nr034890.pdf>.
97. Rojas L. A. Arctic Resource Compilation: China and Russia's Involvement in the Arctic. Air University (U.S. Air Force), 2025. 454 p. URL: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/AFCLC/07.%20Media/Arctic%20Research/China%20and%20Russia's%20Involvement%20in%20the%20Arctic%20Report_v08a%20-%207%20March%202025_Final.pdf.
98. *Russia's End State: Assad Deposed; What Are the Implications for Russia?* / Baev P. et al. George C. Marshall European Center for Security Studies. 2024. The Clock Tower Security Series: Strategic Competition Seminar Series, FY25-03. 6 p. URL: <https://www.marshallcenter.org/en/publications/clock-tower-series/strategic-competition-seminar-series-fy25/russias-end-state-assad-deposed-what-are-implications-russia>.
99. Sanctions. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/securitycouncil/sanctions/information>.
100. Security Council. United Nations (official website). URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/what-security-council>.
101. Sibona M. Tackling Circumvention of EU Sanctions. Jacques Delors Institute. 2024. 6 p. URL: <https://institutdelors.eu/en/publications/tackling-circumvention-of-eu-sanctions/>.
102. Supply Chain Interdependence and Geopolitical Vulnerability: The Case of Taiwan and High-End Semiconductors / Martin B. et al. RAND Corporation. 2023. 61 p. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA2354-1.html.

103. The Global Nuclear Nonproliferation Regime. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/report/global-nuclear-nonproliferation-regime>.
104. The Hague Declaration following the G7 meeting on 24 March. European Commission (official website). URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_14_82
105. The State of International Cooperation for Lawful Access to Digital Evidence: Research Perspectives. United Nations (official website). 2022. 33 p. URL: https://www.un.org/securitycouncil/ctc/sites/www.un.org.securitycouncil.ctc/files/files/documents/2022/Jan/cted_trends_report_lawful_access_to_digital_data_.pdf.
106. The UN Security Council. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/un-security-council>.
107. Thucydides. History of the Peloponnesian War. New York: E.P.Dutton and Company Inc., 1950. 653 p.
108. Treaty of Bangkok. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/nwfs/content/treaty-bangkok>.
109. Understanding the Growing Collaboration Between Russia and Iran. Center for Strategic and International Studies (CSIS). URL: <https://www.csis.org/analysis/understanding-growing-collaboration-between-russia-and-iran>.
110. United Nations Charter, Chapter VI: Pacific Settlement of Disputes. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-6>.
111. United Nations Charter, Chapter VII: Action with Respect to Threats to the Peace, Breaches of the Peace, and Acts of Aggression. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-7>.
112. United Nations Charter, Chapter VIII: Regional Arrangements. United Nations (official website). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/chapter-8>.
113. U.S.-China Strategic Competition in the South and East China Seas: Background and Issues for Congress. Congressional Research Service. 2025. 112 p. URL:

https://www.congress.gov/crs_external_products/R/PDF/R42784/R42784.155.pdf.

(быв 110)

114. U.S.-Russian Nuclear Arms Control Agreements at a Glance. Arms Control Association. URL: <https://www.armscontrol.org/factsheets/USRussiaNuclearAgreements>.
115. Valasek T. NATO's Political and Security Adaptation in Response to Russia's War: Assessing the New Strategic Concept and Implementation of the Madrid Summit Decisions. NATO Parliamentary Assembly. 2022. 24 p. URL: <https://www.nato-pa.int/document/2022-natos-political-and-security-adaptation-response-russias-war-rethinking-strategic>.
116. Waltz K. N. Theory of International Politics. Berkeley : University of California, 1979. 251 p. URL: https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/486328/mod_resource/content/0/Kenneth%20N.%20Waltz%20Theory%20of%20International%20Politics%20Addison-Wesley%20series%20in%20political%20science%20%20%20%201979.pdf.
117. Wells D. Mapping Terrorist AI Use: Identifying Factors Behind a Relatively Slow Adoption Rate. Global Network on Extremism & Technology. URL: <https://gnet-research.org/2025/09/17/mapping-terrorist-ai-use-identifying-factors-behind-a-relatively-slow-adoption-rate/>.
118. What is peacekeeping? United Nations (official website). URL: <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping>.
119. What We Do. Association of the Southeast Asia Nations (Official website). URL: <https://asean.org/what-we-do/>.
120. Ziso E., Hamandishe A. Coups and Terror in the Sahel: Terrorist Groups' Exploitation of State Fragility and Ungoverned Spaces in Burkina Faso and Niger. Journal of Central and Eastern European African Studies. 2024. Vol. 4, no. 2. P. 27-49. URL: <https://jceeas.bdi.uni-obuda.hu/index.php/jceeas/article/view/288/382>